

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Diplomová práce

2015

Petra Havránková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Petra Havránková

**Komunistická propaganda v časopisu
Mateřídouška (1945-1955)**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Petra Havránková**

Vedoucí práce: **PhDr. Mgr. Pavel Suk**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

HAVRÁNKOVÁ, Petra. *Komunistická propaganda v časopisu Mateřídouška (1945 – 1955)*. Praha, 2015. 105 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Pavel Suk.

Anotace (abstrakt)

Magisterská práce popisuje obsahový vývoj časopisu *Mateřídouška* v letech 1945 –1955 na pozadí dobových politických a společenských změn v poválečném Československu, jež provázela mj. rozsáhlá centralizace médií. Práce zkoumá prvky propagandy a její roli a aplikaci v médiích jako jednoho z klíčových nástrojů totalitních režimů. Dále popisuje roli a vývoj propagandy v československé literatuře pro děti a mládež. V druhé části charakterizuje vznik časopisu *Mateřídouška* a jeho postavení v dobových periodikách určeným nejmenším čtenářům. V této souvislosti zkoumá vliv tvorby dvou klíčových redaktorů, Františka Hrubína a Jiřího V. Svobody, na obsah časopisu. V třetí části práce pomocí hermeneutické kvalitativní analýzy popisuje, jakým způsobem byla komunistická propaganda na stránkách *Mateřídoušky* aplikována na dětské čtenáře v průběhu prvních deseti let existence časopisu. Analýza se zaměřuje na kult osobnosti, oslavu práce, roli armády a dalších dobových fenoménů.

Abstract

The paper describes the development of the content of *Mateřídouška* magazine in 1945 – 1955 against the backdrop of political and social developments in post-World War 2 Czechoslovakia. These trends included robust centralization of media and their subordination to the Communist regime. The paper examines the characteristics of propaganda and its role in media as one of the key instruments of totalitarianism. It explores the use of Communist propaganda in Czechoslovak juvenile literature. The second part of the paper describes the founding of *Mateřídouška* and its position among contemporary newspapers and children literature. It examines the influence of the editors-in-chief, namely that of František Hrubín and Jiří V. Svoboda, on the contents of the magazine. The third part describes the application of propaganda on the youngest readers during the first years since the inception of the magazine. The hermeneutic analysis covers various aspects of propaganda, including the cult of personality, celebration of labour, the role of armed forces and other phenomena of the early Communist period in Czechoslovakia.

Klíčová slova: *Mateřídouška*, propaganda, komunistický režim, Československo, časopisy pro děti a mládež, socialistický realismus

Keywords: *Mateřídouška*, propaganda, Communist regime, Czechoslovakia, juvenile literature, socialist realism

Rozsah práce: 134 204 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2015

Petra Havránková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu PhDr. Mgr. Pavlovi Sukovi za cenné rady a připomínky. Rovněž chci poděkovat celé mé rodině a především mému manželovi Janovi za trpělivost a podporu.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Havránková Petra

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2012

E-mail diplomantky/diplomanta:

petra.havrankova@gmail.com

Studijní obor/forma studia:

Mediální studia/kombinovaná forma

Předpokládaný název práce v češtině:

Komunistická propaganda v časopisu Mateřídouška (1945-1955)

Předpokládaný název práce v angličtině:

The Communist Propaganda in the Mateřídouška Magazine (1945-1955)

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí)

LS 2013/2014

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Komunistický režim metodicky a strukturovaně mířil svoji ideologií na děti předškolního a školního věku, tedy na období, kdy se „vytváří vztah k okolnímu světu, k ostatním lidem, k jazyku, formuje se jeho hodnotový systém, vnímání dobra a zla. ... Po únoru 1948 se v knihách a časopisech pro děti objevují silně ideologicky exponovaná témata, malým čtenářům jsou předkládáni noví hrdinové a spolu s nimi černobílý obraz rozděleného světa.“ (P. Formánková: „Propaganda pro nejmenší“, Dějiny a současnost, Praha 2007.) Zpočátku neideologický časopis Mateřídouška, který vznikl bezprostředně po druhé světové válce v roce 1945 a který byl určen pro nejmladší čtenáře, se postupně stal velmi ideologickým propagandistickým periodikem. Titulní stránka časopisu Mateřídouška s portrétem sovětského vůdce J. V. Stalina z roku 1949 je dodnes vnímána jako symbol komunistické propagandy na stránkách časopisů pro děti a mládež.

Otázkami propagandy v českých médiích se zabývá řada primární literatury stejně jako akademických prací. V případě literatury pro mládež nalezneme několik publikací, které se týkají totalitní propagandy (nacistické i komunistické) v médiích určených dětem. Časopis Mateřídouška je často citován v souvislosti s výše uvedenou titulní stranou anebo v souvislosti s komiksem Ondřeje Sekory o Ferdovi Mravencovi a jeho boji s „kapitalistickým broukem“ – mandelinkou. Podrobnější analýza komunistické propagandy zaměřené na děti a mládež v tomto historicky složitém období však chybí.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Magisterská práce popíše obsahový vývoj časopisu Mateřídouška v letech 1945 – 1955 na pozadí dobových politických a společenských změn spojených s poválečným uspořádáním Československa, komunistickým převratem a následnou stalinizací. Cílem práce je charakterizovat základní znaky komunistické propagandy na stránkách časopisu, analyzovat způsob její prezentace dětskému čtenáři a zachytit postupný přechod od původně neideologického periodika k titulu se silnými prvky propagandy. Práce bude sledovat proměnu témat v uvedeném období a zaměří se na vybrané případy, tj. popis klíčových událostí, jevů a idejí v daném období (např. kult osobnosti, boj proti kapitalistickému zřízení či politickým odpůrcům komunistického režimu, měnová reforma z roku 1953, popis budovatelské ideologie atd.).

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod

- a. Popis zkoumaného tématu
- b. Význam tématu
- c. Metodologie a charakteristika použité literatury

2. Společenská situace v Československu v letech 1945-1955

- a. Popis poválečného uspořádání – vliv na občanský život a média

- b. Centralizace médií a nástup komunismu
- c. Vývoj politicko-společenské situace po roce 1948

3. Přehled dobových periodik pro děti a mládež

- a. Vývoj v letech 1945-1948
- b. Vývoj v letech 1949-1955

4. Propaganda v médiích

- a. Prvky propagandy a její charakteristika
- b. Propaganda v médiích jako nástroj moci komunistického režimu
- c. Komunistická propaganda v dětské literatuře v Československu po roce 1948

5. Vznik, postavení a charakteristika časopisu Mateřídouška

- a. Struktura a obsah časopisu
- b. Role šéfredaktorů a vliv jejich působení na obsah
  - i. František Hrubín
  - ii. Miloš Holas
  - iii. Jiří V. Svoboda

6. Analýza propagandy v Mateřídoušce 1945–1955

- a. Obraz poválečného uspořádání v časopisu Mateřídouška
- b. Znaky, příklady a způsob prezentace komunistických idejí
  - i. Obraz komunistického převratu v roce 1948
  - ii. Kult osobnosti J. V. Stalina na stránkách Mateřídoušky
  - iii. Další příklady

7. Závěr

8. Přehled použité literatury a zdrojů

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):
Mateřídouška 1945-1955 (ročník I. – XI.)

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Historická, obsahová, tematická a lingvistická analýza vybraných článků a celých čísel časopisu Mateřídouška v daném období.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

- Bednařík, Petr, Jirák, Jan a Köpplová, Barbara (2011): Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. Praha: Grada.
Kniha přináší základní chronologicky řazený vhled do vývoje českých médií na pozadí obecně charakterizovaného historického kontextu ve světě a v českých zemích. Zachycuje sociální pozadí vývoje tisku, vysílání a síťových médií a hlavní technologické změny, které se na vývoji médií podílely. Připomíná významné osobnosti, jež jsou s médii a jejich působením neodmyslitelně spjaty.
- Jowett, S., Garth – O'Donnell, Victoria (2006): Propaganda and Persuasion. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
Kniha mapuje historii propagandy od začátku první světové války a nabízí metodiku analýzy propagandy, její klasifikaci a základní definice. Zabývá se vlivem médií na propagandu a její užití ve válečných konfliktech a zásadních historických momentech 20. století.
- Kaplan, Karel (1991): Československo v letech 1948 – 1953. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
Přehledné dějiny Československa v letech 1948–1953. Jednotlivé kapitoly se soustředí na hlavní rysy nového mocenskopolitického systému, ekonomický vývoj, utváření sociálních a politických vztahů.
- Kaplan, Karel – Tomášek, Dušan (1994): O cenzuře v Československu v letech 1945–1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
Publikace zachycuje vývoj cenzury v Československu v letech 1945–1956; zvláštní pozornost je věnována činnosti Hlavní správy tiskového dohledu (HSTD) zřízené v roce 1953.

- Čeňková, Jana (2006): Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež. Praha: Portál.
Kniha je věnována vzniku a vývoji žánrové literatury pro děti a mládež, jejím tematickým proměnám, vývoji v rámci světové a české literatury.
- Formánková, Pavlína: Propaganda pro nejmenší. Dětská literatura ve službách komunistické propagandy (1948-1956). In: Totalitarismus. 2. Zkušenost Střední a Východní Evropy. Plzeň, Západočeská univerzita 2006, s. 43-49.
Popularizační článek shrnující základní prvky komunistické propagandy v literatuře pro děti a mládež.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

- Aplt, Daniel (2010): Propagace komunistických idejí na stránkách československých kulturních periodik 1945–1948. Praha, Univerzita Karlova.
- Hrubá, Radka (2009): Proměny časopisu Mateřídouška v letech 1952 a 2007. Olomouc, Univerzita Palackého.
- Merta, Jonáš (2012): Propaganda na příkladu budování socialismu v padesátých letech v Československu. Praha, Univerzita Karlova.
- Pauzarová, Kateřina (2009): Obraz světa v časopisech pro děti 7-10 let (na příkladu časopisu Mateřídouška). Praha, Univerzita obrany.
- Rysová, Kateřina (2013): Propaganda a dětský čtenář v letech 1950-1955. Brno, Masarykova univerzita.
- Sekeráková, Anna (2010): Příběh Mateřídoušky. Praha, Univerzita Karlova.

Datum / Podpis studenta/ky

7. 6. 2013

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

Obsah

1. ÚVOD	2
1.1 Popis zkoumaného tématu	2
1.2 Význam tématu	3
1.3 Struktura práce, použitá literatura a metodologie	5
2. SPOLEČENSKÁ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1945-1955	7
2.1 Poválečné uspořádání Československa – vliv na občanský život a média	7
2.2 Centralizace médií po Únoru 1948	11
3. PROPAGANDA V MÉDIÍCH.....	13
3.1 Prvky propagandy a její charakteristika	13
3.2 Propaganda v médiích jako nástroj moci komunistického režimu	16
3.3 Komunistická propaganda v československé dětské literatuře 1948 – 1954.....	19
4. PŘEHLED DOBOVÝCH PERIODIK PRO DĚTI A MLÁDEŽ (1945 – 1955).....	25
5. VZNIK, POSTAVENÍ A CHARAKTERISTIKA ČASOPISU MATEŘIDOUŠKA	29
5.1 Struktura a obsah časopisu	29
5.2 Role šéfredaktorů a vliv jejich působení na obsah	32
5.2.1 František Hrubín.....	32
5.2.2 Jiří V. Svoboda.....	38
6. ANALÝZA PROPAGANDY V MATEŘIDOUŠCE 1945–1955.....	47
6.1 Obraz poválečné rekonstrukce.....	48
6.2 Proti fašismu	49
6.3 Kult osobnosti.....	55
6.3.1 Vladimír Iljič Lenin	56
6.3.2 Josif Vissarionovič Stalin	61
6.3.3 Českoslovenští politici	66
6.4 Role komunistické strany	71
6.5 Oslava práce a dělnictva	72
6.6 Role armády.....	80
6.7 Proti Západu a buržoazii.....	84
6.8 Za práva menšin a mezinárodní solidaritu.....	89
6.9 Pionýrská tematika	91
7. SHRUTÍ ANALÝZY A ZÁVĚR	94
8. SUMMARY.....	100
9. SEZNAM PŘÍLOH	104
10. PŘÍLOHY	105
10.1 Příloha č. 1: Ukázky k analýze podle tematických bloků (obrázek).....	105
10.2 Příloha č. 2: Tabulka s výpisky a citáty z časopisu Mateřídouška (tabulka)	116

1. Úvod

1.1 Popis zkoumaného tématu

Magisterská práce popisuje obsahový vývoj časopisu *Mateřídouška* v letech 1945–1955 na pozadí dobových politických a společenských změn spojených s poválečným uspořádáním Československa, změnou politického systému a následnou stalinizací. Komunistický režim metodicky a strukturovaně mířil svoji ideologií na děti předškolního a školního věku, tedy na období, kdy se „vytváří vztah k okolnímu světu, k ostatním lidem, k jazyku, formuje se jeho hodnotový systém, vnímání dobra a zla.... Po únoru 1948 se v knihách a časopisech pro děti objevují silně ideologicky exponovaná témata, malým čtenářům jsou předkládáni noví hrdinové a spolu s nimi černobílý obraz rozděleného světa.“¹

Zpočátku neideologický časopis *Mateřídouška*, který vznikl bezprostředně po druhé světové válce v roce 1945 a který byl určen pro nejmladší čtenáře, se postupně stal velmi ideologickým propagandistickým periodikem. Titulní stránka časopisu *Mateřídouška* s portrétem sovětského vůdce J. V. Stalina z roku 1949 je dodnes vnímána jako symbol komunistické propagandy na stránkách časopisů pro děti a mládež.

Cílem práce je dokumentovat základní znaky komunistické propagandy na stránkách časopisu, analyzovat způsob její prezentace dětskému čtenáři a popsat přechod od původně neideologického periodika k titulu se silnými prvky propagandy. Práce se zaměří na vybrané případy, tj. popis klíčových událostí, jevů a idejí v daném období (např. kult osobnosti, boj proti kapitalistickému zřízení či politickým odpůrcům komunistického režimu, popis budovatelské ideologie atd.).

---

¹ FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Propaganda pro nemenší. *Dějiny a současnost*. Praha : Dějiny a současnost o.s., 2007, roč. 29, č. 1, s. 17–20. ISSN 0418-5129.

1.2 Význam tématu

Otázkami propagandy (a cenzury) v československých médiích se zabývá řada autorů.² Rovněž nalezneme monografie, které mapují vývoj české (československé) literatury pro děti a mládež.³ V monografiích a publikacích vydaných po roce 1989 však chybí ucelená analýza komunistické propagandy zaměřené na děti a mládež.

V posledních pěti letech vzrostl zájem o tuto problematiku mezi univerzitními studenty. Objevují se diplomové práce, které se zabývají otázkami komunistické propagandy v poválečném Československu, anebo analyzují obsah a formát časopisu *Mateřídouška* od jeho vzniku do současnosti. Neexistuje zatím práce, která by tyto přístupy kombinovala a která by se zaměřila na komunistickou propagandu právě v prvním desetiletí po válce.

Kateřina Pauzarová popisuje, jakým způsobem byl dětským čtenářům prezentován svět na stránkách *Mateřídoušky* od 70. let 20. století do současnosti a představuje kvantitativní i kvalitativní analýzu obsahu časopisu z hlediska žánrů, témat, ale také formátů a rubrik.⁴ Radka Hrubá porovnala obsah a formát dvou ročníků *Mateřídoušky* – 1952 a 2007. Ve své práci srovnává formální znaky a také politický a společenský vývoj v Československu, respektive v České republice v daných dvou letech. V kvantitativní části diplomové práce prezentuje mj. analýzu ideologicky zabarvených textů a obrázků v *Mateřídoušce* v roce 1952 a dochází k závěru, že „...více jak čtvrtina článků z celkového počtu 182 byla ideologicky zabarvená. Existovaly však čísla, kde se počet prosovětských textů blížil jedné třetině, nebo dokonce polovině celkového počtu článků v čísle (č. 12). Výtvarná stránka *Mateřídoušky*

---

² Například český historik Tomáš Pasák (1933 – 1995) zkoumal otázky cenzury za druhé světové války. Tématu se dotkl také Karel Kaplan (nar. 1932) ve svých monografiích věnovaných historii Československa.

³ Viz např.: ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-736-7095-X.

⁴ PAUZAROVÁ, Kateřina. *Obraz světa v časopisech pro děti 7 – 10 let (na příkladu časopisu Mateřídouška)*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze.

tolik agitační nebyla. Z 249 obrázků připadla na ideologicky zbarvené přibližně jedna osmina.“⁵

Daniel Aplt analyzuje prezentaci událostí z let 1945 – 48 (domácích i mezinárodních) na stránkách týdeníků *Tvorba* a *Kulturní politika*, a to zejména v kontextu společenských změn.⁶ Radka Kostřicová sleduje proměnu obrazu rodiny v letech 1949 – 2009 na stránkách *Mateřídoušky* z pohledu sociologických teorií (konstrukce reality a konstrukce rodiny). Komunistickou ideologii zmiňuje autorka pouze okrajově v obecném hodnocení obsahu časopisu.⁷ Obsahem nejbližší mé práci je diplomová práce Jonáše Mertý, která formou kvalitativní analýzy popisuje propagandu socialistické výstavby v letech 1948 – 1953, a to zejména v deníku *Mladá fronta*.⁸ Nedotýká se však médií pro děti a mládež. To ve své práci činí Kateřina Rysová, která srovnává propagandu v letech 1950 – 1955 v časopisech *Ohníček* a *Mateřídouška*. Práce zkoumá aplikaci propagandy v obou periodikách na klíčových událostech, tématech a osobnostech doby. Její přínos je především ve srovnání dvou periodik zaměřených na různé věkové skupiny dětí.⁹

Tato práce se oproti výše citovaným liší v jednom důležitém aspektu. Zkoumá období, kdy došlo ke dvěma zásadním společenským a systémovým změnám (nastolení poválečné

---

⁵ HRUBÁ, Radka. *Proměny časopisu Mateřídouška v letech 1952 a 2007*. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, s. 47.

⁶ APLT, Daniel. *Propagace komunistických idejí na stránkách československých kulturních periodik 1945–1948*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

⁷ „V naší analýze jsme zjistili, že od 50. let byly pravidelně otištěny články o pionýrské organizaci. Rodiče v příbězích pobízeli své děti ke vstupu do této organizace. Postavy otců a matek zastávaly v dělnických rolích. Taktéž byla zařazována oznámení o politických událostech komunistické strany apod.“ Viz - KOSTŘICOVÁ, Radka. *Reprezentace rodiny v časopise Mateřídouška mezi léty 1949-2009*. Olomouc, 2010. Magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, s. 37.

⁸ MERTA, Jonáš. *Propaganda na příkladu budování socialismu v padesátých letech v Československu*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

⁹ RYSOVÁ, Kateřina. *Propaganda a dětský čtenář v letech 1950–1955*. Brno, 2013. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita Brno.

demokracie a komunistického režimu). Porovnává tak obraz světa prezentovaný školním dětem ve dvou historicky zlomových obdobích a nabízí ucelenější pohled na zkoumanou problematiku. Interpretuje vývoj dobové propagandy a jednotlivé tematické akcenty, charakteristické pro komunistický režim v Československu. Na konkrétních případech pak popisuje, jak se odrážely dobové události na stránkách tohoto časopisu.

1.3 Struktura práce, použitá literatura a metodologie

Diplomová práce zahrnuje jak s primární, tak sekundární literaturu. Primárním zdrojem literatury jsou ročníky časopisu *Mateřídouška* z let 1945 – 1955. Mezi sekundární zdroje jsem zařadila odborné studie a články, které se zabývají dějinami médií a vývojem v komunistickém Československu. Specifickým zdrojem literatury jsou diplomové práce popsané v úvodní kapitole, které v mnohém byly inspirující a v některých případech posloužily jako vodítko k rozpracování tématu či naopak k jinému pojetí problematiky.

V kapitole 2 popisují poválečný politický a společenský vývoj v Československu v období, které je předmětem této práce, tj. rámcově roky 1946 – 1954. V této části vycházím ze sekundární literatury od českých historiků, kteří popisují vývoj v Československu v širším kontextu (Křen, Kaplan).

Také třetí kapitola je kontextuální a vychází ze sekundární literatury, která stručně věnuje dějinám médií a literatury pro mládež v Československu (Chaloupka, Bezděková, Čeňková). Následující kapitola popisuje charakteristické znaky propagandy a její systémovou důležitost pro totalitní režimy. Aplikací propagandy komunistickým režimem v Československu na děti a mládež se v 70. a 80. letech zabývalo několik autorů, zejména prof. Jan Barták, který analyzoval mediální vzdělávání a aplikaci propagandy na výchovu mládeže. Jeho studie cituji s cílem zdůraznit dobové interpretace propagandy.

Pátá kapitola se věnuje struktuře a obsahu *Mateřídoušky* a vlivu dvou významných šéfredaktorů (Fr. Hrubín, J. V. Svoboda) na obsah, zejména jejich příspěvkům do samotného časopisu. V této kapitole aplikuji primární kvalitativní výzkum (tzn. popis struktury periodika a sledování „rukopisu“ jednotlivých šéfredaktorů v *Mateřídoušce*) s využitím dostupných bibliografických záznamů o šéfredaktorech.

Šestá část práce je věnována analýze mediálního obsahu časopisu *Mateřídouška* v letech 1945 – 1955 z hlediska aplikace propagandy komunistického režimu. V této kapitole využívám především hermeneutickou textovou a obsahovou analýzu periodika¹⁰ na základě stanovených kritérií. Tato kritéria jsou popsána v úvodu šesté kapitoly a vychází z obecných charakteristik totalitního režimu a jejich projevu (či aplikaci) v mediální rovině. Kritéria jsou vydefinována také na základě historického dobového kontextu (začátek studené války, změna režimu v Československu). Šestá kapitola nepracuje s hypotézou, zda byla *Mateřídouška* zneužita komunistickým režimem propagandě, jelikož by tato hypotéza byla příliš triviální. Kvalitativní analýza na základě pozorování obsahu *Mateřídoušky* proto popisuje, jakým způsobem k tomuto docházelo a jak rozsáhlá tato propaganda byla. Ačkoliv práce nepracuje s kvantitativní analýzou, v příloze č. 2 je uvedena tabulka, která obsahuje výpisky a citáty z primárního zdroje a jejich klasifikaci dle kritérií. Nejedná se však o kódovací knihu.

V závěru práce shrnuji výsledky pozorování a navrhuji další výzkumné otázky, které by pomohly přispět k prohloubení výzkumné otázky.

---

¹⁰ „Hermeneutická analýza vychází z literárně vědní textové interpretace. Pomocí subtilních interpretačních postupů se pod povrchem textu odhalují jeho skryté hlubší struktury. Odkrývají se autorské intence a poukazuje se na specifické argumentační struktury.“ Viz – SCHERER, Helmut. Úvod do obsahové analýzy. In: SCHULZ, Winfried. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2., přeprac. vyd. Překlad Barbara Köpplová. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2004, 149 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 2. ISBN 80-246-0827-8, s. 29.

2. Společenská situace v Československu v letech 1945-1955

2.1 Poválečné uspořádání Československa – vliv na občanský život a média

Československá republika (ČSR) patřila po druhé světové válce do tábora vítězných zemí a byla z mezinárodního hlediska „neproblematická“.¹¹ Nebyla předmětem sporů mezi velmocemi na konferencích k poválečnému uspořádání na Jaltě a v Postupimi a již v polovině listopadu 1945 opustily území ČSR sovětská a americká armáda. S výjimkou Podkarpatské Rusi bylo území ČSR obnoveno v téměř původních předmnichovských hranicích. Poválečný odsun národnostních menšin (především Němců), jakkoliv problematický, byl rovněž posvěcen vítěznými mocnostmi.

Druhá světová válka přinesla silný vzestup socialistického proudu v celé Evropě.¹² Ani obnovené Československo nebylo výjimkou. V socialistickém duchu se angažovala většina státníků včetně prezidenta Edvarda Beneše.¹³ To vedlo k zásadní celospolečenské proměně a změně politického systému, ačkoliv se ČSR hlásila k první ústavě z roku 1920.

Model „lidové demokracie“ byl kombinací parlamentní demokracie s polosovětským systémem, kdy na nižších správních stupních vznikaly národní výbory.¹⁴ V Národní frontě, sdružující všechny „povolené“ strany v Československu, dominovaly levicové strany,

---

¹¹ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005, 1109 s. Dějiny Evropy (Argo), sv. 8. ISBN 80-720-3612-2, s. 568.

¹² KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. 1. vyd. Praha: SPN, 1991, 153 s. ISBN 80-042-5699-6, s. 5.

¹³ KŘEN, ref. 11, s. 547.

¹⁴ KŘEN, ref. 11, s. 571.

především komunisté a národní socialisté, a parlamentní volby v roce 1946 tento stav odrážely.

Na mezinárodní scéně byl rovněž důsledně uplatňován princip ústavní kontinuity ČSR, ale v praxi se zahraničněpolitická orientace změnila. Benešova vize Československa jako mostu mezi Východem a Západem vzala brzy za své.¹⁵ Československá vláda se příliš jednostranně začala orientovat na spojení se Sovětským svazem (SSSR) a s jeho souhlasem podmiňovala řadu svých kroků (např. přistoupení k Marshallovu plánu v roce 1947).

Základem poválečné obnovy státu bylo také vytvoření národnostně homogenního státu, které spočívalo v odsunu německé a maďarské menšiny. Plány na odsun československých Němců se utvářely již za války a byly posvěceny na postupimské konferenci v srpnu 1945 a následným prezidentským dekretem. Podle statistik bylo do konce roku 1946 odsunuto 2,256 milionu Němců a 660 tisíc opustilo zemi v tzv. divokém odsunu.¹⁶ Zamýšlené vysídlení Maďarů však Československo neprosadilo, na 300 tisíc Maďarů bylo reslovakizovaných, 73 tisíc vyměněných a 44 tisíc násilně přesídlených.¹⁷

Třetím zásadním stavebním blokem poválečného uspořádání byla restrukturalizace hospodářství. Ta zahrnovala jak konfiskaci majetku válečných zločinců, kolaborantů a také odsunutých menšin, tak především rozsáhlé celonárodní znárodnění průmyslu v klíčových segmentech: „Znárodnění se týkalo všech bank, pojišťoven, klíčového průmyslu a ostatních závodů s více než pěti sty zaměstnanci, celkem 2119 podniků s 61 % zaměstnanců v průmyslu

---

¹⁵ KŘEN, ref. 11, s. 569.

¹⁶ KAPLAN, ref. 12, s. 14-15.

¹⁷ Srovnej KAPLAN, ref. 12, s. 16-17 a KŘEN, ref. 11, s. 573.

a se 75 % podílem na průmyslové výrobě.¹⁸ Znárodnění hospodářství následovala pozemková reforma (tj. konfiskace půdy Němců, Maďarů a kolaborantů) v letech 1945 - 1948, která se v českých zemích dotkla téměř 30 % zemědělské půdy.¹⁹

Hospodářské reformy zásadním způsobem změnilly strukturu společnosti. V ekonomické oblasti se vytvořily tři sektory - kapitalistický, znárodněný a malovýrobní sektor, přičemž kapitalistický přestal určovat směr ekonomického vývoje.²⁰

V druhé polovině roku 1947 se začal zostřovat boj o moc ve vládě mezi komunistickými a nekomunistickými ministry. Začátkem února 1948 panovaly mezi stranami Národní fronty rozpory o podobu zákona o národním pojištění, u návrhu školského zákona a zákona o živnostenské a zemědělské dani a zejména pak kolem práce na nové ústavě a termínu parlamentních voleb. Zásadní spor pak představovala situace kolem přemístování velitelů ve Sboru národní bezpečnosti (ve prospěch komunistů), která vyústila v demisi nekomunistických ministrů. Této vládní krize využili komunisté k nastolení monopolu moci.

Klíčovou roli v politickém boji o moc sehrávala dvě ministerstva: Ministerstvo vnitra a Ministerstvo informací. V čele posledně jmenovaného stanul již v roce 1945 Václav Kopecký, který byl jedním ze spoluautorů kulturní politiky a ideologem Komunistické strany Československa (KSČ). Zatímco do roku 1948 čelil svým politickým odpůrcům spíše skrytějšími praktikami (například přes určování kvót nedostatkového papíru přidělovaného jednotlivým stranickým tiskovinám), po únoru 1948 mohl ze své pozice řídit zakazy periodik.²¹

---

¹⁸ KAPLAN, ref. 12, s. 22.

¹⁹ KAPLAN, ref. 12, s. 23.

²⁰ KAPLAN, ref. 12, s. 26.

²¹ KAPLAN, Karel, Pavel KOSATÍK. *Gottwaldovi muži*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2004, 333 p., [32] p. of plates. ISBN 80-718-5616-9, s. 226 – 228.

Cenzura v poválečném Československu existovala ještě před převzetím moci komunisty v roce 1948. Poválečná doba byla vedena snahou o očistu společnosti médií od kolaborantů. Byly zakázány noviny nepovolených politických stran (včetně tiskovin agrární strany), německý tisk, bulvární tisk ad. Oproti 150 titulům před druhou světovou válkou vycházelo v roce 1945 v Československu 31 deníků.²²

V poválečné atmosféře politické strany samy inklinovaly k autocenzuře, případně se pouštěly do puristických a cenzurních sporů. Karel Kaplan popisuje spor Václava Kopeckého s lidovci, jejichž stranický týdeník *Obzory* prý psal ve „fašistickém a reakčním“ duchu. Ministerstvo informací se proto pokusilo několikrát o zastavení činnosti *Obzorů*.²³ Komunistická strana Československa se zpočátku bránila obnovení oficiální státní cenzury, jež v republice existovala už před druhou světovou válkou. Sám ministr Kopecký se „hlásil k tezi, že v Československu je svoboda informací a že [Ministerstvo informací] pouze usměrňuje jeho tematickou agendu, když dodává tisku instrukce, o čem se má nebo nemá psát z hlediska vyšších státních zájmů.“²⁴ V roce 1947, jak se vyostřoval boj o moc, se komunisté stali zastánci zavedení cenzury, neboť jim umožňovala bojovat proti politickým konkurentům v rámci stávajících administrativních procedur.²⁵ Jednou z takových metod bylo zpřísnění pravidel pro členství ve Svazu českých (jako podmínka pro vykonávání novinářské profese) a dále také personální politika při obsazování redakcí závodních podniků nebo zájmových časopisů, ve kterých do popředí dostávali členové komunistické strany.

---

²² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 310, xxxii s. příl. ISBN 978-807-3676-988, s. 117.

²³ DOKOUPIL, Blahoslav. *Obzory*. In: Ústav pro českou literaturu AV ČR Slovník české literatury po roce 1945 [online]. Praha: ÚČL AV ČR, 2002, aktualiz 30. 6. 2006 [cit. 30. 4. 2015]. Dostupné na: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=175>>

²⁴ KONČELÍK, ref. 22, s. 116.

²⁵ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 183 p. ISBN 80-852-7038-2, s. 10-12.

2.2 Centralizace médií po Únoru 1948

Po nástupu komunistů k moci v únoru 1948 došlo k hromadným zákazům novin a časopisů, a to „z politických i jiných důvodů... v českých zemích [nový komunistický režim] zakázal 149 novin a časopisů, na Slovensku 102 periodik, z toho 47 náboženských.“²⁶ Zakázány byly také stranické tiskoviny ostatních politických stran, zprvu jen na krajské úrovni.

Vznikla potřeba státní dozor nad obsahem médií systemizovat, a tak v lednu 1950 vznikla myšlenka na vytvoření centrálního cenzurního úřadu. Tento úřad byl rozvrstvený, s propracovanou strukturou sahající na krajskou a okresní úroveň: „Kromě předběžné cenzury tisku, knih, divadelních her, filmových scénářů prováděl i kontrolu tiskovin přicházejících do ČSR.“²⁷ Z počátku se cenzurní činnost koordinovala před Kulturní radu, v jejímž čele stál ministr informací Václav Kopecký. Později začal stranický aparát rozšiřovat své pravomoci v oblasti cenzury: „Řízení a kontrolu tisku prováděl tiskový odbor ÚV KSČ a tiskoví referenti v krajském komunistickém aparátu. Generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský už v březnu 1948 prohlásil, že hlavním úkolem tiskového odboru je dodávat politické direktivy všemu tisku, dirigovat nejen stranický, ale i mimostranický tisk druhých stran.' a organizací.“²⁸

V únoru 1953 vznikla v utajení Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD), v níž několik měsíců po jejím vzniku pracovalo zhruba 140 cenzorů.²⁹ V pozdějších letech se jejich počet rozrostl a byl doplněn o síť externích spolupracovníků. Cenzura neměla za úkol

---

²⁶ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister, 2008, 253 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-807-3640-491, s. 34.

²⁷ KAPLAN, ref. 26, s. 34.

²⁸ KAPLAN, ref. 25, s. 13.

²⁹ KAPLAN, ref. 25, s. 17.

postihnout hlavní média, ale zaměřila se na lokální úroveň a na detaily (jako byly například kroniky spolků, letáčky atd.).³⁰

V červnu 1953 předložilo ministerstvo školství Ústřednímu výboru KSČ seznam autorů, kteří neměli být už dále vydáváni a jejichž knihy byly z knihoven staženy a vyřazeny. První dva českoslovenští prezidenti T. G. Masaryk a Edvard Beneš byli zařazeni na speciální seznam. Tyto čistky postihly podle dostupných údajů na 24 milionů knih.³¹

Dušan Tomášek (1994) zanalyzoval příklady cenzury, které byly evidovány v tzv. denních zprávách vydávaných HSTD. Cenzura často přikazovala autorům přepracovat nejen články, ale i reportáže, básně, ale i dopisy čtenářů tak, aby vyhovovaly stranické linii a nepobuřovaly. Podobný dozor panoval i nad příspěvky v dětských časopisech.³²

Po zákazu svobodného tisku se začaly objevovat ilegální tiskoviny a protirežimní letáky. Tyto aktivity režim tvrdě postihoval. Do října 1948 proběhlo na 1500 soudních procesů s šířiteli těchto tiskovin a také v dalších letech tyto procesy probíhaly.³³

Podobný osud jako tiskoviny stihl také nakladatelské domy. Po únoru 1948 bylo zlikvidováno na 371 soukromých nakladatelství, jejich závěrečný počet se ustálil na 30. Byla vytvořena centrální ediční rada, která dohlížela na to, jaké tituly vycházejí.³⁴

---

³⁰ KAPLAN, ref. 25, s. 20-21.

³¹ KAPLAN, ref. 26, s. 34.

³² KAPLAN, ref. 25.

³³ KAPLAN, ref. 26, s. 56.

³⁴ KAPLAN, ref. 21., s. 228.

3. Propaganda v médiích

3.1 Prvky propagandy a její charakteristika

Neexistuje jednotná definice pojmu propaganda, přesto se autoři shodují na klíčových elementech propagandy. Garth S. Jowett a Victoria O'Donnellová rozlišují mezi propagandou a přesvědčováním. Propagandu definují jako podmnožinu přesvědčovací techniky, konkrétně jako „cílenou, systematickou snahu utvářet a manipulovat vnímání a směřovat chování za účelem dosažení odezvy, která rozvíjí záměr propagandisty.“³⁵

Nicholas J. O'Shaughnessy se přiklání k elastickému pojetí propagandy, tj. interpretaci celé škály znaků, mezi něž řadí například rétoriku, mýtické pojetí a interpretaci událostí (nejen z historie) a všudypřítomnou symboliku. Mezi nástroje propagandy pak řadí cílenou manipulaci a zastírání a záměrné vytváření nepřátel.³⁶

Kontrola masových médií a komunikačních kanálů státním aparátem je jedním z definujících znaků totalitního režimu, neboť umožňuje využití médií k propagandistickým účelům. Jowett a O'Donnellová popisují dva způsoby, jakými propagandisté kontrolují informační toky: kontrolou média samotného a prezentací neucelených (roztržštěných) informací, které se tváří důvěryhodně. Autoři rovněž argumentují, že v případě existence informačního monopolu, který opakuje zprávy konzistentně, nehrozí, že by lidé

---

³⁵ „Propaganda is the deliberate, systematic attempt to shape perceptions, manipulate cognitions, and direct behavior to achieve a response that furthers the desired intent of the propagandist.“ Viz - JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda and persuasion*. 4th ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage. ISBN 1412908981, s. 7.

³⁶ O'SHAUGHNESSY, Nicholas J. *Politics and propaganda: weapons of mass seduction*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2004, vii, 264 p. ISBN 04-721-1443-3, s. 5-7.

zpochybňovali informace, které se jim předkládají.³⁷ Toto tvrzení je pravdivé jen do určité míry, neboť při velkém množství periodik – byť regulovaných a cenzurovaných – musí bezpodmínečně vést k určité pluralitě názorů, byť ideologicky zbarvených.

Jan Barták, který patřil k předním teoretikům využití prostředků masové informace a propagandy (viz také druhá část této kapitoly) v komunistickém Československu, shrnuje sedm nejčastěji užívaných triků propagandy: vytrvalé uvádění epitet, sympatické okolnosti (vedoucí k akceptaci faktů bez zkoumání), přenášení (authority), svědectví, lidskost (původce hodnocení vychází z „lidu“), překrucování faktů a argumentů a nahánění stáda (akceptace programu „všemi“). Barták si dále všímá některých specifických znaků propagandy, jako jsou falešné interpretace, cílená manipulace s informacemi za účelem apelování na pudy člověka, zastírání pramenů, vyvolávání falešných pocitů důvěry, stereotypizaci a zjednodušování informací až po záměrné zatajování informací apod.³⁸

Tomáš Váňa interpretoval v monografii „Jazyk a totalitarismus“ definice totalitarismu v pracích předních autorů a poukazuje na skutečnost, že se nelze spokojit s pouhými charakteristikami totalitarismu, ale je nutné vnímat také „funkční nástroje“ těchto režimů. Mezi takovéto nástroje pak řadí komunikaci a jazyk, které slouží k udržení moci a politického řízení.³⁹

Dalším z důležitých znaků propagandy je užití specifického jazyka. Tomáš Váňa si také všímá některých specifík jazyka propagandy užívaného v komunistickém tisku v Československu. Za prvé je to specifické užití adjektiv, která jsou hodnotově zbarvená

---

³⁷ JOWETT, ref. 35, s. 282.

³⁸ BARTÁK, Jan. Průvodce minovým polem propagandy. In: BARTÁK, Jan a Árpád GÖNCZ. *Média jako překážka v komunikaci?: soubor textů z mezinárodní konference, Litoměřice 2002*. Praha: Vivo, 2003, 108 p. ISBN 80-722-0141-7, s. 85 – 92.

³⁹ VÁŇA, Tomáš. *Jazyk a totalitarismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, 159 s. Politika a společnost. ISBN 978-807-3253-165, s. 23.

(*buržoazní*). Za druhé se jedná o srůstání klíčových slov, jimiž se vytváří pevné fráze (*Velká říjnová socialistická revoluce*). Dále komunistický jazyk charakterizuje mocenské vztahy (doma i v zahraničí), rozlišuje mezi přítelem a nepřítelem a operuje s řadou specifických ekonomických pojmů charakterizující socialistickou podstatu režimu.⁴⁰

Věra Schmiedtová (2008) si všímá dalších hodnotících znaků jazyka komunistické propagandy a všímá si frekvence užívání typických přídavných jmen. V 50. letech, tedy v období zkoumaném v této diplomové práci, mezi nejužívanější hodnotící adjektiva (kladná i záporná) patří: dělnický, demokratický, mírový, sovětský, stranický, válečný, vědecký, kapitalistický, protistátní, zrádný. V tomto kontextu je rovněž zajímavé, že v analýze Věry Schmiedtové, která vycházela z více jak 2 700 souborů v deníku Rudé právo, nejsou uvedena slova „národní“ nebo „československý“ coby adjektiva kladně hodnotící komunistický režim.⁴¹

Přítom nacionalismus je jedním z průvodních znaků totalitarismu. Hannah Arendtová poukazuje na rozdíl ve využívání nacionalismu nacistickým Německem a Sovětským svazem. V prvním případě se jednalo o komplexní pojetí nacionalismu, v druhém spíše o jeden z mnoha znaků, v případech obou režimů je přítomnost nacionalismu doložitelná.⁴² Lze se proto domnívat, že v případě Československa byla národní hrdost režimem záměrně potlačována, neboť vycházela především z novodobé prvorepublikové tradice a protiválečného odboje a vystoupení ve spojeneckých armádách za druhé světové války.

---

⁴⁰ VÁŇA, ref. 39, s. 87 – 92.

⁴¹ SCHMIEDTOVÁ, Věra. Hodnotící prostředky v totalitním jazyce v období 1948-1986 v bývalém Československu (nejfrekventovanější a nejpříznakovější přídavná jména tohoto jazyka. In: BUDIL, Ivo T. Totalitarismus. 1. vyd. Editor Tereza Ziková. Mníšek pod Brdy: Vlasta Zara-Meduna, 2008, 195 s. ISBN 978-808-7025-208.

⁴² ARENDT, Hannah. *The origins of totalitarianism*. New ed. New York: Harcourt Brace Jovanovich, [1973], xliii, 527 p. ISBN 01-567-0153-7, s. 3–4.

Komunisté především heroizovali protifašistický komunistický odboj a relativizovali či potlačovali odboj ostatní.

3.2 Propaganda v médiích jako nástroj moci komunistického režimu

Pro komunistický režim v Československu představovala propaganda ve sdělovacích prostředcích především nástroj osvěty a vzdělávání obyvatelstva. Zejména v průběhu 70. a 80. let minulého století se studium aplikace propagandy ustálilo jako sociálně-vědní disciplína, která se metodicky věnovala prostředkům masové informace a propagandy (PMIP) a jejich využití při společenskovo-výchově, a to na základě přesných definic a analýz: „Společenskovo-výchovná propagace konkrétní formou propaguje záměry a cíle socialistického státu v jednotlivých oblastech společenského života [...]. Státní propagace je zaměřena na propagování socialistického státu, jeho pokrokových revolučních tradic, záměrů a cílů, státních symbolů apod. Cílem je přispět k ztotožnění zájmu lidí a jejich chování s cíli socialistického státu a tak získat aktivní podporu občanů při realizaci jeho záměrů.“⁴³

Režim tak vědecky dokázal přesně zdůvodnit nutnost využívat nástrojů propagandy napříč médii a napříč věkovými skupinami, neboť to bylo v zájmu společnosti a každého člověka. Rovněž autoři v pozdějších letech rozlišovali mezi propagací a propagandou: „Propaganda je mnohostranný jev, který znamená rozšiřování idejí, názorů, učení určité třídy nebo politické strany.“⁴⁴ Komunistická propaganda se definovala jako hodnotnější, komplexnější a „lepší“ oproti západní propagandě: „Cílem buržoazní propagandy je vždy ovládnout a zmanipulovat masy v zájmu vládnoucí buržoazie. [...] Propaganda v našem pojetí

---

⁴³ OCH, František. *Soudobé procesy ve vývoji sdělovacích prostředků*. Praha: Fakulta žurnalistiky UK, 1985, s. 11-12.

⁴⁴ OCH, ref. 43, s. 12.

plní podle autorů z VŠP ÚV KSČ čtyři základní funkce: informační, interpretační, integrační a desintegrační, inspirační.⁴⁵ Zatímco komunistická propaganda byla vnímána jako výchovný a vzdělávací prostředek, „u buržoazní propagandy a propagace je ... společným jmenovatelem uplatnění metod manipulace.“⁴⁶

Masová média byla jednoznačně označována jako „významný mocenský prostředek“.⁴⁷ Primárním sdělovacím prostředkem byl tisk, neboť umožňoval režimu „předkládání informací v tutéž dobu všem nebo vybraným společenským kategoriím. Vnímatel přijímá obsah informace individuálně a soukromě.“ V dobových analýzách o propagandě v médiích se pak objevuje i demokratizační prvek, kdy je oceňováno, že tisk „poskytuje vnitřní právo volby, kterou informaci a kdy bude vnímat.“⁴⁸ Bez ohledu na skutečnost, že komunistický tisk poskytoval informace převážně cenzurované, nelze s tímto názorem souhlasit v případě tisku určeného nejmenším dětem.

Podle marxismu-leninismu se žurnalistika předpokládala jako instituce „politické organizace, přičemž funkce agitátorské a propagandistické představují nástroje masového rozšiřování informací a idejí, rozvíjení politické výchovy a získávání spojenců proletariátu v třídních zápasech pro jeho revoluční cíle.“⁴⁹ Toto pojetí je odlišné od současného vnímání role médií ve společnosti, kdy „mocenská role“ médií je hodnocena z pohledu účasti médií „na *socializaci* jednotlivce, na jeho včlenění do společnosti, a tím jak na formování jedince,

---

⁴⁵ OCH, ref. 43, s. 14.

⁴⁶ OCH, ref. 43, s. 14.

⁴⁷ ŠOLC, Miroslav. *Hromadné sdělovací prostředky, propaganda, vzdělávání: sborník studijních materiálů*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ [Praha], 1970, s. 11.

⁴⁸ ŠOLC, ref. 47, s. 31.

⁴⁹ BARTÁK, Jan. *Žurnalistika v procesu výchovného formování socialistického člověka*. Praha: Československý svaz novinářů, 1979., s. 103.

tak na utváření podoby společnosti a vztahů, které v ní panují.“⁵⁰ Bez ohledu na režim dokáží média „formovat to, co se jedinec dozvídá o světě, a mohou být hlavním zdrojem myšlenek a názorů, jež se k němu dostávají.“⁵¹ V tom se autoři – jak současní, tak z minulého režimu – shodují.

Tak, jak se vyvíjela média, proměňovala se debata, jaký druh propagandy je pro potřeby režimu důležitější⁵², zda působení prostřednictvím sdělovacích prostředků anebo působení přímé, respektive jak docílit toho, aby místní agitace nebyla odtržena od informací sdělovaných v médiích. Sdělovací prostředky totiž neumožnily komunistům osobní kontakt s koncovým příjemcem informace.⁵³

Média a jejich rozvoj přinášel pro režim možnost, jak modernizovat vzdělávací a výchovný proces,⁵⁴ neboť formování socialistického vědomí se vyvíjí spolu s technologickým pokrokem a není pouze statickým neměnným ideálem, k němuž se společnost přibližuje.⁵⁵ To předpokládalo, že sdělovací prostředky budou cílevědomě používány k propagandistické práci.⁵⁶ Úkolem propagandy bylo formovat vědomí lidí a „především prohlubovat a rozšiřovat – v souladu s jejich životní praxí – poznávací a hodnotící schopnosti, jejich schopnost posuzovat dílčí jevy v obecnějších souvislostech a z pozice objektivních potřeb společenského vývoje.“

---

⁵⁰ BURTON, Graeme. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2001, 390 s. ISBN 80-859-4767-6, s. 23 – 24.

⁵¹ BURTON, ref. 50, s. 24.

⁵² ŠOLC, ref. 47, s. 7.

⁵³ ŠOLC, ref. 47, s. 27.

⁵⁴ ŠOLC, ref. 47, s. 25.

⁵⁵ *Úloha prostředků masové informace a propagandy při utváření socialistického společenského vědomí*. Praha: Fakulta žurnalistiky UK, 1984-1985, 2 sv, s. 15.

⁵⁶ ŠOLC, ref. 47, s. 32.

Komunistická výchova v médiích se soustředila do několika oblastí výchovné činnosti: světonázorová výchova, ideově-politická výchova, právní výchova, výchova k proletářskému internacionalismu a socialistickému vlastenectví, branná výchova, estetická výchova, zvyšování všeobecné a odborné vzdělanosti, výchova k socialistickému způsobu života a ekonomická výchova.⁵⁷ Zájem kolektivu byl nadřazen zájmu jednotlivce.

Stranou rovněž nezůstávala otázka efektivnosti propagandy, která měla být prováděna tak, aby „subjekt nenabyl averzi vůči vlivu, který na něj působí...“⁵⁸ Úspěch celkového výsledku byl vázán na „stupeň poznání objektivní reality, propracovanost vědeckého světového názoru, dosaženou úroveň vývoje společenského vědomí, morálně psychického stavu kolektivů, psychické připravenosti realizovat vytyčené hospodářské a sociálně politické úkoly.“ Na úrovni jedince pak byla jako kritéria efektivnosti propagandy určena pracovní aktivita, veřejně-politická aktivita a mravní chování.⁵⁹

3.3 Komunistická propaganda v československé dětské literatuře 1948 – 1954

Literární období 1948 – 1955 se vyznačovalo socialistickým realismem, který byl založen na „popření předchozího avantgardního [...] vzorce umění, určeného ve svých nejvýraznějších projevech pro relativně úzký okruh recipientů, a nastal proces širokého zlidovění a kolektivizace umělecké tvorby, její regulace prostřednictvím moci a s tím související centralizace a institucionální organizace.“⁶⁰ Komunistická strana se dokázala

---

⁵⁷ BARTÁK, ref. 49, s. 132 – 139.

⁵⁸ *Úloha*, ref. 55, s. 15.

⁵⁹ BARTÁK, Jan. *Prostředky masové informace a propagandy v politickovýchovné práci*. Vyd. 1. Praha: Nakl. Svoboda, 1983, 365 s.

⁶⁰ Definice a program socialistického realismu. Dostupné z: <http://cl.ff.cuni.cz/sorela/mytologizace01.htm>

vypořádat s dosavadní literaturou, kterou neodsuzovala, ale odsunula na druhou kolej (což v některých případech, jak bylo popsáno v předchozí kapitole, vedlo k likvidaci tiskovin a knih a úplnému zákazu autorů): „Máme úctu k dílům, jež byla vytvořena, ale pokládáme tuto etapu za uzavřenou. Před námi je nová éra, ve které hlavní tvůrčí metodou bude socialistický realismus jako nejvyšší forma literární tvorby.“⁶¹

Vladimír Macura provedl rozbor komunistických symbolů a emblémů a zhodnotil jejich aplikaci v dětské literatuře. Podle Macury je dětský aspekt v popředí budovatelského nadšení po roce 1948. Socialismus je prezentován „jako svět určený dětem, jako svět budoucnosti, který se teprve utváří a až v budoucnu vydá své plody. Zatímco dospělí si s sebou přinášeli do nové epochy zbytky 'starého světa', děti a mládež byli bez této zátěže, to oni byli pravými občany budoucí šťastné éry.“⁶²

Komunisté si uvědomovali důležitost jednotlivých příspěvků na stránkách *Mateřidoušky*. Forma, jíž byla témata prezentována, byla teoretiky označována jako „naivní realismus“ - „...čte-li malé dítě v *Mateřidoušce* básničku o kohoutkovi, který hovoří lidskou řečí, prohlíží-li si obrázek sluníčka, které má podobu lidského obličeje, pak to dítěti nepřijde divné...později však dítě vnáší do svého vztahu k estetickým skutečnostem rozumová kritéria...“⁶³ Vztah socialistické mládeže k umění byl důležitý již od malého formativního věku. Literární teoretik Chaloupka k tomu dodává: „Pro malé dítě je básnička z *Mateřidoušky* jedním z klíčů, které mu otvírají svět - činí tak v jednoduché obrazné podobě, týká se základních skutečností a pocitů, výchozích mravních postojů a aktivit.“⁶⁴ Formánková

---

⁶¹ Citát ministra informací Václava Kopeckého, viz KAPLAN, ref. 21, s. 230.

⁶² MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty 1948-1989*. 1. vyd. Praha: Pražská imaginace, 1992, 126 s. ISBN 80-711-0100-1, s. 85 – 87.

⁶³ CHALOUPKA, Otakar. *Zlatý Máj*. 1974, XVIII, č. 5, s. 534

⁶⁴ CHALOUPKA, ref. 63, s. 538.

podobný přístup odsuzuje, neboť děti „těžko mohly poznat, že v pohádkových příbězích či dětských říkankách, které jim byly předkládány, jsou ve skutečnosti propagovány ideové představy režimu, který se je snaží již takřka od kolébky světonázorově formovat v duchu svých cílů.“⁶⁵

Dostupná literatura pro děti a mládež vycházela po roce 1948 z nových jednotných školních osnov, které byly připravovány na základě zákona o jednotné škole, a byly tedy státem centrálně řízené. Zatímco klasičtí autoři z 19. století v osnovách převážně zůstali, z autorů předválečných se do popředí dostali především proletářští básníci (J. Wolker, S. K. Neumann) a spisovatelé akcentující sociální (a socialistická) témata (M. Majerová, I. Olbracht, M. Pujmanová). Rovněž autoři z prvních poválečných let z doby osvobození měli své zastoupení v osnovách. Toto bylo do jisté míry zásluhou ministra školství Zdeňka Nejedlého, který ve svém literárním a pedagogickém působení kladl důraz na „přítomnost kulturního dědictví v aktuálním kulturně společenském kontextu“.⁶⁶

Do popředí se dostávali noví autoři a nová sociálně-realistická témata a zároveň také témata ideologicky kontrastující s vizí západního světa. Literární teoretička Jana Čeňková hodnotí dětskou prózu po únoru 1948 jako schematickou, nutící děti ke kolektivnímu principu života. Ideál dětského hrdiny se stával „příkladným budovatelem výchovné kampaně ... a jeho hlásnou troubou pro děti a dospělé.“⁶⁷ Dominance socialistického realismu byla prezentována jako vítězství ve skrytém ideovém a politickém boji, kdy doba předválečná umožňovala autorům (hledajícím ty správné hodnoty) vystupovat proti socialisticky zaměřeným dílům. Únor 1948 podle komunistického výkladu umožnil skutečnou

---

⁶⁵ FORMÁNKOVÁ, ref. 1.

⁶⁶ CHALOUPEK, Otakar. *Kontury české literatury pro děti a mládež*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, s. 251.

⁶⁷ Příklady těchto budovatelských románů byly *Za červenou stužkou* (Evžen Peřina, 1952), *Na znamení zvonu* (Bohumil Říha, 1953), *Tovaryši* (Donát Šajner, 1953), *Třešňový sad* (Bohumil Tožička, 1953), *Utopený zetor* (Jan Kloboučník, 1961), aj. - Viz ČEŇKOVÁ, ref. 3, s. 38.

demokratizaci dětské kultury, v níž se mohla realizovat ideově a společensky pokroková hlediska.⁶⁸

Historička Pavlína Formánková shrnula ve stati pro *Dějiny a současnost* (2007) několik principů, na nichž byl dětem svět prezentován černobílým pohledem. Život v socialismu je líčen jako radostný a bezstarostný, život v kapitalismu naopak vylíčen ponuře, pohledem vykořisťovaných a ohrožených válkou.⁶⁹ Obdobně je vše „sovětské“ správné a oslavováno, vše z kapitalismu je naopak špatné. Legendárním tématem, jemuž byly děti vystavovány (nejen v Mateřídoušce) v rámci protikapitalistického tažení, byl boj proti mandelince bramborové – americkému brouku v rámci celonárodní mobilizační kampaně: „V dětských rubrikách novin a v časopisech ... byly otiskovány příběhy pionýrů, kteří se zachovali v boji s mandelinkou příkladně.“⁷⁰

Formánková si dále všímá způsobu, jakým jsou dětem prezentovány názory na politické procesy, konkrétně reportáž z procesu s Miladou Horákovou v časopisu *Pionýr*: „Sešla se tu věru pěkná směs vyvrhelů: dva bývalí milionáři, kteří chtěli válku, aby mohli opět být milionáři. (...) Tři zkrachovalé politikářky, spjaté s milionářskými podvodníky svou nenávistí k pracujícím lidu, jimž Vítězný únor udělal tučnou čáru přes jejich pletichářský rozpočet.“⁷¹ Dětská literatura po únoru 1948 přináší také nové hrdiny – komunistické vůdce

---

⁶⁸ CHALOUPKA, ref. 67, s. 357 – 358.

⁶⁹ „V něm na té „správné“ straně žijí mírumilovní lidé, kteří nechtějí válku, budují spravedlivý svět, děti jsou šťastné, dobře živené a oblečené, nemusejí pracovat, ale mohou se učit a hrát si. Na straně druhé, „špatné“, žijí děti, které mají hlad, jsou otrhané a nucené tvrdě pracovat pro nenasytné kapitalisty, kteří si nic tak nepřejí jako válku.“ – Viz FORMÁNKOVÁ, ref. 1.

⁷⁰ Pavlína Formánková publikovala v roce 2008 v časopise *Paměť a dějiny* rozsáhlou studii dokumentující kampaň proti mandelince bramborové, včetně zapojení dětí a mládeže do této kampaně a roli dětských periodik. Viz - FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2008, roč. II, č. 1, s. 22–38. ISSN 1802-8241. Dostupné na: <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/0801-22-38.pdf>>.

⁷¹ FORMÁNKOVÁ, ref. 1.

(československé i sovětské), dělníky, horníky, zemědělce, pracující (ženy).⁷² Literatura si rovněž všímá dětí žijících v sociálně tíživé situaci. Vzorovým hrdinou je *Malý Bobeš* (1931-1934) od Josefa V. Plevy (1899-1958), který od raného dětství zažívá proletarizaci v různých sociálně nuzných prostředích. Jana Čeňková polemizuje nad dlouhodobým čtenářským zájmem o toto dílo, neboť se jednalo až do pádu komunismu o povinnou školní četbu.⁷³

Specifickým žánrem, do nějž komunistická propaganda výrazně zasahovala, byl kreslený seriál. Po roce 1948 přestaly vycházet všechny zahraniční (západní) kreslené seriály, které vycházely v Československu již před druhou světovou válkou (Pepek námořník, Kačer Donald, Myšák Mickey aj.). Tyto seriály ale vycházely v dětských časopisech, např. Kačer Donald v *Mladém hlasateli*. Výrazně se proměnilo také tematické zaměření původních českých seriálů. Propaganda neminula ani nejznámější český kreslený seriál *Rychlé šípy*, který vycházel v časopisu *Vpřed*. Od června 1948 byly *Rychlé šípy* kresleny bez bublinek (s textem pod obrázky) – zřejmě z důvodu, že kreslené seriály s bublinami příliš připomínaly „kapitalistický“ komiks. Seriálu nepomohlo ani tematické přizpůsobení době. Klub *Rychlých šípů* pomohl dělníkům zlepšit odvoz ze stavby, ale bylo to na dlouhá léta jedno z posledních dobrodružství.⁷⁴ Po sloučení časopisů *Vpřed* a *Junák* vycházel na zadní straně místo *Rychlých šípů* seriál *Jiskrovci*, který graficky i tematicky vycházel ze svých apolitických předchůdců (a který výtvarně zpracoval kreslíř *Rychlých šípů* Jan Fischer). Olga Bezděková uvádí, že seriál vyhovoval dobové kritice (přestože koncept byl stejný jako u režimem zavrhaných *Rychlých šípů*), protože příběhy zachycovaly skutečné události, například když chlapeci objevili zatajený sklad textilního zboží znárodněného obchodníka. Jindy je zase spolužáci

---

⁷² Tamtéž.

⁷³ ČEŇKOVÁ, ref. 3, s. 35.

⁷⁴ BEZDĚKOVÁ, O a Milan KREJČÍ. *Po stopách kreslených seriálů*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2012, 2 v. ISBN 80720786232, s. 51.

„upozornují, že jejich malý kolektiv by se neměl stranit ostatních, protože všichni dohromady mají stejné cíle.“⁷⁵ Jiskrovci ale od počátku byli výrazně propagandistický kreslený seriál, který parazitoval právě díky Dr. Fischerovi na Rychlých šípech, a autoři předpokládali, že bude též tak oblíbený. Kromě toho Jiskrovci byli pionýři! Ale postupně skončil, protože náměty příběhů byly velmi plytké, takže postupně Jiskrovci ze stránek časopisu mizí.

Samostatným kresleným seriálem, jemuž se věnuji blíže v kapitole šest, je seriál o Ferdovi Mravencovi od Ondřeje Sekory, který před druhou světovou válkou vycházel v dětské příloze Lidových novin a který se po roce 1948 věnoval výrazně angažovaným tématům. Také v jiných časopisech se objevují kreslené seriály s tematikou, kterou bychom mohli nazvat propagandistickou. V Pionýru a v Pionýrských novinách se objevovaly především pionýrské náměty s dobrodružnou a „tábornickou“ tematikou. V časopise Ohníček vycházel další Sekorův seriál, Čmelák Bzum (1954 – 56), jehož aktivismus „připomíná bývalou Ferdovu aktivitu z poválečných let v Mateřídoušce.“⁷⁶

---

⁷⁵ BEZDĚKOVÁ, ref. 75, s. 57.

⁷⁶ BEZDĚKOVÁ, ref. 75, s. 158.

4. Přehled dobových periodik pro děti a mládež (1945 – 1955)

Časopisy pro děti a mládež stihl po druhé světové válce stejný osud jako většinu předválečných a válečných médií, tj. nesměly vycházet, případně vznikaly tituly nové. (Příkladem byl časopis *Mladý hlasatel*, vedený spisovatelem Jaroslavem Foglarem, který byl nacisty zakázán v roce 1941; po válce proto Foglar obnovil obsah *Mladého hlasatele* nejprve v časopise *Junák*, a po rozporech ve vedení *Junáka* v novém časopise *Vpřed*. Otakar Chaloupka (1984) hodnotil poválečný vývoj lakonicky: rozpětí dětských časopisů se postupně značně zúžilo, zároveň však od 50. let vzrůstaly náklady.⁷⁷ Některé časopisy byly zakázány, jiné vznikly sloučením dvou či více starých titulů, v jejichž čele nakonec stanuly prorežimní redakce. Díky státní monopolizaci médií si proto vycházející dětské časopisy mohly udržet vysoký náklad. Například *Mateřídouška* a *Ohníček* se koncem 50. let řadily mezi deset nejčtenějších časopisů s nákladem kolem 250 000 výtisků na vydání.⁷⁸ S využitím Chaloupkova výčtu⁷⁹ a veřejně dostupných zdrojů (není-li citováno jinak) uvádím přehled dětských časopisů s jejich stručnou charakteristikou.

Kromě *Mateřídoušky* vycházel pro nejmladší čtenáře časopis *Brouček* (1945 – 1949), který redigoval spisovatel Antonín Zhoř (1896 – 1965). Spolu s ním redigoval také časopis *Vlaštovička* (vycházel za války, činnost ukončil v roce 1949) oba dva časopisy vycházely v Ústředním učitelském nakladatelství a knihkupectví.

Z dalších časopisů pro děti vycházelo *Poupě* (1946 – 1948), s podtitulem „List československé mládeže sokolské“, který přestal vycházet po zákazu své mateřské

---

⁷⁷ CHALOUPKA, ref. 67, s. 437.

⁷⁸ KONČELÍK, ref. 22, s. 176.

⁷⁹ CHALOUPKA, ref. 67, s. 437 – 438.

organizace. *Sedmihlásek* (1945 – 1950) vycházel jako příloha časopisu *Mladý hlas* (1945 – 1950).

V roce 1950 začal vycházet *Ohníček* pro čtenáře prvního stupně základních škol, který v prvním ročníku redigoval spisovatel Svatopluk Hrnčíř (nar. 1926), následně pak František Holešovský (1904 - 1985), literární teoretik dětské ilustrace. Právě v *Ohníčku* se od roku 1954 začal objevovat pokračovatel Ferdy Mravence, Čmelák Bzum.

Časopis *Pionýr* byl vydáván po zastavení časopisu *Vpřed pionýři* (1953) a se stal oficiálním periodikem pionýrské organizace. Od roku 1954 se v něm začal objevovat seriál *Veselá družina*, který se svojí náplní blížil Foglarovým Rychlým šípům. *Pionýr* vydržel až do roku 1968, kdy se přejmenoval na *Větrník*.

Pionýrské noviny (1951 – 1968 byly oficiálním týdeníkem Československého svazu mládeže vydávaném Mladou frontou v rozsahu čtyř stran a v novinové úpravě.⁸⁰ Jeho prvním redaktorem byl Alois Poledňák, pozdější ředitel Československého státního filmu a komunistický poslanec a politik. Obsah periodika vystihla O. Bezděková, která dlouhodobě studuje kreslené seriály v dětských časopisech: „V prvním a druhém ročníku se [kreslené seriály] několikrát zaměřily na problémy a nešvary v pionýrských organizacích. ... v 3. ročníku [redakce] otiskla, stejně jako časopis *Pionýr*, obrázková pásma z dětských [zahraničních] časopisů.“⁸¹ Další obsahy byly populárně-naučné, případně se zabývaly historickými motivy.

Zvláštní postavení v poválečných časopisech pro děti a mládež sehrál skautský spisovatel Jaroslav Foglar. Bezprostředně po konci druhé světové války chtěl Foglar navázat na svůj předválečný úspěch časopisu *Mladý hlasatel* (1937 – 1941), v němž vycházely

---

⁸⁰ BEZDĚKOVÁ, ref. 75, s. 180.

⁸¹ BEZDĚKOVÁ, ref. 75, s. 180-181.

kreslené seriály (včetně Rychlých šípů) a návody pro chlapce a děvčata. Mladý hlasatel kolem sebe sdružoval takzvané čtenářské kluby, zájmové spolky, pro něž redakce časopisu vymýšlela korespondenčně program.⁸² Foglar nastoupil jako redaktor časopisu Junák, vydávaný obnovenou junáckou organizací, kde navazuje na svoji předválečnou redaktorskou činnost. Po neshodách v Junáku odchází Foglar v roce 1946 do časopisu Vpřed (1945 – 1949, od roku 1949 přejmenovaný na Vpřed, pionýři!), kde obnovuje čtenářské kluby a rovněž seriál Rychlé šípy. Seriál časopisu dominuje a dokonce se dostává do jeho názvu (Vpřed). Po únoru 1948 je Vpřed sloučen se svým konkurentem Junákem a obsahově se začíná přizpůsobovat novému režimu. Již v roce 1947 přinesl jednostránkový seriál *30 vítězných let SSSR*, o necelý rok později vychází v Vpředu kreslený seriál s budovatelskou tematikou *Od srpu ke kombajnu*.⁸³ V roce 1950 se název vrací k jednoslovnému Vpřed, aby se o rok později přejmenoval na *Vpřed, pionýři*. Rychlé šípy nahradili *Jiskrovci* (z pera stejného kreslíře, viz také předchozí kapitola), kteří agitují ve prospěch členství v Pionýru. Hlavní hrdiny trápí „...parta kluků ze III. A, kteří odmítají vstoupit do Pionýra. Nikdo je pochopitelně nenutí; a hoši nakonec přijdou sami na to, že jedině v pionýrském oddíle může jejich zoufale rozhárané počínání získat smysl.“⁸⁴

Z dalších časopisů s dobrodružnou tematikou je možné zmínit *Radostné mládí* (1945 – 1948), jehož šéfredaktorem byl spisovatel, pedagog a teoretik Jaroslav Janouch (1902 – 1977). Rovněž jsou v přehledech časopisů uváděny *Mladý máj* (1948), *Cesta* (1948 – 1949) a

---

⁸² V době zákazu v roce 1941 evidovala redakce Mladého hlasatele na 24 500 klubů, které sdružovaly odhadem přes 100 tisíc dětí. Viz např. - DUDEK, Dalibor. Čtenářské kluby Jaroslava Foglara. *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování* [online]. Abeceda, občanské sdružení, 2012 [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-tipy/c-kluby-foglara>

⁸³ BEZDĚKOVÁ, ref. 75, s 54.

⁸⁴ Citát z ukázky proměny časopisu Vpřed, viz - RYŠKA, Pavel. VPŘED Rychlé šípy, junáci, pionýři: Dobrodružné seriály a dobrodružství práce v časopisech pro mládež. *Padesátky.info* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://padesatky.ffv.vutbr.cz/19491950/14-vpred-rychle-sipy-junaci-pionyri>

Klas mladých (1945 – 1948), jehož páté číslo v ročníku 1946 bylo věnováno dvouletému plánu hospodářské obnovy – a vystihovalo tak tehdy aktuální dobový kontext.⁸⁵

Mezi populárně-naučné časopisy patřily *Český domov* (1945 – 49), *Karavana* (1946 – 1949), *Domov a svět* (1949 – 1952), *Člověk a příroda* (1949 – 1952), *Mladý technik* (1946 – 1952). Z dalších dobových časopisů jsou pak uváděny *Jaro* (1946 – 1948), *Nazdar* (1946 – 1948), *Orlík* (1946 – 1948) a *Zdravý svět* (1946 – 1948).

Do poloviny 50. let zůstala Mateřídouška v zásadě jediným časopisem pro nejmenší děti, který přežil komunistický převrat. Bylo to však za cenu obsahových kompromisů poplatných tehdejší době.

---

⁸⁵ Ukázka časopisu *Klas* dostupná z: <http://www.sndk.cz/index.php/cs/component/virtuemart/casopisy/klas-mladych-ondrej-sekora-dr-jan-fischer-detail.html?Itemid=0>

5. Vznik, postavení a charakteristika časopisu *Mateřídouška*

5.1 Struktura a obsah časopisu

Časopis *Mateřídouška* byl založen po druhé světové na popud básníka Františka Hrubína jako literární časopis pro nejmenší čtenáře (děti předškolního věku a prvních ročníků školy). Na rozdíl od jiných časopisů (*Vpřed*, *Ohníček* ad.) nevycházela *Mateřídouška* od svého vzniku v nakladatelství Mladá fronta (MF). Zpočátku vydávalo časopis nakladatelství Práce společně se Svazem české mládeže (později Svazem československé mládeže, po roce 1968 Svazem socialistické mládeže), jehož tiskovým orgánem bylo nakladatelství Mladá fronta. Od září 1950 vycházela *Mateřídouška* ve Státním nakladatelství dětské knihy, od roku 1953 pak již trvale v Mladé frontě. Vydavatelem *Mateřídoušky* byl však Ústřední výbor Československého svazu mládeže.

Nakladatelství MF se zrodilo v květnu 1945 na pražských barikádách a podařilo se mu vytvořit značku, která díky státnímu monopolu na tiskoviny vydržela několik historických období, generací a politických režimů. Jen do roku 1950 se MF podařilo zřídit více než sedmnáct nových časopisů a po znárodnění si nakladatelství dlouhá léta udržovalo monopol, zejména v časopiseckých titulech pro děti a mládež.⁸⁶ V *Mateřídoušce* získala Mladá fronta dlouholetou značku vycházející do dnešní doby.

V prvních třech ročnících vycházela *Mateřídouška* nepravidelně, zhruba jednou za dva měsíce. Od třetího ročníku pak vycházela každý měsíc v průběhu školního roku, postupně se z časopisu stal čtrnáctideník.

---

⁸⁶ Historie společnosti. *Mladá fronta* [online]. Mladá fronta a.s., 2007 [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.mf.cz/o-spolecnosti/historie-spolecnosti/>

Během sledovaného období (1945 – 1955) se ve vedení redakce *Mateřidoušky* vystřídal celkem několik odpovědných redaktorů. Vedle zmiňovaného Františka Hrubína působili v čele redakce v prvních letech básník a spisovatel Miloš Holas (1906 – 1989) a spisovatel a překladatel Břetislav Mencák (1901 – 1981). V letech 1947 – 51 redigoval *Mateřidoušku* Miloš Holas a následně Jaromír Míša Průša. V roce 1951 jej vystřídal J. V. Svoboda.

Slovník českých literárních časopisů (2000)⁸⁷ charakterizuje první čísla *Mateřidoušky* jako almanachy s různým okruhem autorů, kdy jednotícím prvkem celého čísla byly ilustrace od jednoho autora (např. Josef Lada, Alena Ladová, Ondřej Sekora aj.). Na titulní stránce, věnované zpravidla danému ročnímu období nebo události (Velikonoce, Vánoce, začátek školního roku) byla uváděna vždy krátká báseň tematicky doprovázená barevnou ilustrací. Tento formát byl zachován také v pozdějších letech, byť tematika veršované a obrázku byla politicky zabarvená (např. říkanka „Zedníci“ od Anny Novákové⁸⁸ doplněná o ilustraci zedníků a názorné vysvětlení zednického náčiní).

Poté, co se obsah *Mateřidoušky* zpolitizoval. Některá čísla byla věnována významným komunistickým výročím (Vítězný únor, Říjnová revoluce) a v případě úmrtí komunistických předáků (J. V. Stalin, K. Gottwald) byla tematicky monolitická.

Na zadní stránce byl až do 7. ročníku (1950-1951) otiskován kreslený seriál Ondřeje Sekory „Kousky mládence Ferdý Mravence“. Později jej na čas vystřídalý návody, vystřihovánky a hry pro děti („Klub nejmladších přírodovědců“), aby se posléze vrátily tematicky stylizované kreslené seriály či komentované obrázky (např. „Čínské děti stavějí sněhuláka“).

---

⁸⁷ DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů, 1945-2000*. Olomouc: Votobia, 2002, 334 p. ISBN 80-719-8521-X, s. 145.

⁸⁸ NOVÁKOVÁ, Anna. Zedníci. *Mateřidouška*. 1949, VII, č. 5, s. 97.

Na posledních stránkách Mateřídoušky se od roku 1951 střídaly rubriky „Lesní noviny“ od ruského autora Vitalije Valentinoviče Biankiho (1894 – 1959) nebo „Školní noviny“, v níž redakce přetiskovala příběhy od čtenářů, případně zveřejňovala korespondenci mezi žáky a jinými skupinami (horníky, dělníky, vojáky apod.). Na rozdíl od populárních čtenářských klubů Jaroslava Foglara v časopisech Mladý Hlasatel a Vpřed se podobná síť čtenářů kolem Mateřídoušky nevytvořila. V prvních letech byl časopis pojímán jako literární, nikoliv jako časopis s návody pro volný čas. Po roce 1948 byly mimoškolní aktivity dětí soustředěny kolem školních kroužků a v pionýrských oddílech, které byly úzce provázány se školním vzděláváním.

Žánrový záběr Mateřídoušky byl pestrý. V prvních letech se objevovala poezie od klasických autorů (Čelakovský, Erben, Rais, Sládek), stejně jako od soudobých básníků (Halas, Hrubín, Seifert, Listopad, Branislav aj.) a také od začínajících autorů (Hostáň, Svoboda, Kohout aj.). Tematické zaměření básní je široké, v pozdějších ročnících jsou básně schematické a poplatné reálnému socialismu.

Dochází k adaptaci českých i amerických novodobých pohádek, objevují se příběhy s dětským hrdinou (zpravidla v překladu z ruského originálu). Tyto žánry byly zachovány i po politizaci časopisu po roce 1948. Objevuje se také povídka, která je „poznámenaná primárním didaktickým záměrem a schematičností“⁸⁹ a obsahově poplatná komunistické propagandě. Dětské hrdiny občas nahrazují ve vyprávěních komunističtí předáci (případně jsou oni sami dětskými hrdiny), objevují se hrdinové-dělníci, případně děti dělníků či vojáků, kteří zahynuli za války.

---

⁸⁹ DOUKOUPIL, ref. 88, s. 145.

5.2 Role šéfredaktorů a vliv jejich působení na obsah

5.2.1 František Hrubín

František Hrubín (1910 – 1971) pracoval po druhé světové válce krátce na Ministerstvu informací. Právě v této době vznikl nápad na založení dětského literárního časopisu. V prvních dvou letech pracoval Hrubín jako odpovědný redaktor časopisu a jeho texty pro děti vycházely již v prvních číslech. Již za druhé světové války výrazně promluvil svojí sbírkou „Říkejte si se mnou“ (1943) do poezie pro nejmenší. Rieko Nakamura (2014) shrnuje souborně Hrubínovu poválečnou tvorbu pro děti: „V letech 1945–1948 vyšla další díla: *Chvilí doma, chvilí venku* (1946) zachycující ovzduší života městského dítěte, *Vítek hádá dobře* (1946) – skladba veršovaných hádanek, která je rozdělena na tři části: U řeky, Na louce a Na poli, *Měsíce* (1946), *Dobrý den, Sluníčko!* (1947), *Říkejte si abecedu* (1948), *Modré nebe* (1948) s ilustracemi J. Čapka. Do 50. let vydal autor veršované pohádky *Říkejte si pohádky* (1946), *Kuřátko a obilí* (1947), *Zvířátka a Petrovští* (1947), *Sněhurka, zvířátka a sedm mužičků* (1948), *Vánoční sen malé Zdeny v noci Štědrovečerní* (1947) a první básnickou povídku *Paleček* (1949).“⁹⁰ Jednotlivé básně z těchto sbírek se objevovaly v celé či zkrácené podobě na stránkách *Mateřídoušky* po celou dobu sledovaného období s výjimkou let 1948 – 49. Od roku 1950 se na stránkách časopisu objevují jeho příspěvky pravidelně.

V roce 1948 vydává Hrubín báseň „Hirošima“, která je inspirovaná svržením atomové bomby na Japonsko: „Tehdejší marxistická kritika ... Hrubínovu báseň tvrdě odsoudila a doporučila autorovi, aby se rozhodl, zda chce truchlit pro imperialisty, nebo se upřímně oddat

---

⁹⁰ NAKAMURA, Rieko. *Poezie dětem Františka Hrubína*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, s. 21.

budování socialismu.“⁹¹ Přitom Hrubín byl dobovou kritikou za skladbu „Jobova noc“ (1945, přepracováno 1948) oslavován za „souznění s myšlenkami o novém světě socialismu“.⁹²

Ani doba, v níž tvořil, nedovedla Hrubína k obsahovým kompromisům, které by byly poplatné představám socialistického umění. Dobové tématice se přibližuje básní „Továrny na slunci“, v níž autor nabádá slunce, aby mhouřilo oči kvůli kouři komínů:

„Mhuř si oči, mhuř,

kdyby se z nich nekouřilo,

bylo by nám hůř!“⁹³

Podobně industriální je i báseň „Prádlo“, která se na stránkách časopisu objevuje periodicky a líčí očekávaný technologický pokrok a rozvoj domácností:

„Proč se prádlo, milá mámo,

nevypere jednou samo?

„Povím ti to, poslouchej:

Jednou bude mámě hej!

Na takové košiláčky

budou všude prát jen pračky, ...“⁹⁴

---

⁹¹ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2000, 215 s. ISBN 80-716-8710-3, s. 148.

⁹² NEZKUSIL, ref. 92, s. 147.

⁹³ HRUBÍN, František. *Továrny na slunci*. *Mateřídouška*. 1949, roč. V, č. 5, s. 66.

⁹⁴ HRUBÍN, František. *Prádlo*. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 3, s. 44.

Naopak pod básní s poměrně expresivním výrazem „Co si zpívá dlaždič“ se skrývá pestrobarevná rýmovačka, v níž Hrubín ukazuje svůj cit a schopnost vystihnout zvuky každodenního života pomocí rytmu a grafického rozložení textu:

„Kostky modré, kostky bílé,

nebude vám dlouhá chvíle,

ťuky – ťuky, ťuky – ťuky,

budete tu počítat

krůčky,

kroky,

holky,

kluky,

až si půjdou hrát.“⁹⁵

Socialistické tématice, konkrétně oslavě celosvětového míru, se Hrubín přibližuje v básni „Co říká Mateřídouška dětem“, kde vůni Mateřídoušky připodobňuje krásám celého světa a připomíná, že všechny děti se mají dobře.⁹⁶

Rovněž pracovní a dělnické motivy jsou v případě Hrubínových říkadel zpracovány decentně a jsou zakomponovány do přírodních scénérií, tak jako například v básničkách „Chrpa“ a „Koukol“, které musí jít stranou, aby netrpělo pole a sklizeň. V básni „Padej, dešti“ děkuje Hrubín přírodě za úrodu („Děkuji ti, pole, louky, / bude zase hodně mouky ...“⁹⁷):

---

⁹⁵ HRUBÍN, František. Co si zpívá dlaždič. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 4, s. 54.

⁹⁶ HRUBÍN, František. Co říká Mateřídouška dětem. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 15, s. 226.

⁹⁷ HRUBÍN, František. Padej, dešti. *Mateřídouška*. 1950, VI, č. 14, s. 210.

Chrupa

„Na takovou chrpu

škoda, mámo, srpu.

Nás ta krása nezmýlí,

vyženem ji z obilí.“⁹⁸

Koukol

„Jdi z pole,

koukole,

překážíš tam obilí,

špatně bychom sklídili!“⁹⁹

Obdobně přirozeně vyznívají i další básně věnované matce. Jak je popisováno v dalších kapitolách, matka hrála důležitou symboliku v komunistickém umění. Vztah matky dítěte je především didaktický, výchovný a zpravidla má „pracovní“ význam (tj. domácí úkoly či drobné práce jsou dávány do souvislosti s pracovním procesem, do nějž se děti nepřímo zapojují již ve školním věku). Toto není případ Hrubínových básní, které oslavují čistou dětskou lásku k matce:

Písnička pro mámu

„Zpívejte s ním, děti! V máji

mámám všude vyhrávají,

---

⁹⁸ HRUBÍN, František. Chrupa. *Mateřidouška*. 1953, IX, č. 15-16, s. 234.

⁹⁹ HRUBÍN, František. Koukol. *Mateřidouška*. 1953, IX, č. 15-16, s. 234.

slunce, skřivani a včely,

*o tu písničku se dělí!*¹⁰⁰

Trhání jablíček

„Trháme jablíčka

nejlepší jablíčko

schováme pro tebe,

*maminko, maticčko!*¹⁰¹

Mámo, my jsme školáci

„To jsme byli ještě malí,

když maminky zpívaly:

„Spi, děťátko, houpy, hou.

Dnes už zpíváme jim sami

za to, že tak rády s námi

sedí večer nad knihou.

...

Dnes už mámě čteme sami,

oči letí nad stránkami,

---

¹⁰⁰ HRUBÍN, František. Písnička pro mámu. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 18, s. 273.

¹⁰¹ HRUBÍN, František. Trhání jablíček. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 2, s. 24.

jako vážky nad řekou. ¹⁰²

Hrubínových básní, které mají silný dobový nádech, je v Mateřídoušce poskrovnu. Ve většině případů jsou jeho příspěvky líbivá říkadla, v nichž mistrně uplatňuje dialog autora se čtenářem, prakticky na jakémkoliv téma: vlaštovky, rosa, louka, les, houby, skákání, běhání, zpívání, tancování, létání, sněžení, déšť, sbírání jahod, lesních plodů, česání ovoce, usínání, pouštění draků, stavění sněhuláků, bruslení – neexistuje téma, které by Hrubín nedokázal oslovit. Je mistrem metafor a personifikací, jako v případě říkadla „Sněhulák na řece“:

„Na ledě je sněhulák

a má hrnec za ušima,

běhat chce a neví jak,

u země ho drží zima.

Až ho pustí, poběží,

s vodou podle nábřeží. ¹⁰³

Role Františka Hrubína pro vznik Mateřídoušky byla zásadní. Jeho vlastní tvorba určovala v prvních letech časopisu do značné míry strukturu periodika a vybrané formy příspěvků. Krátká říkadla měla své zvláštní místo, zpravidla na dvojstranách, stejně jako na tematických titulních stránkách. Tento formát se dochoval také po Hrubínově odchodu z redakce. Jeden specifický prvek přetrvává z hrubínovského období v Mateřídoušce dodnes: logo, jehož autorem je Josef Lada, je i po sedmdesáti letech dominantou titulní stránky, a to pouze v obměněné podobě.

---

¹⁰² HRUBÍN, František. Mámo, my jsme školáci. *Mateřídouška*. 1954, X, č. 11-12, s. 1.

¹⁰³ HRUBÍN, František. Sněhulák na řece. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 15, s. 226.

5.2.2 Jiří V. Svoboda

Jiří V. Svoboda (1924 – 1981) byl šéfredaktorem *Mateřídoušky* v letech 1952 – 1962. Jako syn diplomata vystudoval za druhé světové války reálné gymnázium a obchodní akademii ve Vídni. Roku 1944 se stal účetním v chemické čistírně, posléze byl totálně nasazen jako dělník v ČKD Praha. Po válce začal studovat na Vysoké škole politické a sociální, studia však nedokončil a věnoval se především žurnalistice. V letech 1946 – 1951 byl redaktorem *Mladé fronty*, v pozdějších letech se živil jako překladatel z ruštiny, francouzštiny a jiných jazyků. Otakar Chaloupka a Jaroslav Voráček (1984) si všímají, že „počátky Svobodovy poezie byly ovlivněny válkou, jejíž hrůzy se básník snažil vyvažovat prožitkem přírodních krás a jistotami milostného citu. V jeho písňově prosté lyrice se od počátku prolínala melancholie s touhou po plnějším životě, jejíž realizaci Svoboda posléze nalézal v novém poválečném společenském uspořádání.“ V básních zveřejňovaných na stránkách *Mateřídoušky* Svoboda spojoval výchovu dětí s výrazy po vzoru sovětské dětské literatury.¹⁰⁴

Svobodovu tvorbu na stránkách *Mateřídoušky* lze rozdělit do dvou skupin – překlady od zahraničních autorů a vlastní tvorbu. Obojí se začíná objevovat od sedmého ročníku (1950). V obou případech je tvorba tematicky podobná, velmi široká a dá se shrnout zhruba do čtyř skupin. První skupina se věnuje komunistické tematice, výročím a kultu osobnosti. S ní související druhý¹⁰⁵ okruh témat se zabývá vztahem školní výchovy, žáka a prací. Svobodovy překlady (více než vlastní texty) se dotýkají též válečné a mírové tematiky. A konečně nejhodnotnější skupinou textů jsou říkadla a básně o přírodě, které nejsou ideologicky zbarvené. I ty se objevují jak v překladech, tak především ve vlastní tvorbě.

---

¹⁰⁴ CHALOUPKA, Otakar. *Kontury české literatury pro děti a mládež*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, 539 s.

¹⁰⁵ CZERKAWSKA, Marie. Horník. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 17, s. 259.

Svobodovy překlady se stranickou tematikou zapadají velmi do konceptu doby. Kromě oslav výročí („Sedmý listopad v Moskvě“¹⁰⁶ připomínající si výročí říjnové revoluce anebo „Praporek“¹⁰⁷ oslavující májový průvod), vstupuje komunistická ideologie do vztahu žáka se školou a učitelem. V básni „Váš přítel“ od Ralpa Parvé je učitel zároveň i „soudruh, komunista“¹⁰⁸, v básni „Školák“ je žák „rozvědčík zítřka, stavitel“, zatímco „Stalin je jeho učitel.“¹⁰⁹ Role komunistických vůdců je posunuta i na obecnější rovinu. V básni od Michajla Stěmacha Stalin nevyučuje, ale „nejteplejším pousmáním / Stalin vítá nás“.¹¹⁰ Tato báseň se objevuje v *Mateřídoušce* v daném období ještě dvakrát, jednou dokonce jako píseň s notovým doprovodem.¹¹¹ V jiné básni pro změnu Lenin čtenáře - „vnuky Iljičovy“ - ve vzpomínce objímá.¹¹²

Ostatní angažované překlady se vesměs točí kolem práce školních dětí (ve smyslu plnění školních povinností), kterou se připravují na budoucí povolání („učíme se, píšeme, čteme / však my táty doženeme“¹¹³) a na elitní postavení příslušníka dělnické třídy:

„Až já budu horník,

oba budem pány.

Pak spolu o dvě stě

---

¹⁰⁶ MARŠAK, Samuil. Sedmý listopad v Moskvě. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 3, s. 40.

¹⁰⁷ ALEXIN, Anatolij. Praporek. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 5, s. 65.

¹⁰⁸ PARVÉ, Ralph. Váš přítel. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 9, s. 129.

¹⁰⁹ DORIZO, Nikolaj. Školák. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 100.

¹¹⁰ STĚMACH, Michajl. Uvítání. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 8, s. 116.

¹¹¹ Viz - STĚMACH, Michajl. Uvítání. *Mateřídouška*. 1953, X, č. 5, s. 69.

¹¹² MARŠAK, Samuil. Lenin. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 10, s. 142.

¹¹³ JANCZARSKI, Czeslaw. Naše práce. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 15, s. 221.

překročíme plány.“

Školní povinnosti jsou líčeny jako celoroční práce, a ten, kdo nepracuje, je zpátečník („vždyť ty vlastně zpátky jdeš“¹¹⁴). Práce není pouze ve škole, ale také doma. V jednom příběhu dívka pomáhá matce v domácnosti i na hospodářství¹¹⁵, v jiném si děti pouze hrají, byť při tom stavějí nádraží, lodě a přístavy.¹¹⁶ Realizují tím tak sen vyjádřený v básni Marie Czerkowské „Chci stavět“ - děti na cestě ze školy prohlašují, že postaví „celé město“, neboť „hezčí práce není“.¹¹⁷

Překladů věnovaných válečné (resp. mírové) tematice je méně. V několika případech figuruje v básních jako ústřední motiv holubice, která zvěstuje, že „dobří lidé v žádné zemi válku nedovolí“.¹¹⁸ Kromě holubice se jako strážci míru objevují v různých zkratkovitých a předvídatelných metaforách a analogiích samy děti (ty se pilně učí a „jako úderníci v dílně“ chtějí za mír bojovat¹¹⁹), případně rodiče („Matka s otcem mír nám střeží“), kteří svoji silou v práci střeží školu.¹²⁰

Nejsilnější jsou Svobodovy překlady, které nejsou ideologicky zabarvené a věnují se převážně „krajinomalbě“. Mateřídouška otiskuje v každém ročním období tematickou báseň oslavující venkovskou krajinu. Na jaře ve Svobodově překladu „svítí stříbrem kočičky“¹²¹

---

¹¹⁴ MARŠAK, Samuil. Celý rok. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 9, s. 136.

¹¹⁵ MICHALKOV, Sergej. Naše práce. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 5, s. 72.

¹¹⁶ MICHALKOV, Sergej. Co všechno dokážeme. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 3, s. 40.

¹¹⁷ CZERKOWSKÁ, Marie. Chci stavět. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 9, s. 135.

¹¹⁸ POZANINSKÁ, Janina. Přiletěla pod okénko. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 12, s. 173. Podobnou tematiku nalezneme i jinde, viz - BOCZKOWNA, Mieczysława. Děti pouštějí holubičku. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 13, s. 190.

¹¹⁹ SWIRSCZYNSKA, Anna. Země míru. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 10, s. 145.

¹²⁰ JANUSZEWSKA, Hanna. Vesnická písnička. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 13, s. 200.

¹²¹ MARŠAK Samuil. Březnová písnička. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 13, s. 189

anebo s příchodem prvních jarních lístků ozvěna „dětskou radost do hor nese – hory mluví dětským hlasem“.¹²² Obdobně na sklonku podzimu personifikuje Svoboda přírodu coby oznamovatele příchodu zimy:

„Proto tedy dneska v noci

vítr ani na chvílenku

nepřestal na okno tlouci

*chtěl nám říci: sněží venku.“*¹²³

Svobodova vlastní tvorba se snaží překladům přiblížit a v zásadě odráží jeho lásku k přírodě, ale také jeho nadšení pro vše komunistické. V ideologicky zabarvených básních se tedy dozvídáme příběh pionýrů, kteří psali děkovný dopis soudruhu Gottwaldovi. Vděk Klementu Gottwaldovi je vyjádřen v básni „V únoru 1948“, kdy otec hlídá továrnu, zatímco matka se synem poslouchají Gottwalda, který „mluví krásným hlasem“.¹²⁴ Fascinace Gottwaldem neopouští Svobodovy hrdiny ani po cestě do školy:

„Až si bude soudruh Gottwald

prstem lulku nacpávat,

na okénko zatůkejme,

*pověz mu, jak mám ho rád.“*¹²⁵

Stranou nezůstane ani básně věnované sovětským vůdcům. Před Vánoci si čtenáři rovněž přečtou instruktáž, co nadělit rodičům pod stromeček. Například „Štědrý Jirka“

---

¹²² TRUTNĚVOVÁ, Jevgenie. První lístky. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 14, s. 211

¹²³ TRUTNĚVOVÁ, Jevgenie. První sních. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 6, s. 81.

¹²⁴ SVOBODA, Jiří V. V únoru 1948. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 12, s. 180.

¹²⁵ SVOBODA, Jiří V. Pro radost!. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 6, s. 83.

naděluje otci jeden díl Leninových spisů.¹²⁶ V básni „Bohatýři“ je vyjádřen obdiv k sovětským osvoboditelům:

*„Milí jako tátové
pevní jako skály.
Poslal je k nám, poslal je
velký soudruh Stalin.“¹²⁷*

Po smrti Stalina je Svoboda přesvědčen o přetrvávajícím odkazu sovětského vůdce, který vlastně nezemřel, ale dívá se na nás dál.¹²⁸ Smrt Gottwalda záhy po Stalinovi zaskočí podle Svobody společností tak, že „řasy nám oschnout nestačí“.¹²⁹

Ve Svobodově vlastní tvorbě dominuje obraz školy jako „pracovního prostředí“ obdobně jako u sovětských autorů. Na začátku školního roku Svoboda motivuje děti vidinou vstupu do pionýrské organizace v případě, že se budou dobře učit. I v tomto případě se ke sdělení dopracovává prostřednictvím obdivu nad krásami přírody:

*„Všemu já se naučím,
to vám bude práce!
Než však třikrát rozpučí
růže na zahrádce
a než třikrát odkvete
každý z jejích plátků*

---

¹²⁶ SVOBODA, Jiří V. Štědrý Jirka. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 104.

¹²⁷ SVOBODA, Jiří V. Bohatýři. *Mateřídouška*. 1953, IX, č. 14, s. 196.

¹²⁸ SVOBODA, Jiří V. Dívá se. *Mateřídouška*. 1953, IX, č. 11, s. 164.

¹²⁹ SVOBODA, Jiří V. Tvář Gottwaldova. *Mateřídouška*. 1953, IX, č. 12, s. 172.

budu chodit do čtvrté

v pionýrském šátku. ¹³⁰

Ještě silnější hravost ve verších předvádí Svoboda v básni „Výkres“, která oslavuje „1. máj“. Čas, který zbývá do květnového svátku, přibližuje Svoboda na svěžesti jarního větru:

„Hvízdá vítr v listí mladém,

pročesává aleje,

než proběhne naším sadem

než jablůnkou zachvěje... ¹³¹

Svoboda rovněž sepsal několik básní, v nichž nabádá žáky k dochvilnosti („Jen ta Milka opozdilka“¹³²), pozornost ve škole (veršovaná hádanka „Kdo je to?“ o žáku, který vyrušuje a při zkoušení není připraven¹³³) a aby nezanedbávali školní povinnosti (viz báseň „Úkol“ o chlapci, který rád bruslí a který usne nad úkoly¹³⁴). Pořádku a morálce je učiněno za dost i v básni „Na jahodách“, v níž žák Honzík „hudryján“ odmítá s dětmi sbírat jahody a ty se s ním na oplátku odmítnou rozdělit.¹³⁵

Práce je vykreslena i jako činnost mimo školu jako například v básni „Ranní práce“, v níž dítě – pionýr kartáčuje a čistí boty.¹³⁶ Oslava práce logicky se nejvíce zaměřuje na

---

¹³⁰ SVOBODA, Jiří V. Do školy. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 1, s. 8.

¹³¹ SVOBODA, Jiří V. Výkres. *Mateřídouška*. 1955, XI, č. 8, s. 114.

¹³² SVOBODA, Jiří V. Jen ta Milka opozdilka. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 19, s. 288.

¹³³ SVOBODA, Jiří V. Kdo je to. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 3, s. 45.

¹³⁴ SVOBODA, Jiří V. Úkol. *Mateřídouška*. 1954, X, č. 6, s. 8.

¹³⁵ SVOBODA, Jiří V. Na jahodách. *Mateřídouška*. 1954, X, č. 11-12, s. 8.

¹³⁶ SVOBODA, Jiří V. Ranní práce. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 5, s. 77.

dělnictvo. V ilustrovaném pásmu „Kolik bylo práce třeba na jediný krajíc chleba“ je popsán výrobní proces chleba, včetně ponaučení, že kdo zahodí chleba, zaslouží potrestat. V popředí stojí jako hrdina traktorista, ale také – typicky pro Svobodu – příroda:

„Pole spalo, přispěchalo

jaro s písni ptačí.

bílé šaty poli vzalo,

pole se teď mračí.“¹³⁷

V básni „Traktorista“ velikost zoraného pole dosahuje až k nebi:

„Brázdy tak dlouhé, že nevidíš

od kraje k druhému kraji,

končí až někde na nebi

a v nebi začínají.“¹³⁸

V méně poetických veršovánkách je dělník – hrdina zobrazen v postavě otce, který je dáván dětem za vzor. V básni „Už je ráno“ se čtenář dozvídá, že otec v době spánku své dcery vyrobil v továrně traktor.¹³⁹ Podobně je otec vzorem při výběru budoucího povolání:

„Fára můj táta, v zimě i v létě.

Kdo je víc? Nikdo

na celém světě!“¹⁴⁰

---

¹³⁷ SVOBODA, Jiří V. Kolik bylo práce třeba na jediný krajíc chleba. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 15, s. 228.

¹³⁸ SVOBODA, Jiří V. Traktorista. *Mateřídouška*. 1953, IX, č. 15-16, s. 217.

¹³⁹ SVOBODA, Jiří V. Už je ráno. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 7, s. 97.

¹⁴⁰ SVOBODA, Jiří V. Kdo je víc. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 1, s. 9.

Pokud se Svoboda oprostil od komunistických obrazů a ideologie, obsahují jeho říkadla pro děti a tvorba o přírodě silnou výrazovou poetiku kombinovanou s lehkostí dětského vnímání světa. Jako výrazivo používá zejména metafory („spí už les a spí i louka“ nebo „a to září dvě sluníčka v očích naší mámě“) v jejich personifikačně prediktivní formě:

„Běží potok,

bublá,

hučí,

spěchá řece do náručí. “¹⁴¹

Pokud již musí použít industriální tematiku, umí Svoboda zvolit kombinaci, která přírodní poetiku nikterak neruší:

„Šumí vítr

šumí v listech

ve vrcholcích kaštanů.

Jedou kolem traktoristé,

jedou časně po ránu. “¹⁴²

V ladovsko-erbenovské variaci pak vykresluje souznění vrby s měsícem:

„Od svítání

do svítání

nad řekou se

smutně sklání. “¹⁴³

---

¹⁴¹ SVOBODA, Jiří V. Papírová lodička. *Mateřídouška*. 1955, XI, č. 10, s. 152.

¹⁴² SVOBODA, Jiří V. Ráno. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 13, s. 185.

Podobně malebně je Svoboda schopen oslovit jakékoliv přírodní motivy, ať už se jedná o motýla, vlaštovičku anebo sýkorku nebo i papírovou lodičku plující po potoce.

V celkovém souhrnu je však Svobodova „civilní“ tvorba zastíněna manifestačními a ideologicky motivovanými texty, v nichž se snažil přiblížit sovětským autorům. Na jedné straně tak pokračoval v původních ideách a konceptu časopisu představovat hodnotnou literaturu nejmladším čtenářům, na straně druhé však obsah přizpůsobil didaktickým požadavkům socialistického realismu a komunistické ideologie.

---

¹⁴³ SVOBODA, Jiří V. Vrba. *Mateřídouška*. 1955, XI, č. 15, s. 232.

6. Analýza propagandy v Mateřídoušce 1945–1955

Obsahová analýza vychází z více než 230 článků, v nichž jsem identifikovala prvky propagandy. Ty jsou níže popsány a kategorizovány do devíti tematických bloků, které vycházejí z obecných znaků propagandy aplikovaných nedemokratickými režimy a také z dobového kontextu (poválečná obnova, začátek studené války, komunistický převrat) a místního kontextu (tj. z československých specifik). V jednotlivých blocích nezkoumám samotné znaky propagandy, ale spíše jakým způsobem jsou témata – pro komunistický režim důležitá – popisována. Sledované tematické bloky jsou následující (včetně charakteristiky tématu):

- Poválečné rekonstrukce – fenomén obnovy válkou zničené země, kolektivní úsilí a společná práce
- Proti fašismu – vlna protiněmeckých nálad, která ve společnosti zakořenila vlivem druhé světové války
- Kult osobnosti – portréty komunistických vůdců na stránkách časopisu
- Role komunistické strany – pěstování vztahu a loajality ke straně a státu
- Oslava práce a dělnictva – příprava čtenářů na dělnické povolání
- Proti Západu a buržoazii – vytváření obrazu nepřítele
- Role armády – militarizace dětského světa, příprava na boj s nepřítelem, oslava hrdinství za druhé světové války
- Za práva menšin – budování povědomí o mezinárodní solidaritě a mírovém hnutí
- Pionýrská tematika – pionýři jako výchovný aparát komunistické moci ve školách

V mnoha případech obsahuje jeden článek více témat. Pro níže uvedenou analýzu je článek citován zpravidla pouze jedenkrát (rovněž nejsou zahrnuty články použité v profilech redaktorů v předchozí kapitole). Jednotlivé citáty jsou interpretovány a analyzovány v rámci daných bloků. Na konci kapitoly následuje celková shrnující analýza poznatků.

6.1 Obraz poválečné rekonstrukce

. Téma poválečné obnovy se objevuje na několika místech již v prvních dvou ročnících *Mateřidoušky* a je spíše připomenutím dobového kontextu než předmětem propagandy. V druhém čísle I. ročníku *Mateřidoušky* je otištěna povídka Ondřeje Sekory „Jak si u broučků tiskli noviny“, v níž se hmyz potýká s nedostatkem papíru, což byl po válce běžný jev. *Mateřidouška* zpočátku rovněž vycházela nepravidelně mj. kvůli nedostatku papíru. Když kobylka přichází prosit děti o papír na noviny, vysvětlí jí děti, že za jeho nedostatkem stojí Němci a válkou zničená země. Papír není možné vyrábět a dovážet kvůli špatné infrastruktuře:

„Papír?“ zasmály se děti. „Ten teď, kobylko, nedostaneš. Němci nám rozbili továrny na papír. Dělá se ho málo. Rozbili nám mosty, lokomotivy, nemůžeme papír přivážet. Podívej se, jak je naše knížka stará! Není dost papíru, aby se mohly tisknout nové.“¹⁴⁴

V této povídce je obsažen rovněž protiněmecký (protifašistický) kontext, kterému se věnuje následující oddíl.

Od prvního čísla *Mateřidoušky* vychází na zadní stránce kreslený seriál Ondřeje Sekory Kousky mládence Ferdy mravence. Zpočátku Ferda pouze „tropí hlouposti“, a to buď na úkor jiných druhů hmyzu anebo jako výsledek své vlastní nešikovnosti. Nicméně již

---

¹⁴⁴ SEKORA, Ondřej. Jak si u broučků tiskli noviny. *Mateřidouška*. 1945, I, č. 2, s. 20-22.

v třetím čísle *Mateřídoušky* se Ferda začíná aktivizovat a zapojuje se do odvozu materiálu na stavbu. Aby splnil denní normu (odvoz 100 kamenů), využívá žízalu jako nákladní vlak, díky níž zvýší efektivitu své práce. Žízala navíc o nákladu nemá vědět, v čemž se zobrazuje jakási poťouchlost samotného Ferdy mravence, která je v poválečných příhodách hojně přítomná. Příhoda je zakončena manifestačním budovatelským zvoláním:

„Ferdovi je dneska smutno, sto kamínků donést nutno... Kameny jí nalož hbitě, jen ať, Tondo, nevidí tě! / Nákladní vlak, broučci draží, kolem nás si cestu razí! / “Práce jede,” všechno volá, “hurá, roztočíme kola!”¹⁴⁵

Kromě určité dobové agitace nastiňuje příhoda také budoucí směřování Ferdy mravence, který se pod taktovkou Ondřeje Sekory zapojí do budování socialistického systému. Není tedy asi náhodou, že budovatelská témata (zasazená do doby poválečné rekonstrukce) se u Sekory objevují již v prvních číslech. Sekora byl komunistickou kritikou vyzdvihován za to, že příhody jeho antropomorfizovaného hmyzu nepropadaly konvencím a posouvaly komiks za tradiční hranici tohoto žánru.¹⁴⁶ Platilo to jak v dobách předválečných, tak po komunistickém převratu.

6.2 Proti fašismu

Pro totalitní režimy je typická jejich kritika jiných totalitních režimů. Platilo to jak pro nacistické Německo, tak pro Sovětský svaz. Protiněmecká (protifašistická) rétorika nebyla jen typickým znakem komunistických režimů, které v případě střední Evropy povstaly právě na zmaru druhé světové války způsobené nacismem. Jednalo se o národní i mezinárodní téma,

---

¹⁴⁵ SEKORA, Ondřej. Kousky mládence Ferdy Mravence. *Mateřídouška*. 1946, I, č. 3, s. 48.

¹⁴⁶ CHALOUPKA, ref. 67, s. 273.

kteří se kvůli zažitým hrůzám z druhé světové války dotýkalo celé společnosti. Proto se protiněmecky laděné texty objevují již v prvních číslech Mateřidoušky.

Kromě výše uvedené Sekorovy povídky o nedostatku papíru přinesla Mateřidouška v roce 1946 další bajku, „Zvířátka a vojáci“. Pohádka je novou verzí tradičního příběhu o zvířátkách, která se usadí v chalupě loupežníků, kteří si je po příchodu spletou s nadpozemskými bytostmi a dají se na útěk.¹⁴⁷ V poválečné verzi obléhají chaloupku v lese, v níž se usadila zvířátka, němečtí vojáci. Ti si při útoku na chaloupku spletou zvířátka s Rudou armádou (a zvířecí zvuky s ruštinou) a dají se na útěk. Pointou celého příběhu je oslava sovětského vítězství ve druhé světové válce a zásluha SSSR na osvobození naší země:

Když se Němec trochu vzpamatoval, vzal nohy na ramena, přiběhl k ostatním a vypravoval jim: „Kamarádi,“ volal, „do nejdelší smrti mě tam nedostanete! Chalupa je plná Rusů. Když jsem přišel do síně, tloukl mne jeden Rus palicí. Druhý křičel ve světnici na ostatní: „Bij, soudruhu, bij, soudruhu!“ A jiný přichvaloval: „Da, da, da! ...- Němci se ulekli. Zanechali chaloupku chaloupkou a utíkali v dešti z lesa, utíkali, utíkali, a už se víckrát v Čechách neobjeví.“¹⁴⁸

Redakce myslela také na oslavu sovětského vítězství proti ostatním státům fašistické Osy. Ve II. ročníku proto přináší Mateřidouška *novou lidovou ruskou pohádku* „Jak lovec Fedor zahnal Japonce“. U mandžuské hranice se tři bratři vydají na lov a jsou přepadeni Japonci. Když se brání, pomáhá jim celá příroda. Nejmladší z bratrů (Fedor) doběhne pro hraniční stráž a Japonce obklíčí a zajmou:

Japonci odpověděli také střelbou, ale ať stříleli, jak chtěli – trefit nemohli. Když kulky mířily na nohy – bratři vyskočili, když kulky měly zasáhnout hlavy, bratři padali na

---

¹⁴⁷ Pohádka je známá například jako „Zvířátka a petrovští“.

¹⁴⁸ Zvířátka a vojáci: Podle národní pohádky. *Mateřidouška*. 1946, I, č. 4, s. 51.

zem. ....“Pomozte, bratři! Japonci překročili naši hranici. Nedejte jim šlapat po sovětské zemi!”¹⁴⁹

Je příznačné, že v prvních ročnících se neobjevují básně nebo povídky s tematikou spojeneckých vojáků ze Západu – USA, Velká Británie, Francie. Protiněmecká tematika se v *Mateřidoušce* objevuje i po Únoru 1948, zpravidla se tak děje v kontextu oslavy ruské armády, případně v kontextu protifašistického (komunistického) odboje. Tak například se čtenáři v básničce „Věruška a včela“ z *Partyzánského slabikáře jihoslovanských dětí* mohou dočíst o rudé hvězdě, kterou maminka vyšila tatínkovi, když pomáhal partyzánům bojovat proti Němcům („... *To je rudá hvězda! Vyšila ji maminka pro našeho tatínka, když se k partyzánům dal, aby Němec cizozemec od nás utíkal!*“).¹⁵⁰

Do protiněmeckých bojů se zapojovali také malí hrdinové, s nimiž se čtenáři měli identifikovat. Povídka z *čítanky sovětských dětí* „Váňa Andrijanov“ pojednává o malém chlapci, který pomůže Rudé armádě v domobraně a je za to sovětskou vládou vyznamenaný:

„... S výkřiky 'Urá!' začali sověští vojáci pálit po fašistech. Němci vybíhali z kůlen a vbíhali přímo do rány. Byli brzy z vesnice vyhnáni. Tak pomohl třináctiletý žák sovětské armádě zahnat nepřátele z rodné vesnice. Sovětská vláda vyznamenala Váňu Andrijanova řádem Rudé hvězdy.“¹⁵¹

Malý váleční hrdinové jsou prezentováni i jinak než na válečných barikádách. V příběhu „Joska s Mandolínou“ na příkladu chlapce Josky, který s otcem utekl před nacisty do Sovětského svazu. Když byl Sovětský svaz pak napaden, vydali se s otcem do kasáren. Joska nejprve zůstával v areálu a pomáhal v kuchyni. Chtěl však také bojovat jako otec, ale nakonec přišel na to, že se dá bojovat i jinak a podporoval vojáky srdcem – s ostatními

---

¹⁴⁹ Jak lovec Fedor zahnal Japonce. *Mateřidouška*. 1947, III, č. 2, s. 27-30.

¹⁵⁰ Věruška a včela: Z partyzánského slabikáře jihoslovanských dětí. *Mateřidouška*. 1948, IV, č. 16, s. 247.

¹⁵¹ Váňa Andrijanov: povídka z čítanky sovětských dětí. *Mateřidouška*. 1951, VIII, č. 3, s. 42.

chlapci jim uspořádali koncert. I zde jsou nacisté vylíčení jako trýznitelé sovětského lidu:

„... Jednou ráno, takhle v neděli, promluvil do rozhlasu soudruh Molotov, že fašisté přepadli Sovětský svaz, bombardují města a vesnice a zabíjejí sovětské lidi. Sovětský svaz se však nedá....“¹⁵²

Charakter nacistických vojáků je popsán ještě barvitěji v povídce „Vzácní hosté“, v níž dívka Nad'a vítá rudou armádu při osvobození republiky. Strach ze zajetí nacisty se proměňuje v radost ze setkání s Rusy. Barva německých nacistických uniforem je v tomto příběhu dávana do souvislosti s jejich charakterovými vlastnostmi:

„... 'Nu što, děvůška,' slyší. Někdo ji vzal do náruče. Nad'a si otírá pěstí oči a vidí: vojáci! Ale jsou docela jiní než ti zlí, zelení a černý nacističtí. ...“¹⁵³

Povídka „Válečná lest“ od L. Pantělejeva zase vyzdvihuje chytrou Rudé armádu, která přelstí a rozdrtí hitlerovce („... Sovětské tanky je obklíčily a za minutu zbyly z nepřátelských opevnění jen hromady sutin.“)¹⁵⁴ V jiném čísle redakce uvedla příspěvek „Jak to u nás začalo“, v němž obdiv ke statečnosti sovětských vojáků a k jejich zásluhám v boji proti Německu oceňuje čtenářka, která zakládá pionýrský oddíl:

„Četla jsem knihu 'Můj syn Oleg Koševoj'. Plakala jsem, když jsem ji četla. Maminka mě utišovala a vysvětlovala mi, že kdyby v Sovětském svazu nebyli takoví hrdinové, jako byl Oleg Koševoj, tak by ani naše vlast nebyla osvobozena od fašistů.' ...“¹⁵⁵

V dubnu 1955 je celé číslo věnováno desetiletému výročí osvobození Československa sovětskými vojáky. Na titulní stránce je zobrazen rudoarmějec s dětmi se sovětskými vlajkami

---

¹⁵² MAREŠ, Jan. Joska s mandolínou. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 13, s. 193.

¹⁵³ VLASTA, Svobodová. Vzácní hosté. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 17, s. 265.

¹⁵⁴ LEONID, Pantělejev. Válečná lest. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 10, s. 145.

¹⁵⁵ ŘÍČÁNKOVÁ, Jana. Jak to u nás začalo. *Mateřídouška*. 1951, roč. VII, č. 19, s. 287.

a natištěno provolání: „*Sláva sovětským vojákům, kteří před 10 lety osvobodili naši vlast! K 9. květnu ať rozkvetou okna všech našich škol květy nejkrásnějšími.*“¹⁵⁶ V hlavní povídce se dočítáme o chlapci, který dostává od sovětské vojákyně hvězdičku z čepice. Na dalších stranách dosahuje vítězství Rudé armády až mytických rozměrů. Krasoarmějec Semjon se v básni Karla Kapouna objevuje jako bájný hrdina:

Ještě teď tři jezdce vidím

Z mlhy ranní vyvstali

Jako čisté děti z mydlin,

jako z báje postavy.

V závěru je čtenář ujištěn, opět v tradici blanické pověsti, že pokud bude nejhůře, přijde nám Rudá armáda na pomoc:

Semjon žije na Sibiři.

Nikdy už se neozve?

Pošle syny, třeba čtyři,

*kdyby s námi bylo zle.*¹⁵⁷

Válka je na stránkách Mateřídoušky – určené pro děti předškolního věku – vykreslena poměrně plasticky. Sovětská vojenská technika a sovětský voják vydrží vše, včetně výbuchů min a nárazy do stromů:

*„... vybuchují miny, bijí do stromů, stromy poskakují a nadhazují tank. Tank vyletí na půl metru do vzduchu, spadne na stromy – a další miny vybuchují a stromy znovu nadskakují...“*¹⁵⁸

---

¹⁵⁶ *Mateřídouška*. 1955, XI, č. 8, s. 113.

¹⁵⁷ KAPOUN, Karel. Krasoarmějec Semjon. *Mateřídouška*. 1955, XI, č. 8, s. 118.

Vítězství Rudé armády nad Němci je na stránkách *Mateřidoušky* vyjádřeno i pojmenováním dětí po sovětských vojácích. V povídce „Nikolka“ od Lucie Jirotkové se chlapec rozhodne pojmenovat svého narozeného bratra po sovětském vojákově, který při osvobození republiky s chlapcem kamarádil a vozil ho na tanku:

„... Vzpomněli na silnou Sovětskou armádu, která zvítězila nad nepřitelem. Vzpomněli na květiny, které naházeli lidé na cestu dobrým vojákům....“¹⁵⁹

V poválečném bipolárním světě se dostalo na rozlišení mezi západním a východním Německem. Článek „Dětská výstava“ popisuje, jak německého spisovatele zaujme školní výstava o hornících a je rozhodnut ji ukázat dětem v Německé demokratické republice. Kromě protinacistického akcentu (není Němec jako Němec) je akcentováno téma mezinárodní pionýrské družby a práce:

„... ‘My nejsme takoví, jako byli nacisté, kteří chtěli jen válku. My chceme dobře pracovat, zrovna tak jako vy, abychom se měli líp a abychom byli dobými přáteli. A já bych rád, aby tuhle výstavu viděly také německé děti. Půjčte mi ji, my ji zavezeme do Berlína, do Ústředního pionýrského domu a já vám zase pošlu z Německé republiky pěkný film o tom, jak žijí a pracují naši pionýři.’...“¹⁶⁰

Pro komunistickou propagandu bylo charakteristické, že se témata v jednotlivých článcích prolínala. V případě protiněmeckých témat tak bylo činěno zpravidla formou adorování vítězství Rudé armády nad nacistickým Německem. Naopak se protiněmecká nota – s výjimkou prvních dvou poválečných příspěvků – neobjevuje v nacionalistickém či rasistickém kontextu. Vojáci (sovětští) coby hrdinové vykreslováni pouze v kontextu

---

¹⁵⁸ TICHONOV, Nikolaj. Cesta. *Mateřidouška*. 1955, XI, č. 8, s. 122.

¹⁵⁹ JIROTKOVÁ, Lucie. Nikolka. *Mateřidouška*. 1952, VIII, č. 15, s. 227.

¹⁶⁰ Dětská výstava. *Mateřidouška*. 1951, VIII, č. 2, s. 20.

osvobození a druhé světové války. Ve sledovaných číslech nenajdete zmínku o československých válečných hrdinech ani československých vojácích.

6.3 Kult osobnosti

Adorace komunistických předáků se na stránkách *Mateřidoušky* objevuje relativně začíná objevovat začátkem roku 1949, tedy po uchopení moci komunisty. U sovětských vůdců se *Mateřidouška* zaměřuje výlučně na zakladatele sovětského Ruska Vladimira Iljiče Lenina (1870 - 1924) a jeho pokračovatele a diktátora Josifa Vissarionoviče Stalina (1879 – 1953), přičemž příspěvky o druhém jmenovaném převažují.

V případě československých politiků pohlavárů se články soustředily na prezidenty Klementa Gottwalda (1896 – 1953) a Antonína Zápotockého (1884 – 1957) a spisovatele a novináře Julia Fučíka (1903 – 1943). Pro *Mateřidoušku* bylo typické, že profily československých politiků vyvažovaly v daném čísle také příspěvky o sovětských vůdcích. Výjimkou bylo pietní dvanácté číslo IX. ročníku (jaro 1953), které oslavovalo život zesnulého Klementa Gottwalda, a sovětští vůdci v něm vůbec nefigurují. V čísle následujícím se redakce vrátila k úmrtí obou vůdců a Pavel Kohout je ve své básni dokonce postavil na stejnou úroveň:

*„... Nejste, dávno nejste malinci, nechodíte sami černou nocí. Není s vámi Stalin –
buďte stalinci! Není s vámi Gottwald – buďte gottwaldovci!“¹⁶¹*

---

¹⁶¹ KOHOUT, Pavel. *Mateřidouška*. 1953, IX, č. 13, s. 178.

6.3.1 *Vladimir Iljič Lenin*

V případě prvního sovětského vůdce Lenina se objevují texty především oslavné, které oceňují jeho moudrost, spravedlnost a láskyplnost, dobrý charakter. Vzhledem ke skutečnosti, že se většina příspěvků objevuje zhruba dvacet pět let po smrti Lenina, mají texty silně adorující a místy až mytologický charakter. Lenin se objevuje ve všech literárních žánrech – básních, povídkách a krátkých příbězích, bajkách, pohádkách stejně jako v korespondenci od čtenářů. Texty o Leninovi jsou vždy doprovázeny ilustracemi, v několika případech také jeho portréty.

Marie Hemzáčková v „Písni o ruské zemi“ nechá dětem prostřednictvím Ptáka ohniváka vypravovat o Leninových vlastnostech:

„Světlem letí píseň dětí o Leninovi. Chytnu ptáka Ohniváka, on mi ji poví: Lenin velký, Lenin silný, spravedlivý byl. Bohatým vzal – chudým rozdal – Lenin moudrý byl.“¹⁶²

Lenin je rovněž dáván malým dětem za školní vzor. V příběhu od Miroslava Macháčka „Žil jednou jeden malý chlapec“ vypráví paní učitelka příhodu o malém chlapci, který byl pravdomluvný, dobře se učil a pomáhal ostatním spolužákům. Z chlapce se v pointě vyprávění vyklubal malý Lenin. Děti jsou vyprávěním tak strženy, že si „všechny, i ten Mila Zavadilů, který třídě tolikrát pokazil bodování, říkaly v duchu: 'Být jako Lenin...!'“¹⁶³

K Leninovým vlastnostem patřila také velkorysost. V příběhu „Krásná liška“ se Lenin vypravuje na lov, na který mu – pro samou práci – zbývá málo času. Vidí lišku, ale nezastřelí ji:

---

¹⁶² HEMZÁČKOVÁ, Marie. Písni o ruské zemi. *Mateřídouška*. 1949, V, č. 10, s. 146.

¹⁶³ MACHÁČEK, Miroslav. Žil jednou jeden malý chlapec. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 10, s. 143.

„... *'Proč jste nevystřelil? Vždyť stála přímo před vámi, Vladimíre Iljiči!'* Lenin se usmál a odpověděl: *'Bylo mi jí líto, byla tak krásná!'*“¹⁶⁴

Jan Noha v oslavné básni adoruje Leninův osvícenecký duch a jeho vliv na pionýrské hnutí:

„*Lenin byl jako slunce, pln světla, plný víry a ze všech dětí udělal své mladé pionýry!*“¹⁶⁵

Na pionýrské hnutí dohlíží Lenin také posmrtně. V básni od S. Maršaka v překladu J. V. Svobody duch mrtvého Lenina vystaveného v mauzoleu cípem „*prosté látky, z níž se šíjí pionýrské šátky*“ objímá děti, „*vnuky Iljičovy*“.¹⁶⁶

V několika případech se Lenin objevuje společně se Stalinem, zpravidla v alegorickém zobrazení jako dravci, kteří vítězí nebo inspirují. Časté společné vyobrazení obou sovětských vůdců mělo čtenářům dokázat, že Stalin je tím správným následovníkem Lenina.

V „Pohádce o velké revoluci“, kterou podle redakce zaslal jako příspěvek Jiří Kolenatý ze Stodu se objevují dva sokolové, kteří vylétnou z hory a osvobodí vesnici od dvojhlavého ptáka. V tomto případě je oním dvojhlavým ptákem ruský car, jako sokolíci jsou pak explicitně odhaleni Lenin a Stalin. Pohádka navíc kromě kultu osobnosti přináší téma osvobození vykořisťované dělnické třídy (v pohádce uvedené jako vesnice):

„... *Ti dva sokolíci – to byli Lenin a Stalin. Ten dvojhlavý pták byl car. A nyní se mají v SSSR dobře, přejí si mír a já také...*“¹⁶⁷

---

¹⁶⁴ KONONOV, A. Krásná liška. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 10, s. 150.

¹⁶⁵ NOHA, Jan. Lenin. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 3, s. 39.

¹⁶⁶ MARŠAK, S. Lenin. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 10, s. 142.

¹⁶⁷ KOLENATÝ, Jiří. Pohádka o velké revoluci. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 12, s. 185.

V jiném čísle se objevuje ukrajinská lidová píseň „Dva sokoli“, která přináší alegorický rozhovor dvou sokolů, Lenina a Stalina, který se odehrává před smrtí Lenina. V poklidném rozhovoru se Lenin loučí se Stalinem, který mu přísahá, že zůstane věrný jeho odkazu a nesejde z cesty – a tento slib také dodrží. Naslouchá jim hejno sokolátek, v tomto případě se pravděpodobně jedná o skupinu dětí, případně skupinu malých pokračovatelů Leninových idejí a oddaných Stalinovi:

„... První sokol Lenin, Stalin – druhý sokol, hejno sokolátek poletuje vùkol.“¹⁶⁸

Lenin a Stalin se objevují společně také na titulní stránce Mateřídoušky, kdy na pozadí obrázku s pionýry přetiskuje redakce vzkaz od prvňáka Luboše Tučka, který oslavuje sovětské vůdce za jejich zásluhy při osvobození lidu (a v případě Stalina také za jeho válečné zásluhy):

„Táta mi povídal, že začala revoluce a Lenin a Stalin osvobodili lid. Stalin osvobodil i nás a udrží mír.“¹⁶⁹

Mateřídouška vyzdvihl rovněž Leninovy zásluhy o nastolení rovnostářské společnosti a narovnání majetkových poměrů. V příběhu „Ve Smolném“ se stařec vypracuje hledat Lenina, aby s ním probral otázky o životě, přichází do Smolného zrovna, když Lenin řeční před davy. Stařec je svědkem vzniku bolševické revoluce a zřízení první sovětské vlády:

„... Lenin hovořil o novém životě, o sovětské moci, o nutnosti skončit válku, o tom, že půda bude odňata velkostatkářům a rozdělena rolníkům....“¹⁷⁰

Podobně vizionářský je Lenin i v příběhu z dětství, který vypráví jeho sestra k výročí jeho úmrtí:

---

¹⁶⁸ Dva sokoli. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 6, s. 76.

¹⁶⁹ TUČEK, Luboš. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 11, s. 157.

¹⁷⁰ KONONOV, A. Ve Smolném. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 5, s. 67.

„... Vysvobodil chudé lidi z bídy a utrpení. Vybojoval Sovětský svaz – zemi radosti a štěstí. O tom, jaký byl Vladimír Iljič Lenin v dětství, vypráví nám jeho sestra Anna Iljična Uljanovová....“¹⁷¹

Vladimír Iljič Lenin je rovněž zobrazen jako vůdce, který rád cestuje a umí se také objevit nečekaně. V pohádce „Chlapec a Lenin“ se sovětský vůdce objeví jako anonymní kolemjdoucí v okolí svého domu a dá se do rozhovoru s chlapcem, který jej nejprve má za povrchního měšťáka. Chlapec se Leninovi svěří, že si přeje Lenina vidět, aby poznal jaký má charakter a jak se obléká. Lenin ještě chlapci stihne poradit, kudy se dostane do sovchozu pro zeli, a zmizí. Když chlapec zjistí, o koho se jedná, otáčí se, ale Lenina nevidí.

„... 'Chtěl bych vidět Lenina.' 'Proč?' 'Jak to, proč? Chci vidět jaký je, jak vypadá.' 'Docela jako každý jiný člověk.' ... 'Copak Lenin chodí v modré rubáše?... ' „¹⁷²

Takovýchto kýčovitých představení Lenina je bezpočet. V jiném příběhu se Lenin představuje jako zábavný společník pro děti, který dodržuje to, co slíbil:

„... 'Dejte pokoj! Povídám: když jednou řekl, že přijede, tak přijede.' Čekali dále. Venku sviští vítr, suchý sníh hlasitě tluče do okenních skel. Tak v tom hluku ani neslyšeli, že přijelo auto. Z auta vystoupil Vladimír Iljič.“

Lenin následně dětem rozdál dárky a celý večer si s nimi hrál na kočku a myš, na slepou bábu apod.¹⁷³

Jindy je Leninova přítomnost použita pouze pro dokreslení příběhu, který skýtá hlubší poslání. V povídce A. Kononova „Velký strom“ zjišťuje Lenin, že v parku byl pokácen strom, který byl oblíbeným bodem zájmu dětí a pracujících lidí. Veliteli, který to udělal, Lenin dal

---

¹⁷¹ HANSOVÁ, Zdeňka. Pravdomluvný Volod'a. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 10, s. 149.

¹⁷² KONONOV, A. Chlapec a Lenin. *Mateřídouška*. 1954, X, č. 6, s. 2.

¹⁷³ KONONOV, A. Štědrý večer v Sokolnikách. *Mateřídouška*. 1953, IX, č. 8, s. 117.

přísný trest – třídní vězení. Když velitel žádá mírnější potrestání (neboť strom byl určen na opravu vrat), poučí jej Lenin, že na opravu vrat jsou určeny jiné stromy, ne stromy památné. Když se u Lenina přimlouvají velitelovi příbuzní, vysvětlí jim, že strom představuje národní majetek, který velitel nebyl schopen správně spravovat. V tomto krátkém příběhu se kromě oslavy Leninovy moudrosti skrývá hned několik poselství. Zcela pozitivní je láska k přírodě a k okrasným stromům. Povídka poměrně kriticky staví estetickou hodnotu stromu nad užitečnost v pracovním procesu. Lenin se představuje jako nesmířlivý a všemocný vůdce. To, co by soud řešil jako přestupek v řízení, vyřeší Lenin na místě udělením trestu krátkodobé vazby. Když se pak u vůdce přimlouvají za uvězněného příbuzní (praxe běžná), udělí jim Lenin lekci:

„...Nejhorší je, že strom neporazil někdo jiný, ale právě velitel. Svěřili mu národní majetek do ochrany a on místo toho jej ničí! Jeho vina je tím větší!“¹⁷⁴

Jindy naopak umí Lenin velitele ocenit. V povídce „Čapajevovy hodinky“ daruje Lenin veliteli Vasilijovi Ivanovičovi Čapajevovi zlaté hodinky. Čapajev je následně věnuje zraněnému vojákov, který se i přes zranění byl ochotný bojovat dál. Kromě Leninovy štědrosti povídka oslavuje i vlastnosti rudoarmějského velitele, který bojoval v občanské válce (1917 – 1922) proti bělogvardějcům a kozákům. Vyústěním celého příběhu je však oslava ruského vojáka a sovětské armády.

„...A kdopak jiný! Samozřejmě, že je poslal soudruh Lenin. Však on tam v Moskvě dobře vidí, kterého velitele je třeba odměnit...“¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ KONONOV, A. Velký strom. *Mateřídouška*. 1955, XI, č. 8, s. 115.

¹⁷⁵ MOGILEVSKÁ, S. Čapajevovy hodinky. *Mateřídouška*. 1955, XI, č. 15, s. 226.

Lenin se objevuje také v praktických návodech. V rubrice Školní noviny popisuje chlapec v příspěvku Patronát, jak v pionýrském domě vyrobili starší děti pro své mladší spolužáky maketu domu, v němž žil Lenin:

„K výročí narozenin Vladimíra Iljiče Lenina jsme jim postavili dům, kde Lenin žil. Dům jsme vystříhali ze sovětského kalendáře. Teď vezmeme nejlepší žáky z patronátu do pionýrského domu v Košířích....“¹⁷⁶

V jiném příspěvku zase přináší Mateřidouška tip na dárek pro rodiče, kdy v básni „Štědrý Jirka“ od J. V. Svobody dává chlapec k Vánocům svému otci knihu od Lenina.¹⁷⁷

6.3.2 Josif Vissarionovič Stalin

Podobně jako u Lenina, oslavuje Mateřidouška moudrost sovětského diktátora Stalina. Při příležitosti jeho 70. narozenin uvádí časopis oslavnou báseň „Pozdravení J. V. Stalinovi“ od Františka Jílka, v němž autor oceňuje Stalinovu moudrost a schopnost zajistit obživu milionům lidí. (Je to přinejmenším paradoxní, když uvážíme, že ještě před druhou světovou válkou zemřelo v Sovětském svazu několik milionů lidí na hladomor):

„Muž, jehož moudrost zní jak zvony, hladových nasýtil miliony, muž, který tvoří nový svět, dožívá sedmdesát let.“¹⁷⁸

V jiné básničce oslavuje časopis Stalinovu nápaditost a množství myšlenek:

„... Není tolik hvězdiček na tom nebi celém, co má Stalin myšlenek pod svým jasným čelem.“¹⁷⁹

---

¹⁷⁶ HÁJEK, Karel. Školní noviny: Patronát. *Mateřidouška*. 1951, VIII, č. 4, s. 63.

¹⁷⁷ SVOBODA, J.V. Štědrý Jirka. *Mateřidouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 104.

¹⁷⁸ JÍLEK, František. Pozdravení J. V. Stalinovi. *Mateřidouška*. 1949, VI, č. 7, s. 98.

¹⁷⁹ Ještě nikdy nebylo... *Mateřidouška*. 1950, VII, č. 3, s. 42.

Čtenáři se v příběhu „O velkých studnách živé vody“ také dozvídají, že Stalin svoji moudrost a své znalosti využívá při industrializaci Sovětského svazu a v oblasti energetiky. Příběh začíná nejprve vyprávěním o Dědu Vševědovi, ale je konstatováno, že je to smyšlená pohádka. Následně je k Vševědovi přirovnán Stalin s tím, že v jeho případě se o pohádku nejedná:

„... Našel se moudrý člověk, jmenuje se Stalin. Dlouho se radil s inženýry, dělníky, přemýšlel a pak poradil, rozhodl: Jsou v naší zemi mohutné řeky a jejich vody tekou bez užitku na sever, Postavíme ohromné hráze, zastavíme tok řek, obrátíme jejich proud na jih, zavedem jejich vodu do pouště Kara-kum....“¹⁸⁰

Téma změny toku řek a fertilizace pouště Kara-kum se objevuje v Mateřídoušce hned několikrát, nejprve v básni Aleny Kuglerové „Zlá, nevlídná je Kara-kum“ a později také v básničce o soudružce učitelce „Je jako maminka“ od J. V. Svobody:

„... Stalin dal z Moskvy příkaz všem, udělat z pouště úrodnou zem. Soudruzi přehrady postavili, v klasy se mění písek bílý....“¹⁸¹

„... I o zemi, v níž nejkrásněji rozkvétá bílá kalina, kde podle přání Stalina lidé i řeky obracejí....“¹⁸²

V pohádce „Víc než pohádka“ autorka Sylva Krejčová přisuzuje Stalinovi až téměř nadpozemské vlastnosti a schopnosti:

„... Jistě jste již slyšeli jeho jméno. Je to člověk, jemuž se nevyrovná žádný pohádkový rytíř, i kdyby zabil deset devítihlavých draků a osvobodil milion lidí z moci zlého čaroděje. Opravdu ne, protože J. V. Stalin dokázal mnohem, mnohem víc.“¹⁸³

---

¹⁸⁰ ČERNÝ, Karel. O velkých studnách živé vody. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 4, s. 58.

¹⁸¹ KUGLEROVÁ, Alena. Zlá, nevlídná je Kara-kum. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 16, s. 244.

¹⁸² SVOBODA, J. V. Je jako maminka. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 13, s. 165.

Několik textů je věnováno vyjádření vděčnosti Stalinovi, v jiných případech zase hrdinové textů povyšují lásku ke Stalinovi, práci a Sovětskému svazu nade vše.

„... Chci se celý život učit jako on. Nejvíc mám ráda pana presidenta proto, že má rád soudruha Stalina a celý veliký Sovětský svaz. Bojuje za mír a my bojujeme s ním.“

(Rubrika Školní noviny – Žačka se zamýšlí nad pozitivy Klementa Gottwalda a je nadšená, že pan president má rád Stalina.)¹⁸⁴

„Sovětský školák – pilný a smělý, rozvědčík zítřka – stavitel. Rodinou je mu náš domov celý a otcem Stalin – učitel.“ (Nikolaj Dorizo, Školák, 1950)¹⁸⁵

„Jen jedno vroucí přání mám, těžko je říci slovy. Víš, táto, já bych ráda šla do Moskvy, k Stalinovi. O naší lásce upřímně já bych mu říci chtěla. Za všechny děti ve třídě bych mu to pověděla! Vyřídila bych pozdravy od všech pionýrů: pod Vaším moudrým vedením my chceme žít v míru. A pilně budem učit se a pracovat spolu. Ať mládí žije v radosti po vzoru Komsomolu!“ (Marie Dušková, Janino přání, 1951)¹⁸⁶

V povídce „Písmeno“ od Vlasty Svobodové se děti učí psát písmeno “s”. Chlapci to připadá zbytečné, až tedy do té doby, než zjistí, že Stalin začíná na “s”.¹⁸⁷

Rovněž Stalin, podobně jako Lenin, je zobrazen jako zábavný společník, s nímž se dá hovořit o běžných starostech života:

---

¹⁸³ KREJČOVÁ, Sylva. Víc než pohádka. *Mateřidouška*. 1949, VII, č. 7, s. 98.

¹⁸⁴ ČERNÁ, Alena. Školní noviny: Co se mi nejvíc líbí z vyprávění o panu presidentovi?. *Mateřidouška*. 1951, VIII, č. 4, s. 62.

¹⁸⁵ DORIZO, Nikolaj. Školák. *Mateřidouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 100.

¹⁸⁶ DUŠKOVÁ, Marie. Janino přání. *Mateřidouška*. 1951, VIII, č. 8, s. 114.

¹⁸⁷ SVOBODOVÁ, Vlasta. Písmeno. *Mateřidouška*. 1952, VIII, č. 10, s. 147.

*„Ano, tak je to, pravdu má soudruh Stalin! Nejdražší, co máme, je náš dnešní život. ...
Tak pěkně si se soudruhem Stalinem pohovořili, jako by se odjakživa znali.“¹⁸⁸*

Specifickou kategorií jsou pozdravy a gratulace určené Stalinovi (k narozeninám).
V některých případech má podobu literárních textů, v jiných se jedná přímo o texty a obrázky dětí:

„... Anička nakreslila chaloupku svých rodičů – a vedle ní prázdný chlívek. Paní učitelka jí pomohla a Anička tam napsala tiskacími písmeny: KRÁVY JSME DALI DO DRUŽSTEVNÍHO KRAVÍNA, TAM JIM JE LÍP! MY JSME DRUŽSTEVNÍCI!...“¹⁸⁹

„... Rudými praporky zamávám na pozdrav, soudruhu Staline, buďte nám dlouho zdráv!“ (Oldřich Syrovátka, Rudé praporky, 1952)¹⁹⁰

---

*„Do daleké Moskvy letí bílé psaní. K Stalinovi letí – Stalin mír nám brání:...“
(Oldřich Kryštofek, Dopis do Moskvy, 1953)¹⁹¹*

Připomenutí Stalinových narozenin je naučnou formou uvedeno také v rubrice Školní noviny. V textu „Jak se vy připravujete?“ je krátké povídání o tom, jak si chlapci k příležitosti Stalinových narozenin chtějí dát závazky, například že seberou více papíru:

---

¹⁸⁸ Co je nám nejdražší. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 101.

¹⁸⁹ Školní noviny: Co jsme poslali soudruhu Stalinovi. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 8, s. 126.

¹⁹⁰ SYROVÁTKA, Oldřich. Rudé praporky. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 4, s. 49.

¹⁹¹ KRYŠTOFEK, Oldřich. Dopis do Moskvy. *Mateřídouška*. 1953, IX, č. 7, s. 100.

„... *'Soudruh Stalin má narozeniny 21. prosince!' 'U táty v továrně vyhlásili ke Stalinovým narozeninám závazky,' pokračuje Zdeněk a zase se dívá kolem dokola na všechny chlapce. 'Vyhlásíme taky!', vykřikl Petr. ...*“¹⁹²

Vrcholem propagandy je pak dedikace celého čísla *Mateřidoušky* památce Stalina po jeho úmrtí na jaře 1953, kdy titulní stránku zdobí velká černá fotografie diktátora, kterého objímá malé děvčátko. (Jindy pestrobarevné titulní logo *Mateřidoušky* od Josefa Lady je zobrazeno pouze v černobílé kontuře.) Následuje úvaha spisovatele Jana Otčenáška o životě Stalina „Soudruh Stalin bude věčně žít“:

„... *Náš soudruh Stalin! Čím vším byl pro náš svět, pro vaše táty a mámy, pro všechny poctivé a čisté lidi? Byl jako hrdina z krásné a pravdivé pohádky, ve které dobro zvítězilo nad zlem. ...*“¹⁹³

Text je doprovázen stejnou ilustrací rozhovoru Stalina s Leninem, která se dříve objevila u alegorické básně o dvou sokolech. V čísle pak následují další básně, v nichž je Stalin zobrazen jako ztělesnění všehomíru (báseň „Dívá se“ od J. V. Svobody) a jako člověk starající se o válečné sirotky:

„... *Stalin je v lípě u zahrádky, je v prvních slovech dítěte, je v něžném pohlazení matky, je ve všem krásném na světě....*“¹⁹⁴

„... *bála se bílé ženy. Bílí jsou vojáci z Ameriky. Bílý pilot zabil její maminku. Li-Di Che se chvěla jako list osiky....*“ (Příběh o korejské dívce „Jablíčko od Stalina“)¹⁹⁵

---

¹⁹² Školní noviny: Jak vy se připravujete?. *Mateřidouška*. 1951, VIII, č. 7, s. 110.

¹⁹³ OTČENÁŠEK, Jan. Soudruh Stalin bude věčně žít. *Mateřidouška*. 1953, IX, č. 11, s. 162.

¹⁹⁴ SVOBODA, J. V. Dívá se. *Mateřidouška*. 1953, IX, č. 11, s. 164.

¹⁹⁵ BINEK, Jiří. Jablíčko od Stalina. *Mateřidouška*. 1953, IX, č. 11, s. 165.

I v pozdějších číslech po úmrtí Stalina jeho odkaz zůstává živý:

„... Šťastně svůj říjen slaví zas vítězná naše zem. Z obrazu Stalin zdraví nás svým dobrým úsměvem.“¹⁹⁶

V básni Karla Šiktance „V to nejsmutnější ráno“ se chlapec ráno probouzí a nachází svou matku plačící u rozhlasového přijímače. Utěšuje ji, aby nad smrtí Stalina neplakala, neboť jeho odkaz je věčný:

„... Vždyť já už nepláču, ty taky neplač, mami, usměj se na mě aspoň malinko... My přece nikdy nebudeme sami... Stalin je s námi... neplač, maminko.“¹⁹⁷

6.3.3 Českoslovenští politici

Články oslavující prvního komunistického prezidenta Klementa Gottwalda jsou podobně laděny jako články vyzdvihující Stalina a Lenina, i když se neobjevují zdaleka tak často jako u sovětských vůdců, na druhou stranu jsou tematicky ucelenější. Klementu Gottwaldovi jsou tak přisuzovány primárně zásluhy za únor 1948 a zásluhy za dostatek práce. Ostatní články s gottwaldovskou tematikou jsou zpravidla básně obsahující gratulaci k narozeninám.

Na jaře roku 1953 vypadá *Mateřídouška* monotematicky. Březnové číslo je věnováno úmrtí Stalina, dubnové úmrtí Gottwalda a na titulní stránce květnového čísla se objevuje podobně černobílý nový prezident Antonín Zápotocký a číslo se několika texty vrací opět k úmrtí Klementa Gottwalda.

Od Února 1948 až do Gottwaldovy smrti nalezneme na stránkách *Mateřídoušky* oslavné básně a texty, v nichž autoři (z řad básníků i dětí) vyjadřují obdiv k prezidentovi. Zatímco čtenářka Alena Kuglerová si posteskuje, že by chtěla být „jako on, ten náš drahý,

¹⁹⁶ ALEXANDROVÁ, Zinaida. Svátek Říjnové revoluce. *Mateřídouška*. 1953, X, č. 4, s. 52.

¹⁹⁷ ŠIKTANC, Karel. V to nejsmutnější ráno. *Mateřídouška*. 1953, IX, č. 13, s. 179.

milý, chtěla bych se mu vyrovnat aspoň na malou chvíli...¹⁹⁸, František Branislav (1900 – 1968) vyjadřuje v básni „K narozeninám“ díky prezidentu Gottwaldovi velkolepě jménem pracujícího lidu:

*„Ta od dělníků, od rolníků, již dává lid náš odhodlaný. Ta, která šeptá k slovům díky:
Soudruhu, všemi milovaný“¹⁹⁹*

Nejčastěji se však obdiv ke Klementu Gottwaldovi objevuje v kontextu materiálního zabezpečení a dostatku potravin. V básni „Psaní“ od redaktora Mateřídoušky J. V. Svobody se žák chlubí matce, že psali ve škole děkovný dopis Gottwaldovi za to, že:

*„My máme jídla dost – a školy
hezčí než zámek v pohádce.“²⁰⁰*

Podobně děkuje prezidentu i básník Jindřich Hilčr:

*„Dnes ruka matky bere nůž
a vonný chleba krájí dětem.
K nám hlad se nevrátí už
díky vám, pane presidente!“²⁰¹*

V textu „Obraz pana presidenta“ od Lucie Jirotkové se chlapec dozvídá o souvislostech února 1948, jehož vyústěním – díky K. Gottwaldovi – je, že *„Už nikdy u nás nebudou hladové a smutné děti.“²⁰²*

---

¹⁹⁸ KUGLEROVÁ, Alena. Klement Gottwald. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 5, s. 68.

¹⁹⁹ BRANISLAV, František. K narozeninám. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 5, s. 69.

²⁰⁰ SVOBODA, J. V. Psaní. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 6, s. 84.

²⁰¹ HILČR, Jindřich. Myslíme na vás. *Mateřídouška*. 1950, IX, č. 66, s. 66.

²⁰² JIROTKOVÁ, Lucie. Obraz pana presidenta. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 12, s. 178.

K oslavě komunistického vítězství se vrací v rozhovoru syna s matkou také Jiří V. Svoboda („V únoru 1948“). Aktivita otce rodiny (hlídání továrny) jsou označeny jako prostředek k budoucí prosperitě a zamezení hladu. Na pozadí rozhovoru hovoří z rádia Klement Gottwald, nositel změn:

„To mluví soudruh Gottwald, víš,

tam na Václavském náměstí.

Poslouchej, Ivo, uslyšíš

o tátově vítězství.“²⁰³

Klement Gottwald vystupuje na stránkách i jako agitátor, kdy motivuje děti k budoucímu pracovnímu výkonu:

„Proto, učte se! Republika potřebuje lidi, kteří něco umějí. Být dobrým vlastencem, dobrým republikánem, to znamená být dobrým pracovníkem a tedy i dobrým žákem.“²⁰⁴

K pracovitosti nabádá Klement Gottwald také posmrtně, neboť je to „*On, který říkal: Do práce!*“²⁰⁵ Čtenáři se rovněž dozvídají o pracovitosti a výjimečných vlastnostech Klementa Gottwalda. Již ve školním věku učitelé „*brzo poznali, že bystrý a nadaný chlapec vyniká nad jiné žáky svou čistou povahou.*“ Ve svých jedenácti letech přestal být Gottwald

---

²⁰³ SVOBODA, J. V. V únoru 1948. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 12, s. 180.

²⁰⁴ Text je uveden na titulní stránce *Mateřídoušky* pod názvem „*President Gottwald dětem*“ a jedná se o úryvek z vystoupení K. Gottwalda z podzimu r. 1948 určeného dětem: „Každý z vás chce něčím být, v něčem vyniknout. Jeden chce být strojuvůdcem, drahý lékařem, třetí spisovatelem a čtvrtý třeba hodinářem, který by nám udělal nový orloj. Nuže, ničím se nestanete bez učení. Pravda, také vaši otcové nebo strýčkové chtěli něčím takovým být, a mnohým se to nepovedlo. Ale to proto, že jejich rodiče neměli dosti peněz na školu, nebo proto, že když se vyučili, přišla nezaměstnanost a oni byli rádi, když vůbec nějakou práci našli. Vy se však něčeho podobného bát nemusíte. Vám dává republika a naše nová škola všechny možnosti, uskutečnění svých nadějí a snů. Ale ovšem — bez práce nejsou koláče. Bohužel, nějaký takový zákon, aby se člověk něčemu naučil bez učení, naše vláda udělat neumí a mohu vám zaručit, že ho nikdo nikdy nevymyslí.“ *Viz – President Gottwald dětem. Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 6, s. 81.

²⁰⁵ SVOBODA, J. V. *Tvář Gottwalda. Mateřídouška*. 1953, IX, č. 12, s. 172.

dítětem a stal se z něho pracující žák, který pomáhal matce na poli a na hospodářství: „Už v pět hodin ráno musel vstávat a pracovat. Neměl ani času jít si hrát na náves s chlapci.“²⁰⁶ Podobně poutavě jako J. V. Pleva vypráví v čísle věnovaném úmrtí a životu Klementa Gottwalda František Nečásek (1913 – 1968), tehdejší Gottwaldův životopisec, kdy v příběhu „O dětství Klementa Gottwalda“ vypráví, jak mladý Gottwald v dětství trpěl vinou sociálních rozdílů a nespravedlnosti:

„Vy už dnes asi těžko pochopíte, jaký byl dříve rozdíl mezi chudými a bohatými dětmi na vesnici. Klement to zakusil zplna.“²⁰⁷

Již v průběhu dětství si Gottwald utváří svůj světonázor: „... *Velké křivdy se pášou na chudých. Ale nepomůže si chudý, když se bude sám prát, ani když bude naříkat. To je třeba, aby se všichni chudí spojili, a jen tak si vybojují spravedlnost. Tato myšlenka vede později kroky mladého Klementa Gottwalda do řad bojovníků za lepší život pracujících lidí, tato myšlenka ho vede celým životem a ji učinil Klement Gottwald nakonec skutkem v naší vlasti, když v čele komunistické strany odstranil nadvládu bohatých a dal všem pracujícím lidem možnosti svobodného a šťastného života.“²⁰⁸*

Ostatním československým politikům je v Mateřídoušce věnován poměrně malý prostor. Za zmínku stojí dva příspěvky, které se věnují spisovateli Juliu Fučíkovi. V dopisu čtenářům otec Julia Fučíka nabádá mládež, aby pracovala pro komunismus a spravedlivou vládu, protože jedině tak bude mít oběť Julia Fučíka smysl.²⁰⁹ V jiném článku je Fučík líčen

---

²⁰⁶ PLEVA, J. V. Náš pan prezident – náš vzor. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 5, s. 66.

²⁰⁷ NEČÁSEK, František. O dětství Klementa Gottwalda. *Mateřídouška*. 1953, IX, č. 12, s. 170.

²⁰⁸ PLEVA, ref. 206, s. 66.

²⁰⁹ PLEVA, J. V. Z dopisu, který napsal tatínek Julia Fučíka. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 1, s. 2.

jako člověk, který „měl tak rád dělnickou třídu naši i na celém světě“, až za ni byl ochoten zemřít.²¹⁰

Okrajově je zmíněn také malíř Mikoláš Aleš, který „... miloval prosté lidi a bojoval s nimi svými obrázky za jejich práva, nechávali ho bohatí žít v chudobě.“²¹¹ V jednom čísle se také Jan Ryska (1916 – 1983) pozastavuje nad moudrostí a literárním odkazem ministra školství (a autora nových knižních osnov) Zdeňka Nejedlého:

„... Kdyby měl tyto knihy někdo jen opsat – ten by se napsal! A což teprve je vymyslet! Snést do nich tolik moudrostí a pravdy o nejrůznějších věcech, o lidech, o jejich práci. Ještě za sto let se lidé budou z těchto knih učit, aby všemu dobře rozuměli. A ještě později se k nim budou vracet. Budou obdivovat toho, kdo jej napsal. Moudrého a pilného Zdeňka Nejedlého.“²¹²

Ovšem i Zdeněk Nejedlý si uvědomoval svoji roli ve vládě a postavení v hierarchii. Objeví se sice na dvou titulních stránkách *Mateřidoušky*,²¹³ což je srovnatelné s prezidentem a Stalinem, nicméně když jej jdou žáci navštívit a přivezou mu vajíčka od slepic, co chovají na dvorku, ministr Nejedlý věnuje jejich škole bustu Klementa Gottwalda.²¹⁴

Dva příspěvky a několik fotografií věnovaných novému prezidentovi Antonínu Zápotockému působí vedle systematických oslav Gottwaldových zásluh poněkud skromně.

---

²¹⁰ JARIŠ, Milan. Jaký byl Julius Fučík. *Mateřidouška*. 1953, X, č. 1, s. 6.

²¹¹ PAVLÍČEK, D. M. Mikoláš Aleš. *Mateřidouška*. 1952, IX, č. 5, s. 72. Tento závěr podle dochovaných informací není zcela správný. Mikoláše Aleše v jeho pozdním životě podporovali Alexandr Brandejs (židovský milovník umění) nebo Josef Šebestián Daubek, poslanec a velkostatkář z Litně, u nichž Aleš často pobýval. Viz např.: Mikoláš Aleš. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mikoláš_Aleš.

²¹² RYSKA, Jan. Náš ministr. *Mateřidouška*. 1952, VIII, č. 11, s. 162.

²¹³ Ministr školství Zdeněk Nejedlý. *Mateřidouška*. 1952, VIII, č. 11, s. 161; Ministr školství Dr. Zdeněk Nejedlý, který se dožívá 10. února 75 let. *Mateřidouška*. 1953, IX, č. 9, s. 129.

²¹⁴ RYSKA, Jan. Návštěva u Zdeňka Nejedlého. *Mateřidouška*. 1952, VIII, č. 11, s. 163.

V článku věnovaném sedmdesátým narozeninám Zápotockého je vzpomínka na dětství, v níž si malý „Toník“ hraje o přestávce na babu. Vrazí do pána, z nějž se vyklube redaktor kladenského továrního tisku „Svoboda“. Namísto her nabídne redaktor malému Zápotockému místo korektora článků ve Svobodě. Tak „začala jeho cesta, která skončila na hradě českých králů. Toník se stal naším prezidentem.“²¹⁵

6.4 Role komunistické strany

Je zajímavé, že v Mateřídoušce nenalezneme v daném období mnoho přímých odkazů na Komunistickou stranu Československa. Důvodem může být věk cílové skupiny. Jak jsem již uvedla v úvodu, Mateřídouška cílila na školáky prvního stupně. Jejich stranickou organizací nebyla Komunistická strana ani Svaz československé mládeže, nýbrž Pionýr. Činnost Pionýra byla úzce napojena na školní osnovy a komunistická propaganda se tak dostávala k dětem i v jejich volném čase. Rovněž prominentně se vyskytuje role dělníka, učitele nebo příbuzného jako aktivního komunisty. Tyto osoby jsou komunisty zpravidla z přesvědčení a jejich chování je dáváno za příkladně komunistické. Samotná strana v těchto příbězích nefiguruje. Ve dvou zaznamenaných příkladech je vyjádřeno poděkování vládě, respektive prezidentovi a straně zároveň.

Konkrétně v dopise Klementu Gottwaldovi vyjadřují klatovské děti vděk jemu osobně, ale také Komunistické straně:

---

²¹⁵ NEZVAL, Jaroslav. Krejčovic Toník. *Mateřídouška*. 1954, XI, č. 4, s. 50.

„... nejsrdečněji Vás všichni pozdravujeme, přejeme Vám hodně zdraví a děkujeme Vám za vše, co pro nás konáte. Je to nadlidské dílo. Nikdy Vám a slavné Komunistické straně Československa toho nezapomeneme.“²¹⁶

V příběhu Bohumila Říhy (1907 – 1987) se poděkování straně dostane od Vojty, nyní již dospělého dělníka, který v dětství vinou pánů, kteří vyhodili jeho otce z práce, živořil. Stejně jako jeho otec nyní pracuje ve sklárnách a bydlí se svojí rodinou. Příběh je spíše kritikou kapitalistických poměrů a živoření dělnictva, ale Komunistická strana sehrává v příběhu jednoznačnou úlohu.

„Děkuji naší straně a naší vládě. Bez pánů se nám žije docela dobře. Jak je teď dělníkům na světě krásně.“²¹⁷

6.5 Oslava práce a dělnictva

Oslava práce patřila k hlavním atributům komunistické propagandy. Práci byla podřízena veškeré společenské dění, vzdělávání a výchova dětí. První hospodářský plán (dvouletý) byl v Československu zaveden již po druhé světové válce. Toto téma se objevilo na stránkách *Mateřídoušky* především v kresleném seriálu o Ferdovi Mravenci (viz část k poválečné rekonstrukci). Po nástupu komunistické moci se centrálně plánované hospodářství začalo řídit pětiletými plány. Sledované období v *Mateřídoušce* spadá do první pětiletky (1949 – 1953). Plnění plánu se dostávalo značné pozornosti.

---

²¹⁶ Děti panu prezidentovi. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 6, s. 82.

²¹⁷ ŘÍCHA, Bohumil. Jak žili dělníci dříve a nyní. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 4, s. 50.

V povídce sovětského autora V. Osijeva „Vlastníma rukama“ učitel líčí dětem plán na pětiletku velmi plastickým způsobem, až nakonec děti chtějí přeskočit několik školních roků, neboť se nemohou dočkat výsledku:

„Učitel vyprávěl o pětiletce. Chlapci poslouchali, ani nedýchali. Jaké domy, ulice a sady před nimi vyvstávaly!“²¹⁸

Pětiletka měla řadu dalších podob. Miloslav Janský vnímá pětiletý plán (báseň „Pětiletka“) jako bojovný nástroj pro dosažení míru, což je jeden z nejtypičtějších oxymoronů komunistické propagandy („*Dát se práci do boje, za čas míru pokoje...*“²¹⁹). Pro Antona Madeje naopak představuje pětiletka příležitost, jak vyplnit volné chvíle po škole („*... Pracuji teď podle plánu, jinak všechno nezastanu.... Inu, buď si odpočinu, nebo půjdu do sadu, na nedělní brigádu.*“²²⁰)

Opakovaným tématem je přirovnání školní výuky a studiu k pětiletému plánu. Pětiletka byla předmětem školního vyprávění, rozhovorů mezi dětmi a učitelem, nebo dětmi a rodiči. Zdeněk Zaoral přirovnává školní docházku k práci horníků:

„Jak horníci na dole

soutěžíme ve škole.

V docházce i lepší práci,

domáci i přespolňáci.

Spolužákům se čtverkou

pomáháme úderkou.

---

²¹⁸ OSEJEVA, V. Vlastníma rukama. *Mateřídouška*. 1948, IV, č. 16, s. 242.

²¹⁹ JANSKÝ, Miloslav. Pětiletka. *Mateřídouška*. 1949, V, č. 5, s. 66.

²²⁰ MADEJ, Antonu. Verunka. *Mateřídouška*. 1949, V, č. 9, s. 131.

Sto procenty ve výsledku

*plníme svou pětiletku.*²²¹

Oslava pětiletky formou školní docházky se objevuje i v překladu Samuila Maršaka:

„V šachtách, závodech i polích,

všude drží s plánem krok.

Plň i ty plán, plán své školy:

*jednu třídu – jeden rok!*²²²

V rubrice Školní noviny se objevuje povídka „Náš dar pětiletce“, která je opět variací na stejné téma. Žáci nejvíce pomohou pětiletému plánu, když se budou chovat vzorně a plnit školní povinnosti na sto procent. V tomto pojetí školní docházky se opět – tak jako v jiných případech – stírá role jedince. Školní výsledky jsou nikoliv ku prospěchu jedince, nýbrž přispějí k vyššímu kolektivnímu cíli, kterým je prosperita společnosti. Ve zdánlivě iracionální paralele (školní docházka, plnění plánu) je velmi propracovaná, systematická snaha o výchovu jedince a přizpůsobení jeho vzorců chování. Nemusí se ve výsledku jednat o špatné vlastnosti, ale myšlenka za touto snahou vznosná není:

„Slibujeme, že se budeme dobře učit. Budeme se taky starat o ptáky, aby neměli hlad.

*Budeme dbát o pořádek ve třídě. Budeme sbírat starý papír, hadry a kosti.*²²³

A konečně J. Calabu přivedla pětiletka na nápad přizpůsobit tradiční dětský popěvek „Tluče bubeníček“ kontextu doby:

„Tluče bubeníček, děti svolává.

---

²²¹ ZAORAL, Zdeněk. Soutěžíme. *Mateřídouška*. 1949, VI, č. 5, s. 65.

²²² MARŠAK, Samuil. Celý rok. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 9, s. 136.

²²³ Školní noviny: Náš dar pětiletce. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 9, s. 142.

Hesla provolává, praporem mává:

Budujeme republiku, nebude to v okamžiku,

ale za pět let,

bude jako květ. ²²⁴

Značný prostor mají v příbězích o pracovním nasazení „úderníci“. Úderník byl termín z ruštiny, který se vžil pro dělníky, kteří plnili výsledky hospodářského plánu nad sto procent. Stát se „úderníkem“ mělo být pro čtenáře *Mateřídoušky* jakousi motivací pro zvýšení jejich výkonu. Zároveň bylo „údernictví“ prezentováno jako obdivuhodná vlastnost, která na sebe váže další „procesy“ jako například boj za světový mír:

„V úterý odpoledne byli u nás ve škole dva úderníci: pan Caska a pan Hsslinger... Ptali jsme se ho, jak se stal úderníkem, bude-li moci ještě zvýšit svůj výkon, jak to chce dokázat a podobně.... Když jsme se našich úderníků ptali, kdy asi splní druhý rok pětiletého plánu (bylo to loni!), řekli nám, že pevně doufají, že to bude do vánoc.“ ²²⁵

„... I ty uč se od horníků

černé uhlí dolovat!

Po boku všech úderníků

plán je třeba překonat! ²²⁶

---

²²⁴ CALABA, J. Tluče bubeníček. *Mateřídouška*. 1950, VI, č. 15, s. 225.

²²⁵ Úderníci ze sklárny v naší škole. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 15, s. 224.

²²⁶ JANCZARSKI, Czeslaw. Úderníci. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 12, s. 179.

Anna Swirszczinská – Země míru

„... Všichni chcem se učit pilně,

dobře číst a dobře psát.

Jako úderníci v dílně

chceme za mír bojovat. ^{“227}

Specifickým motivem v portrétu dělníka na stránkách Mateřidoušky jsou dělníkovy ruce. Jsou líčeny jako nástroj práce, ale také jako estetická veličina, která dosahuje metaforických rozměrů, jako například v básni „Dělníkovy ruce“ od Stanislava Augusty:

„Dělníkovy ruce mluví řečí jasnou,

dělníkovy ruce mluví řečí krásnou.

Každý tvrdý mozol, každá rýha v dlani

mluví k nám o práci a o budování.... ^{“228}

Podobně je ruka dělníka inspirací pro budoucí povolání anebo zdrojem otcovské lásky:

„Až já budu veliký,

asi takhle, mami,

budu nosit z fabriky

černé čmouhy v dlani. ^{“229}

„Náš táta má zlaté srdce,

---

²²⁷ SWIRSCZINSKÁ, Anna. Země míru. *Mateřidouška*. 1952, VIII, č. 10, s. 145.

²²⁸ AUGUSTA, Stanislav. Dělníkovy ruce. *Mateřidouška*. 1949, V, č. 10, s. 145.

²²⁹ ZAORAL, Zdeněk. Až budu veliký. *Mateřidouška*. 1949, VI, č. 4, s. 50.

*ruce ztvrdlé prací,
jak ten jimi hladit umí,
když se domu vrací!*²³⁰

Velmi často se na stránkách *Mateřídoušky* objevovaly básně a příběhy, které měly děti motivovat dát se po základní škole do učení, aby se staly dělníky a rolníky a částečně i jako pracující inteligence. Jako prominentní povolání je líčeno především hornictví, zemědělství, výroba v továrnách. V jiném případě (viz ukázka níže) se ve velkovýrobě uplatňují i tradiční drobné živnosti, jako třeba vydělávání kůží.

*„Až trochu vyrostu, budu soustružníkem,
a jako můj táta v práci úderníkem.
Pak budu vyrábět nejlepší traktory,
nejlepší kolečka, nejlepší motory.
A když pak po práci zahouká šest,
řeknou mi soudruzi: “Tvé práci čest!”²³¹*

---

*„Až vyrostu, dozajista,
bude ze mě traktorista.
Budu orat, žít a sít.
Už nebude táta dřít.
Pomalů i nahonem,*

---

²³⁰ KEJDANA, A. Tátovy ruce. *Mateřídouška*. 1949, VI, č. 4, s. 58.

²³¹ VRÁTILOVÁ, Marie. Úderník. *Mateřídouška*. 1950, VI, č. 17, s. 257.

*svezu vše svým traktorem!*²³²

---

*„... Naši továrnu máme rádi a jsme hrdi, že v ní budeme jednou také pracovat. Můj tatínek je koželuh a pře několika měsíci získal údernickou knížku....“*²³³

Prominentním tématem v „kariérním“ vzdělávání bylo prosazování žen do dělnických profesí, které tradičně zastávali muži, tak jako v básni J. Filgase „Jeřábnice“, v níž dívka vyjadřuje přání stát se nositelkou tohoto povolání:

*„Chtěla bych být, mámo, jeřábnicí,
chodila bych hrdě po ulici,
na píšťalku pískneš, soudruhu,
přivezu ti všechno k soustruhu.“*²³⁴

Výběr povolání umožnil redakci vést v rámci rubriky ze školních lavic výměnu dopisů. V příspěvku „Pojede Věrka k panu prezidentovi?“ se řeší matčin odpor vůči hornickému povolání:

*„... Napište všichni, napište každý z vás, napište brzy dopisem Věrčině mamince a vysvětlete jí, proč je nutné, aby Věrka opravdu na to hornictví šla....“*²³⁵

A o několik čísel později redakce otiskuje „Odpověď Věrčině mamince“ v duchu předchozí výzvy:

---

²³² KŘÍČKOVÁ, A. Čím budu. *Mateřídouška*. 1950, VI, č. 18, s. 281.

²³³ U nás v Gottwaldově. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 15, s. 226.

²³⁴ FILGAS, Josef. Jeřábnice. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 1, s. 12.

²³⁵ Pojede Věrka k panu prezidentovi?. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 5, s. 80.

„... Nechybí mi tu nic, jen bych si přála, abyste také Vy, děvčata, se rozhodly pro hornictví.“²³⁶

Zvláštním případem pracovního nasazení je Sekorův Ferda mravenec, který má „práci všeho druhu“ jako své hlavní motto. Je to logické, neboť mravenec je symbolem píle a pracovitosti. Ferda mravenec na stránkách *Mateřídoušky* pracuje za všech okolností a režimů, neboť mu práce přináší štěstí. Zatímco po válce plní normy válečné rekonstrukce (viz 6a), od roku 1948 již Ferda agituje ve prospěch centrálně plánovaného hospodářství a pětiletého plánu rozvoje. Cílem práce je rovněž třídní náprava. V díle „Ferda mravenec pracuje pro pětiletku“ se čtenář dovídá, že cílem společné výstavby školy je převýchova nepracovitých představitelů buržoazie v dělnickou třídu:

„A tam všechny naučíme, přeměníme, přeškolíme

že pak budou jak mi silní, jak mravenci svorní, pilní!“²³⁷

Ferda rovněž odsuzuje a postihuje ty, kteří nepracují anebo nepracují podle socialistického étosu. Když zjistí, že čmelák, sysel i ježek zazímovali a spí, je konsternován:

„Tato lenost se mě hnusí. Dnes, když každý dělat musí.“²³⁸

Když přistihne spícího brouka u řeky, nahodí jeho tykadla jako udici a chytí na ně ryby. Jelikož si brouk ryby nezaslouží, Ferda je zkonfiskuje:

„... Utíkáš si, jako kdyby tobě patřily ty ryby. Bez práce's je ziskal, víme? Proto ti je zabavíme.“²³⁹

---

²³⁶ Odpověď Věrčině mamince. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 10, s. 156.

²³⁷ SEKORA, Ondřej. Ferda mravenec pracuje pro pětiletku. *Mateřídouška*. 1949, V, č. 5, s. 80.

²³⁸ SEKORA, Ondřej. Kousky mládence Ferdy mravence. *Mateřídouška*. 1948, V, č. 3, s. 48.

²³⁹ SEKORA, Ondřej. Kousky mládence Ferdy mravence. *Mateřídouška*. 1949, VI, č. 5, s. 80.

Podobně naloží se spícím křečkem, který si „nakradl“ zrní. Jídlo mu sebere a dá mu přiděl teprve v momentě, kdy křeček zastřelí flintou několik myší:

*„S kupou kradeného zrní křeček bez práce tu chrní. Zásoby sis dělal, brachu?
Odnesem je, už jsou v prachu.“²⁴⁰*

V celkovém souboru analyzovaných článků bylo zaznamenáno přes sto případů, kdy se články odkazovaly na práci či dělnickou tematiku. S velkou jistotou lze proto tvrdit, že téma „práce“ se objevilo v Mateřídoušce v každém čísle. Oproti jiným tématům však nedosahuje pracovní nebo dělnická tematika příliš velké literární úrovně. Je schematická, jednoduchá a v zásadě se s opakující pointou. To je patrné zejména u krátkých říkadel, kdy rýmy vyznívají v mnoha případech až šroubovaně.

6.6 Role armády

Československá armáda, podobně jako policejní a represivní složky, patřila k symbolům komunistického režimu. Tedy až po Rudé armádě, která osvobodila Československo. Zmínku o západních spojencích, Američanech anebo o československých vojácích, kteří bojovali na západní frontě, bychom hledali v Mateřídoušce marně. Váleční hrdinové jsou zpravidla rudoarmějci, kteří porazili fašisty (nacisty), případně partyzáni (viz část 6b) o protiněmecké rétorice v Mateřídoušce. Inspirují mladé hochy svojí statečností a také svými zásluhami o osvobození republiky:

„... V jednom autě jsem viděl tak velkého hocha jako jsem byl já, a už měl automat a na prsou vyznamenání. Jak jsem mu záviděl! Když takoví hoši si již zasloužili vyznamenání, potom jsem přesvědčen o tom, že Rudá armáda je neporazitelná!“²⁴¹

---

²⁴⁰ SEKORA, Ondřej. Kousky mládence Ferdy mravence. *Mateřídouška*. 1949, VI, č. 6, s. 96.

„... Tanky se mu velmi líbí, viděl je na vojenské přehlídce, rachotily po dlažbě, až uši zaléhaly. A to bylo moc krásné. Toník také ví od tatínka, že na tancích nám sovětští vojáci přivezli svobodu. Proto chce být Toník tankistou....“²⁴²

Hlavní úlohou vojáka je střežit hranice a bránit republiku. Za to je jim čtenáři Mateřídoušky vyjadřován dík (*„... děkuju soudruhům z armády, co věrně vlast naši střeží. ... horoucí pozdrav posílám soudruhu Gottwaldovi.“²⁴³*). Poděkování za ochranu hranic se vojákům dostane i na titulní stránce v básni „Píseň“ od Jindřicha Hilčra (1921 – 2003), kdy holubice přináší dětem pozdravy od pohraniční stráže:

„... Poslali mě chlapci v pohraničním kraji, že jsou připraveni – rodnou zemi hájí.“²⁴⁴

Odhodlanost vojáků pak Hilčr zopakuje ještě v básni „Vojenská“:

*„Na své stráži stojím v Aši,
chráním dětem zemi naši,
pušku svírá dlaň.*

Z temných mraků občas blýskne.

Ruka tvrdě pušku stiskne:

Bdítí neustaň!“²⁴⁵

---

²⁴¹ Co napsaly děti o našem osvobození. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 17, s. 259.

²⁴² SYROVÁTKA, Oldřich. Toníkova přísaha. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 2, s. 18.

²⁴³ KRYŠTOFEK, Oldřich. Koleda. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 108.

²⁴⁴ HILČR, Jindřich. Píseň. *Mateřídouška*. 1952, IX, č. 2, s. 17.

O stejném poslání čtenáře ubezpečuje Oldřich Syrovátka (1911 – 1977) v básni „Voják na stráži“:

„... Spi jen klidně, moje dítě,

vojáku je jako hvězd,

a já s nimi ochráním tě,

i naši zemi – na mou čest! “²⁴⁶

Někdy je povinnost bránit republiku sdělena čtenářům přímočaře formou jednoduchého obrázku: mladí pionýři čtou Mateřidoušku a za nimi na tabuli je napsáno:

„K obraně vlasti buď připraven. “²⁴⁷

V Mateřidoušce nalezneme také několik textů, v nichž je vojenská tematika propojena se školními povinnostmi a také s budoucí kariérou. Například v povídce „Vzorní vojáci“ si děti hrají na vojáky, avšak zapomněli při tom na domácí úkol. Paní učitelka jim vysvětlila, že i vojáci nejprve plní své povinnosti:

„... A při tom jste zapomněli, že chcete-li být Vzornými vojáky, musíte napřed být vzornými žáky. Než dostane voják naší republiky čestný odznak, musí delší dobu plnit všechny své povinnosti.... “²⁴⁸

Žáci jsou povzbuzováni, aby s vojáky udržovali kontakt tak jako žáci 2. třídy národní školy v Milevsku, kteří se kromě korespondence s vojáky účastnili potírání amerického brouka, sbírají suroviny a dopisují si s přáteli ze Sovětského svazu:

---

²⁴⁵ HILČR, Jindřich. Vojenská. *Mateřidouška*. 1953, IX, č. 15-16, s. 217.

²⁴⁶ SYROVÁTKA, Oldřich. Voják na stráži. *Mateřidouška*. 1953, X, č. 2, s. 17.

²⁴⁷ K obraně vlasti buď připraven. *Mateřidouška*. 1951, VII, č. 9, s. 131.

²⁴⁸ MÍŠA. Vzorní vojáci. *Mateřidouška*. 1951, roč. VIII, č. 3, s. 34.

„... Psali jste vy ve vaší škole také našim vojákům? Napište nám o tom! Napište nám také, jak vám naši vojáci odpověděli!“²⁴⁹

V tom samém čísle je navíc na zadní straně uveden přehled hodností československých vojáků, aby je čtenáři dobře poznali.²⁵⁰

V Mateřídoušce se objevují i poselství čtenářům, že válka ještě neskončila. V ruském příběhu Arkadije Gajdara „Alka táhne do boje“ si chlapec s maminkou hraje na vojáky, zatímco jeho otec bojuje ve válce. Po návratu z fronty si otec prohlíží chlapcovy hračky a konstatuje, že se chlapci budou hodit ve válkách budoucích. Nejmladší čtenáři jsou tak již od malička připravováni na válku jako na běžnou součást života, i když nelze konstatovat, že by válečné texty byly čtenářům podávány s cílem vyvolat v nich strach:

„A s úsměvem nařídil svému synkovi: aby všechny tyto zbraně a střelivo udržoval stále v naprostém pořádku, protože takových těžkých bojů a nebezpečných tažení bude ještě na této zemi nemálo...“²⁵¹

V jiném příběhu se čtenářům připomínají hrůzy druhé světové války, které československému obyvatelstvu způsobili američtí vojáci. Dopis od čtenáře je doprovázen i údajně vlastní působivou kresbou pum padajících z letadel na hořící továrnu, před níž jsou mrtví dělníci:

„23. března bylo 6. výročí náletu amerických letadel na Kralupy.... Z hořící továrny vytahovali mrtvé a popálené horníky. Zabito bylo 145 lidí a zraněno ještě víc. Všichni

---

²⁴⁹ Vojáci píší našim dopisovatelům. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 13, s. 192.

²⁵⁰ Poznáš naše vojáky?. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 13, s. 204.

²⁵¹ GARDAJ, Arkadij. Alka táhne do pole.... *Mateřídouška*. 1951, roč. VII, č. 3, s. 43.

obyvatelé Kralup mají proto na první jarní dny v roce 1945 smutné vzpomínky a přejí si mír. ²⁵²

Ve vzpomínkách na válku je obsaženo další poselství – v nejtěžších chvílích je potřeba vzdát se svých výdobytků a podporovat armádu. Smrtí člena rodiny válka rodinu neopouští. V příběhu „Novoroční psaní“ poslala malá dívka o Vánocích roku 1942 ušetřené peníze Stalinovi, aby mohl koupit nové letadlo pluku, u kterého sloužil její otec a soudruzi tak mohli pomstít jeho smrt. Hned druhý den jí Stalin ve státních novinách odpovídá a děkuje mladé soudružce za projevený zájem o Rudou armádu. Lence splní její přání:

„A 237. pluk, pluk Lenčina otce, dostal nové, krásné bitevní letadlo. Na jeho štíhlém trupu bylo z rozkazu soudruha Stalina napsáno velkými písmeny: OD LENOČKY ZA TÁTU. ²⁵³

6.7 Proti Západu a buržoazii

Protizápadní rétorika se objevuje na stránkách *Mateřidoušky* již v prvních číslech po válce, kde má především vlastenecký a protikapitalistický podtext. Důvodem proto bylo všeobecné přesvědčení o selhání kapitalismu jako hospodářského systému, které vedlo k dalšímu světový konflikt. Nejednalo se tedy o politickou či kulturní averzi vůči Západu jako tomu bylo v pozdějších letech. Čtenáři se dozvídají, že i když existuje ve světě spousta lákadel, doma je nejlépe. V pohádce „O kocouru Mlsálkovi“ se chce kocourek vydat do světa, jelikož chtěl najít moře smetany. Už nechtěl jíst z popraskaného talířku a pít obyčejné mléko.

---

²⁵² Smutné výročí. *Mateřidouška*. 1951, roč. VII, č. 19, s. 289.

²⁵³ Novoroční psaní. *Mateřidouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 98.

Moře nenašel a byl rád, že může být doma.²⁵⁴ Podobně dopadá i náprstek, který nechtěl pracovat a chtěl vyrazit do světa. Zle dopadl, neboť se potloukl, nakonec byl rád, že se mohl vrátit zpět ke své práci a do šití:

„Jednoho dne si řekl, že už nebude pěkně sloužit a že uprchne.... Místo v hebké vlně, jako dříve, ležel na tvrdé podlaze, ve tmě, pod skříní... a již nikdy, nikdy nechtěl utéci od své práce.“²⁵⁵

Pakliže sdělení v těchto dvou pohádkách nebylo dostatečně zřejmé, po přečtení „Pohádky o jednom vesničanovi“ musel každý malý čtenář pochopit, že zle se povede všem, kterým se nelíbí žít ve své zemi. Vesničan, který se vydal do města za lepším, neboť „*měšťáci prý jedí lépe a nic nepracují*“, nakonec musel sníst svého psa, aby tam neumřel hladu.²⁵⁶

Paralela mezi bídou, kapitalismem a blahobytem doma je zřejmá v příběhu „Vánoce v zemi bídy“. Italský chlapec vypráví o tom, jak je u nich bída, protože tam jsou kapitalisti, on musí živit rodinu a ještě ke všemu mu opilí američtí vojáci přejeli nohu. Chlapec se dostal na chvíli do Československa, byl velmi chudě oblečen. U nás ho pohostili, oblékli do krásných šatů a domů jel s kufrem plným dobrot.²⁵⁷ Obraz chudých Vánoc v kapitalistickém světě je v tomto čísle pro jistotu ještě jednou zopakován v příběhu „Štědrý večer před třiceti lety“. Tentokrát je za symbol vykořisťování dána kapitalistická první republika. V předmluvě k článku se píše, že děti u nás na tom tehdy byly stejně špatně jako děti teď na západě. A následuje článek, který vypráví o dětech ze sirotčince, jak měly chudé Vánoce a dostaly

---

²⁵⁴ TICHÁ, Věra. O kocouru Mlsálkovi. *Mateřídouška*. 1947, III, č. 3, s. 44.

²⁵⁵ MÍŠA, Jaromír. O neposedném náprstku. *Mateřídouška*. 1947, III, č. 4, s. 54.

²⁵⁶ Pohádka o jednom vesničanovi. *Mateřídouška*. 1949, V, č. 10, s. 146.

²⁵⁷ Vánoce v zemi bídy. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 109.

balíček od ředitelky kladenských železáren. A místo peněz našly v balíčku jen tři cukrátky a jablíčko. Naštěstí dnes děti nemají tak chudé a ošklivé Vánoce jako za první republiky:

„... Ale ještě před několika lety slavily naše dělnické děti vánoce tak, jak dnes děti na Západě, ve Francii, v Itálii, v Americe. A nejhůř na tom byly děti ze sirotčince...“²⁵⁸

Ještě expresivněji jsou sociální rozdíly v Americe 50. let (a rasová segregace) líčeny v povídce z chicagského slumu „Chlebový dům“. Malá dívka žije v na předměstí Chicaga v nákladním automobilu z pekařství, kterému se přezdívá chlebový dům. I když nemá co jíst, rozdělí se s černým kamarádem Jimem o kus chleba. Když to spatří pouliční strážník, dívka vynadá, že se dělí o bílý chléb s černochem, kopne ji a chléb zahodí. Příběh končí personifikací strážníka jako symbolu amerického zla:

„... Vpředu bylo vidět vysoké černé domy velkého města Chicaga a kolem ležela země, kde na každém rohu stojí hrozný strážník s obuškem v ruce. Ta země se nazývá Amerika...“²⁵⁹

Jan Hostáň v epigramu „Strýc v Americe“ kritizuje nabubřelost amerických majetkových poměrů. Zároveň se dovídáme se, že velký majetek bude po americkém příbuzném možné dědit již za jeden či tři roky. Není jasné, zda autor předvídá zhroucení kapitalistického systému, anebo smrt daného příbuzného (například ve válce, kterou USA vyvolají a prohrají):

„Kdo má strýce v Americe,

ten si může medít!

Za rok, za tři – jak se patří –

---

²⁵⁸ Štědrý večer před třiceti lety. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 7-8, s. 111.

²⁵⁹ BARUZDIN, S. Chlebový dům. *Mateřídouška*. 1954, X, č. 10, s. 2.

může po něm dědit:

gramofon, telefon,

basu nebo flautu,

tři veliké mrakodrapy –

nebo klíček k autu. ²⁶⁰

Amerika je líčena také jako válečný štváč, který nepřeje míru. V povídce „O děvčátku s holubičkou“ od Vlasty Svobodové (nar. 1927) se dívka rozhodne osvobodit tatínka z vězení, kde ho drží Američané spolu s dalšími dělníky a rybáři proto, že vyházeli všechny zbraně do moře a chtěli mír. Nositeli pacifistických myšlenek jsou jednoznačně dělníci, resp. pracující lid, symbolem je pak bílá holubice, která dívku doprovází, ale také moře a skála a přírodní živly, které dělníci (rybáři) živí.²⁶¹ Téma dívky s mírovou holubicí se objevuje také na titulní stránce *Mateřídoušky* jako ilustrace k básni Sergěje Michalkova „Oni a my“, kde Spojené státy nejsou sice explicitně zmíněny, ale z kontextu je zřejmé, že válku si přejí ony, zatímco socialistický tábor se soustředí na práci:

„O nové válce hovoří oni,

atomovou pumou straší svět.

My v míru rosteme, stavíme domy

pod světlým nebem do budoucích let. ²⁶²

Proměna majetkových poměrů je poměrně jasně popsána v básni Jana Nohy „Říjnová revoluce“:

---

²⁶⁰ HOSTÁŇ, Jan. Strýc z Ameriky. *Mateřídouška*. 1948, IV, č. 16, s. 246.

²⁶¹ SVOBODOVÁ, Vlasta. O děvčátku s holubičkou. *Mateřídouška*. 1952, VIII, č. 16, s. 251.

²⁶² MICHALKOV, Sergej. Oni a my. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 9, s. 125.

„Rodiče moji neměli kde bydlet. Boháči měli paláce.

My však už nikdy nepoznáme, co je to býti bez práce!

V palácích jsou dnes ozdravovny, pracovny našich závodů.

A zítra pro chleba si půjdem tak jako dneska pro vodu!

Kdo všechno tohle způsobil, kdo podal chudým ruce?

*Dělníci spolu s rolníky, Říjnová revoluce!*²⁶³

Na stejné téma, tj. exodus chudých z chudoby díky společenským a politickým změnám po Říjnové revoluci, promlouvá ke čtenářům *Mateřidoušky* redakce i na jiném místě. Tentokrát líčí příběh dělníka, který neměl dostatek peněz na kladenský závodní časopis *Kohoutek*:

*„Tenkrát ještě továrny, dílny a velká pole patřily boháčům. A táta, když chtěl dětem koupit časopis KOHOUTEK, který pro ně připravoval soudruh Antonín Zápotocký, musel si něco odepřít, aby mu zbyla nějaká ta korunka na jedno číslo. A co v tom KOHOUTKU tehdy děti čtly? ... v Rusku je revoluce! Vojáci jdou s fronty domů, k ženám a dětem. Páni všichni utíkají a chudý lid tam bude vládnout. Už mají všeho dost!*²⁶⁴

Zabavování majetku bohatým a kolektivizace není případ pouze východního bloku a Sovětského svazu. *Mateřidouška* kritizovala poměry v Japonsku a stejně tak přinesla „indonéskou pohádku“ o tom, jak dělnická třída vyhnala za paláce svého krále a začala si vládnout sama:

„... Zlý člověk, boháč, majitel dolů, japonským dětem uzavřel školu.

Chceme, aby všechny

---

²⁶³ NOHA, Jan. Říjnová revoluce. *Mateřidouška*. 1950, VII, č. 3, s. 36.

²⁶⁴ Před pětadvaceti lety... Říjnová revoluce. *Mateřidouška*. 1950, VII, č. 3, s. 37.

– na celém světě

– školy jak u nás patřily dětem!²⁶⁵

Lamač kamene: „ ... *A jednou vyšli z lomu. Vyšli oni, vyšli lamači ze všech lomů, vyšli chudí lidé z celé země. Jako když vítr shodí suché listí ze stromů – vyhnali krále z paláce, vyhnali všechny boháče, sami sobě začali vládnout a spokojeně žít.*“²⁶⁶

6.8 Za práva menšin a mezinárodní solidaritu

Studená válka mezi Západem a Sovětským blokem se ve své horké podobě odehrávala mimo území Evropy. Na území bývalých kolonií se odehrával ideologický boj mezi dvěma bloky, který se často přeléval do občanské války a vnitřních bojů o moc. Nejznámějšími příklady jsou Afghánistán, Vietnam nebo Angola. V komunistické propagandě byl tento boj líčen schematický jako odpor utiskovaných etnik proti kapitalistickým utlačovatelům. Několik málo podobných textů se dostalo také na stránky *Mateřídoušky*. Karel Šiktanc v básni „Černé děti“ tento fenomén popisuje přímočaře:

„Poslouchali bílé pány,

snášeli i jejich rány,

trpěli pro barvu pleti,

černí lidé, černé děti.“²⁶⁷

---

²⁶⁵ JANCZARSKI, Czeslaw. Chceme se učit. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 11, s. 164.

²⁶⁶ Lamač kamene: Indonéská pohádka. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 2, s. 26.

²⁶⁷ ŠIKTANC, Karel. Černé děti. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 12, s. 176.

Boj za práva afrických černochů je v *Mateřidoušce* zobrazen již v prvních dílech. V bajce „Černoušek Sambo“ jsou černí utiskováni tygry, kteří se mezi sebou nakonec pohádají, až se přemění na hroudy másla, které černoši po stovkách snědí:

„A jak se tak stává – ti čtyři pánové všech tygrů se potkali. A poprali se. Prali se tak dlouho a tloukli sebou tak mohutně, že se z nich utloukla hromada másla...“²⁶⁸

Komunistická propaganda měla v určitých ohledech globální trend a protirasistický a zároveň i protiválečný podtext. Například v básni „Bratříčkové z celého světa“ od polské autorky Wandy Grodzinské se tyto trendy promítají do mezinárodního dětského hnutí:

„... Žluté, černé, bílé, hnědé – spojíme se v řetěz jeden. Obejmeme celou zem, válku navždy vyženem!“²⁶⁹

Podobné vyobrazení nalezneme i v dalších číslech. Například v prvním čísle X. ročníku se místo tradičního kresleného příběhu objevuje na zadní stránce vyobrazení z festivalu mládeže v Bukurešti. Bílý chlapec se drží za ruce s chlapci černé a žluté pleti. Společně kráčí pod vlajkou míru (holubice na modrém poli) a pod vlajkami dalších států (včetně USA a Velké Británie):

„Chceme mír! Chceme radostně pracovat a vesele si zpívat! Tak volali chlapci a děvčata v Bukurešti, kam se sjeli v srpnu ze všech zemí na festival mládeže. Chceme mír! Takové je i přání dětí celého světa.“²⁷⁰

Téma mezinárodní dětské solidarity se objevuje i ve stručné povídce „Halěře pro černocho“. Malý chlapec se zlobí na mámu, že dala 10 korun pionýrům jako příspěvek, ale nedá mu peníze na šavli. Matka mu vysvětlí, že příspěvek je pro černocho z Afriky, aby měl

---

²⁶⁸ Černoušek Sambó. *Mateřidouška*. 1946, II, č. 1, s. 3.

²⁶⁹ GRODZINSKÁ, Wanda. Bratříčkové z celého světa. *Mateřidouška*. 1951, VIII, č. 8, s. 124.

²⁷⁰ *Mateřidouška*. 1953, X, č. 1, s. 16.

peníze na cestu do Varšavy, kde se koná festival na mládeže. V povídce je pokárán i soused, který nic nepřispěje a pionýry pomlouvá. Chlapec se rozhodne, že všechny své úspory z prasátka také věnuje pionýrům a podpoří tím celosvětový mír:

„... Ano, mámo, ano. Festival, to je... to je... jak tam přijedou černoši a Číňani a Korejci a Řekové a... a všichni, co chtějí mír.“²⁷¹

6.9 Pionýrská tematika

Ještě před únorovým převratem se Komunistická strana pokusila převzít skautskou organizaci Junáka, aby získala účinný nástroj pro kontrolu výchovy mládeže. Po převzetí moci bylo vedení Junáka nahrazeno „Akčním výborem ústředí Junáka“. V dubnu 1949 vznikla sloučením mládežnických organizací samostatná Pionýrská organizace Československého svazu mládeže.²⁷²

Pionýři figurují v *Mateřídoušce* spíše v prvních poválečných číslech. Jejich činnost je úzce spjata se školstvím, dětem je předkládána úcta k pionýrským symbolům a občas jsou politicky „exponováni“, to když se setkají s významným komunistickým předákem. Často se v příbězích a básních slučují pojmy „pilnost“ a „pracovitost“. Čtenářům se tak představují školáci-pionýři jako budoucí dělníci podílející se na plnění pětiletého plánu.

V básni Marie Hemzáčkové „Do školy“ se školačka pilně připravuje – v nepřítomnosti pracujících rodičů – do školy. Autorka připomíná, že díky podobnému úsilí vyroste školačka nejen v údernici, ale také v pionýrku:

---

²⁷¹ S. Halěře pro černocho. *Mateřídouška*. 1955, XI, č. 11, s. 162.

²⁷² Pionýr (Česko). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Pionýr_\(Česko\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Pionýr_(Česko)).

„Bud' pilná, Terinko, jak jsi byla, vyrosteš své vlasti v – pionýra!“²⁷³

V básních Jana Hostáně (1898 – 1982) se objevují pionýrské motivy v kontextu přípravy zapojení dětí do pracovního procesu. V říkance „Pilná pradlena“²⁷⁴ projevuje dívka lásku ke stejnokroji a čistotě, což jsou předpoklady pro vzornou pionýrku, v říkance „Říkadlo pro prsty“ se z prvňáčků postupně stávají pionýři, kteří se časem zapojí do plnění plánu.

„... Čtvrtá třída – číslo čtyři – to jsou staří pionýři. Pátá třída – dobří bratři: plány plní, jak se patří.“²⁷⁵

Touha být pionýrem je ještě umocněna v básni Boženy Rosenbaumové „Malý pionýr“, kde chlapec vyjadřuje touhu být nejlepším a nejvzornějším žákem, neboť takoví žáci se stávají pionýry:

„... Ve čtení bych také moc rád první byl; protože, já, mámo, chci být pionýr.“²⁷⁶

Pionýři jsou rovněž dobře rozeznatelní podle červených šátků. V příběhu „Pionýr“ v rubrice Školní noviny vyprávějí chlapci o ochotném pionýrovi, který pomohl malému dítěti opravit hračku, zatímco oni nečinně přihlížejí. V závěru v obdivu k pionýrskému symbolu vyjádří svoji touhu stát se lepšími:

„... A hned jsme také poznali, proč jediný z nás všech pomohl té cizí paní. Podle rudého šátku na krku jsme to poznali. Podle pionýrského šátku.“²⁷⁷

Ve vyprávění „Takoví jsme“ obdivují pionýrka pracovitě dělníky v kladenských ocelárnách. Její otec byl také dělník, ale zemřel v koncentračním táboře. Dívka doufá, že brzy

---

²⁷³ HEMZÁČKOVÁ, Marie. *Mateřídouška*. 1949, VI, č. 1, s. 1.

²⁷⁴ HOSTÁŇ, Jan. *Pilná pradlena*. *Mateřídouška*. 1950, VI, č. 14, s. 215.

²⁷⁵ HOSTÁŇ, Jan. *Říkadlo pro prsty*. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 2, s. 18.

²⁷⁶ ROSENBAUMOVÁ, Božena. *Malý pionýr*. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 2, s. 25.

²⁷⁷ *Pionýr*. *Mateřídouška*. 1951, VIII, č. 1, s. 15.

se stane také dělnicí. Podobná tematika – nadšení ze setkání s horníky – rezonuje ve čtenářském dopise „Dopis zo Slovenska“, kdy se pionýrky s horníky identifikují a vyjadřují zájem o jejich povolání.

„Proto se chci dobře učit a proto pracuji v Pionýru, abych mohla brzy nastoupit na [tatínkovo] místo.“²⁷⁸

„Já pojdem za baníka, já,“ ozývaly se hlasy dievčeniec. Správne si to vyvolily, múdré a uvedomelé pionierky....²⁷⁹

Dalším pionýrským tématem v Mateřídoušce je slavnostní složení pionýrského slibu. Vzpomínka žačky Jarky Tůmové vyjadřuje radost nad slavnostním ceremoniálem, ale také úctu k pionýrskému šátku a poselství dětem, které by se chtěly pionýry stát.

„Když si vzpomenu, tak si myslím: Ted' už jsi pionýrka, která před rokem skládala slib. A proto se musíš chovat tak, abys byla vzorem všem dětem, pionýrům i těm, co ještě rudé šátky nemají.“²⁸⁰

Podobně silný dojem udělalo skládání slibu i na Josefa Vokroje z Klatov, který převzal rudý šátek v předvečer narozenin „našeho milovaného presidenta Klementa Gottwalda“ za účasti pražského primátora Václava Vacka.²⁸¹ To je jeden z mála náznaků vyznávání kultu osobnosti v kontextu pionýrské tematiky, nepočítáme-li již výše citovanou báseň Jana Nohy „Lenin“, kde je zobrazen jako „praotec“ pionýrského hnutí.²⁸²

---

²⁷⁸ Takoví jsme. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 5, s. 66.

²⁷⁹ Dopis zo Slovenska. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 19, s. 293.

²⁸⁰ Nejkrásnější chvíle. *Mateřídouška*. 1950, VII, č. 6, s. 86.

²⁸¹ VOKROJ, Josef. Pionýrský slib. *Mateřídouška*. 1951, VII, č. 16, s. 247.

²⁸² NOHA, ref. 165.

7. Shrnutí analýzy a závěr

Přechod Československa od poválečné demokracie ke komunistickému režimu se promítl do obsahu *Mateřidoušky* poměrně zásadně. V prvních čtyřech ročnících (do roku 1948) lze hodnotit obsah *Mateřidoušky* jako vyvážený. Mezi autory se pravidelně objevují i klasičtí spisovatelé (K. J. Erben, J. V. Rais, J. Sládek) a zahraniční autoři z anglosaského světa i z Ruska. Některé příběhy se věnují sociální a dělnické tematice, ale je to spíše v dobovém kontextu (celkový posun společnosti „doleva“).

Poválečnou obnovou země žila tehdy celá společnost. Radikální metody a drsné příběhy Ferdy Mravence je před rokem 1948 nutné vnímat jako snahu poukázat na obecné jevy tehdejší doby (např. potrestání Ferdy za šmelinu nebo zranění, které si způsobí Ferda odpálením nevybuchlé miny z války, takže na konci torzo Ferdy táhne mravencovu hlavu na dvoukoláku²⁸³).

Před únorem 1948 se v *Mateřidoušce* objevují hodně pohádky, říkanky a bajky o zvířátkách či hračkách. Objevují se i témata, která by v pozdější komunistické cenzuře neměla šanci (resp. nikdo by je vůbec nenavrhoval). Například ve vánočním čísle v roce 1947 se na titulní stránce objevuje báseň oslavující narození Jezulátka a obecně se hovoří o Pánu bohu.²⁸⁴ (O deset let později sice připomene redakce první poválečné vánoční číslo, které připravil František Hrubín spolu s Josefem Ladou, ale o několik stránek dále je již koleda oslavující

---

²⁸³ Viz – SEKORA, Ondřej. Kousky mládence Ferdy mravence. *Mateřidouška*. 1948, IV, č. 19, s. 303; SEKORA, Ondřej. Kousky mládence Ferdy mravence. *Mateřidouška*. 1948, IV, č. 20, s. 320.

²⁸⁴ Jezulátko. *Mateřidouška*. 1947, IV, č. 8, s. 113.

Dědu Mráze.)²⁸⁵ V jiném čísle se dokonce čtenáři dozvídají, že dlouhý chobot nadělil slonům Bůh, když rozděloval práci.²⁸⁶

V každém čísle se objevovaly minimálně tři až čtyři články s komunistickou tematikou. Zvláštním případem pak byla „speciální“ čísla věnovaná konkrétním výročím. Vrcholem propagandy byla čísla věnovaná úmrtí sovětského vůdce Stalina a československého prezidenta Gottwalda, která byla absolutním zhmotněním totalitní propagandy určené pro československé děti základních škol.

Dominantním tématem *Mateřidoušky* však není obraz diktátorů, ale práce a oslava pracujících lidu. Zatímco kultu osobnosti je věnováno čtyřicet pět procent článků, práce a dělnictvo jsou zdůrazněni v téměř padesáti sedmi procentech analyzovaných článků. Dělník je líčen jako hrdina a budovatel, jemuž se konečně dostalo v rámci historického vývoje spravedlnosti. Vše je tedy plně v souladu s učením marxismu-leninismu.

Dalším tématem, které komunistická propaganda uměla využívat, je vztah mladého čtenáře k matce. V množství příběhů se objevuje starostlivá matka pečující o své dítě. Mnohdy je vypravěči partnerem v dialogu o dělnících, kapitalistech, školních povinnostech anebo pionýrech. Matka má na stránkách *Mateřidoušky* spíše politickou úlohu, úcta k ní se bere vždy v kontextu prezentovaných socialistických hodnot, i když jsou příklady, kdy děti o své mamince prohlašují (bez jakýchkoliv vynucených přídomek), že je krásná, anebo jí připraví ve svátek večeři (to ovšem když se matka vrací upracovaná ze směny). Souvisí to obecně s proměnou postavení ženy, z níž se stala nejen matka, ale hlavně pracovnice. (Namísto oslavy Svátku matek se slavil Mezinárodní den žen 8. března.) Autoři na matce (a otci) často demonstrují dosažený pokrok (například dostupnost vzdělání a školní docházky

---

²⁸⁵ *Mateřidouška*. 1955, XI, č. 16, s. 242 a 254.

²⁸⁶ KÁRNÍK, František. O slonovi, a proč má dlouhý nos. *Mateřidouška*. 1947, III, č. 9, s. 138.

pro všechny anebo také výroba praček, která matkám ulehčí domácí práce)²⁸⁷. Někdy se na příkladu rodiče demonstruje i generační rozpor, například když matka nesouhlasí, aby se její dcera stala horníkem. V takovém případě ale Mateřidouška pomůže situaci vyřešit a zveřejní „Odpověď Věřčině mamince“, v níž pionýrka – nyní již hornice – ujišťuje, že hornictví je solidní obor pro dívku.²⁸⁸

Mateřidouška rovněž sledovala politický vývoj země. Pokrok je demonstrován na osudech čtenářů prvních čísel Mateřidoušky, kdy redakce čtenářům připomíná desetileté výročí časopisu konstatováním, že „z prvních čtenářů Mateřidoušky jsou dnes již mladí dělníci, horníci, traktoristé nebo studenti.“²⁸⁹ Zajímavé je, že obsahu Mateřidoušky se zcela vyhnuly politické procesy z první poloviny 50. let, zřejmě proto, že autoři nevěděli, jak téma přiblížit dětem.

Propaganda je propracovaná ve své přímočarosti. Dětem je pravda vykládána jednoduše a faktograficky, pomocí epitet: Lenin byl „moudrý“, Stalin byl „moudrý“, Gottwald byl „milovaný“, „pracovitý“, „z nuzných poměrů“ atd. Stejně tak se na Západě mají dělníci a děti špatně, v socialistických zemích naopak. Vojáci Rudé armády jsou vždy stateční. Pionýři jsou poctiví, snaživí, vzorní, vždy připraveni k budování a obraně vlasti. Dělnické povolání vede k materiálnímu zabezpečení a vnitřnímu uspokojení. Správné povolání je dělník, horník, hutník anebo voják.

Velmi často se objevuje dělicí čára, která má za úkol nastolit černobílé vidění světa. Tábor je rozdělený na „oni“ a „my“. „Oni“ si přejí válku, zatímco „my“ si přejeme mír. „Oni“ vykořisťovali chudé, zatímco „my“ se máme dobře a vykořisťování již nejsme. Dělicí čára

---

²⁸⁷ HRUBÍN, ref. 95.

²⁸⁸ Viz – Ref. 236.

²⁸⁹ Dopis čtenářům. *Mateřidouška*. 1955, XI, č. 16, s. 242.

zasahuje také dětský kolektiv, kdy děti se dělí mezi pilné, vzorné a pracovité, a ty, které jsou nepořádné, nedbalé a jsou často autory básní a říkadel pranýřovány.

V předúnorových číslech se nevyskytuje například propagandistický znak kultu osobnosti (a po únoru 1948 naopak hojně), ale jiné znaky, jako například volání po mezinárodní mírové solidaritě anebo odpor k Německu a budovatelská tematika ano.

Propracovanost propagandy na stránkách *Mateřidoušky* spočívá v prolínání více znaků propagandy v jednom článku. Například v básni „Naším nejmladším čtenářům“ se malý Mirek účastní průvodu na 1. máje ve svátek práce, kde v popředí dominují zemědělci z JZD. Mirek plesá nad krásou průvodu a posteskuje si, že s ním není jeho kamarád Věna. Maminka mu navrhně, aby jej pozval na den armády. Věna Mirkovi odepíše, že se těší, až „*půjdeme spolu na průvod naší armády. Já budu počítat auta a tanky, ty zas letadla. Naším vojákům zamáváme. A pozdravíme pana presidenta.*“²⁹⁰

Tato báseň doplněná odpovědí je z hlediska propagandy velmi dobře vystavěná a obsahuje řadu výše analyzovaných znaků: oslavuje pracující lid, armádu i prezidenta a nechybí ani matka jako starší partner v dialogu s dítětem. Báseň je doplněna grafikou zobrazující traktory, tanky, letadla a také sovětské vlajky. Uvedením Věnovy odpovědi Mirkovi navíc redakce podněcuje děti k podobným úvahám a vytváří virtuální realitu, v níž korespondence mezi dětmi o socialistické tematice a symbolech komunistického režimu je zcela přirozená. Není překvapivé, že autory příběhu je anonymní kolektiv učitelů, kteří nad těmito korespondencemi dozorují.

Vrátíme-li se ještě jednou k definici a charakteristice propagandy jako nástroje výchovné činnosti v otázce světonázoru, ideově-politické, ve výchově k proletářskému internacionalismu a socialistickému vlastenectví, branné výchově a socialistickému způsobu

---

²⁹⁰ Naším nejmladším čtenářům. *Mateřidouška*. 1954, X, č. 9, s. 12.

života, lze konstatovat, že Mateřídouška tuto roli ve sledovaném období po roce 1948 plnila bezezbytku.

Cílem této práce bylo popsat obsah časopisu Mateřídouška v prvních deseti letech existence. V tomto období (od konce druhé světové války až do poloviny 50. let) prošlo Československo a československá společnost významnými změnami. Změnila se mezinárodní politická situace. Zprvu demokratické Československo se jako jedna z posledních zemí střední Evropy přidala do sovětského bloku. Komunistickým převratem začala přestavba společnosti a společenských vazeb od základu. To se dotklo i oblasti médií, která byla zcentralizována a politicky řízena. Cenzura – zprvu coby kontrolní prvek existující ještě před komunistickým převratem – začala být systematicky uplatňována ve veškeré masové komunikaci, včetně literatury pro děti a mládež. Do popředí se dostal socialistický realismus jako umělecký směr oslavující učení marxismu-leninismu. Tento proud se etabloval v dětské literatuře, ale také v dětských školních osnovách.

Magisterská práce popsala obsahový vývoj časopisu Mateřídouška v letech 1945 – 1955 na pozadí dobových politických a společenských změn. Obsahová analýza prozkoumala, jakým způsobem a v jaké intenzitě byly dětskému čtenáři prezentovány prvky totalitní propagandy. Zprvu neideologický časopis, který čerpal náměty z české literatury 19. století a dával prostor moderním básníkům, se po komunistickém převratu velmi rychle etabloval jako výchovný a vzdělávací nástroj totalitního režimu. Časopis cílil na nejmenší čtenáře velmi nenucenými a líbivými formami, především prostřednictvím říkadel, básní, krátkých povídek a nepřeborného množství ilustrací, které si udržely estetickou hodnotu přinejmenším do 60. let 20. století.

Analýza prvků propagandy vychází z relativně omezeného souboru článků a popisuje obsah v kontextu doby a na pozadí teorie o propagandě. Ačkoliv to nebylo smyslem této

práce, nabízí se srovnání s ostatními periodiky. Neméně zajímavé by bylo sledovat obsah *Mateřídoušky* po roce 1956, tedy v době po první vážnější reflexi Sovětského svazu, kterou pronesl na 20. sjezdu Komunistické strany SSSR Nikita Chruščov. Do této doby totiž časopis bohatě těžil z odkazu 50. let, a to jak v Sovětském svazu, tak na domácí scéně. Vzhledem ke svému bohatému obsahu může být *Mateřídouška* zdrojem velkého množství analýz literárních stylů, básnických směrů a forem, případně tvorby jednotlivých autorů. Tato práce si všímá literární tvorby dvou hlavních představitelů *Mateřídoušky* (Hrubín, Svoboda), ale jejich díla nejsou jediná, která se na stránkách časopisu pravidelně objevovala.

Garth S. Jowett a Victoria O'Donnellová definovali propagandu jako „cílenou, systematickou snahu utvářet a manipulovat vnímání a směřovat chování za účelem dosažení odezvy, která rozvíjí záměr propagandisty.“²⁹¹ V tomto ohledu lze u *Mateřídoušky* konstatovat, že její obsah po roce 1948 zcela naplnil tuto definici. Obdobně lze ve sledovaném období pozorovat všechny charakteristické prvky propagandy popsané v první části této práce, tj. vytrvalé uvádění epitet, vytváření sympatických okolností vedoucích k akceptaci faktů bez zkoumání, přenášení autority, svědectví, hodnocení vychází z „lidu“, překrucování faktů a argumentů, nahánění stáda.

Bylo by zjednodušující tvrdit, že obsah *Mateřídoušky* se po roce 1948 řídil pouze těmito prvky. Část tvorby, především básní a říkadel, dosahovala značné umělecké hodnoty a nápaditosti, jak bylo popsáno v případě básní Františka Hrubína ale i Jiřího V. Svobody. Ta však byla psaná v duchu hodnot a estetických požadavků socialistického realismu anebo se ztrácela v množství příspěvků převzatých ze Sovětského svazu a v dopisech čtenářů, které spíše než ze školních lavic pocházely z per komunistické cenzury.

---

²⁹¹ JOWETT, ref. 35.

8. Summary

The purpose of this paper was to analyze the contents of the *Mateřidouška* magazine in the first years of its existence. Founded in 1945, the contents of magazine reflected temporary historical development and experiences. After the regime change in Czechoslovakia in February 1948, socialist realism and Marxism established themselves as the mainstream artistic and political ideologies in education and juvenile literature. (Already before 1948, the magazine accented themes that could be categorized as “socialist”. This is due to the World War 2 context and overall “socialization” of societies across Europe that was typical for that period.)

In line with the official ideology, *Mateřidouška* turned into an educational tool of the Communist regime as early as spring 1948. The intensity of propaganda in the magazine grew along the lines of the ideology presented in mainstream media to adult audiences. As the analysis demonstrated, the contents of *Mateřidouška* after 1948 fully complied with mainstreams definitions of applied propaganda. The poems and articles of the magazine frequently and systematically featured most common characteristics of propaganda, including repetitions, acceptance and alteration of facts, transfer of authority, crowd manipulation, and others. The magazine presented both non-Communist and Communist ideals to the youngest readers in the most accessible way through short poems and stories and a number of colorful illustrations, as well as songs.

While propaganda in *Mateřidouška* was targeted, well thought-through and omnipresent, it would be simplifying to label the magazine as the official bulletin of the Communist party. A number of poems and short stories reach a certain aesthetic standard and artistic value, including those of the Russian (Soviet authors). Their main goal, however, was to balance (and cover) the propagandistic focus of the magazine.

Použitá literatura

Primární zdroje:

Mateřídouška: Čtrnáctideník pro nejmenší čtenáře. Praha: Mladá fronta, 1945 - 1955, I - XI.

Monografie a sborníky:

ARENDDT, Hannah. *The origins of totalitarianism.* New ed. New York: Harcourt Brace Jovanovich, [1973], xliii, 527 p. ISBN 01-567-0153-7.

BARTÁK, Jan. *Prostředky masové informace a propagandy v politickovýchovné práci.* Vyd. 1. Praha: Nakl. Svoboda, 1983, 365 p.

BARTÁK, Jan. *Žurnalistika v procesu výchovného formování socialistického člověka.* Praha: Československý svaz novinářů, 1979, 215 s.

BARTÁK, Jan a Árpád GÖNCZ. *Média jako překážka v komunikaci?: soubor textů z mezinárodní konference, Litoměřice 2002.* Praha: Vivo, 2003, 108 p. ISBN 80-722-0141-7.

BEZDĚKOVÁ, O a Milan KREJČÍ. *Po stopách kreslených seriálů.* Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2012, 2 v. ISBN 80720786232.

BUDIL, Ivo T. *Totalitarismus.* 1. vyd. Editor Tereza Zíková. Mníšek pod Brdy: Vlasta Zará-Meduna, 2008, 195 s. ISBN 978-808-7025-208.

BURTON, Graeme. *Úvod do studia médií.* 1. vyd. Brno: Barrister, 2001, 390 s. ISBN 80-859-4767-6.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-736-7095-X.

DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů, 1945-2000.* Olomouc: Votobia, 2002, 334 p. ISBN 80-719-8521-X.

CHALOUPKA, Otakar. *Kontury české literatury pro děti a mládež.* 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, 539 s.

JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda and persuasion.* 4th ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage. ISBN 1412908981.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948.* 1. vyd. Praha: SPN, 1991, 153 s. ISBN 80-042-5699-6.

KAPLAN, Karel, Pavel KOSATÍK. *Gottwaldovi muži.* Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2004, 333 p., [32] p. of plates. ISBN 80-718-5616-9.

KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister, 2008, 253 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-807-3640-491.

KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 183 p. ISBN 80-852-7038-2.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 310, xxxii s. příl. ISBN 978-807-3676-988.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005, 1109 s. Dějiny Evropy (Argo), sv. 8. ISBN 80-720-3612-2.

NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2000, 215 s. ISBN 80-716-8710-3.

OCH, František. *Soudobé procesy ve vývoji sdělovacích prostředků*. Praha: Fakulta žurnalistiky UK, 1985, 82 s.

O'SHAUGHNESSY, Nicholas J. *Politics and propaganda: weapons of mass seduction*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2004, vii, 264 p. ISBN 04-721-1443-3.

SCHULZ, Winfried. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2., přeprac. vyd. Překlad Barbara Köpplová. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2004, 149 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 2. ISBN 80-246-0827-8

ŠOLC, Miroslav. *Hromadné sdělovací prostředky, propaganda, vzdělávání: sborník studijních materiálů*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ [Praha], 1970, 166 s.

VÁŇA, Tomáš. *Jazyk a totalitarismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, 159 s. Politika a společnost. ISBN 978-807-3253-165.

Úloha prostředků masové informace a propagandy při utváření socialistického společenského vědomí. Praha: Fakulta žurnalistiky UK, 1984-1985, 2 sv, s. 15.

Časopisy:

FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Propaganda pro nemenší. *Dějiny a současnost*. Praha : Dějiny a současnost o.s., 2007, roč. 29, č. 1, s. 17–20. ISSN 0418-5129.

FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2008, roč. II, č. 1, s. 22–38. ISSN 1802-8241. Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/0801-22-38.pdf>.

Akademické práce:

APLT, Daniel. *Propagace komunistických idejí na stránkách československých kulturních periodik 1945–1948*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

HRUBÁ, Radka. *Proměny časopisu Mateřídouška v letech 1952 a 2007*. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

KOSTŘICOVÁ, Radka. *Reprezentace rodiny v časopise Mateřídouška mezi léty 1949-2009*. Olomouc, 2010. Magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

MERTA, Jonáš. *Propaganda na příkladu budování socialismu v padesátých letech v Československu*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

PAUZAROVÁ, Kateřina. *Obraz světa v časopisech pro děti 7 – 10 let (na příkladu časopisu Mateřídouška)*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze.

NAKAMURA, Rieko. *Poezie dětem Františka Hrubína*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze.

RYSOVÁ, Kateřina. *Propaganda a dětský čtenář v letech 1950–1955*. Brno, 2013. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita Brno.

Elektronické monografie a webové stránky:

DOKOUPIL, Blahoslav. *Obzory*. In: Ústav pro českou literaturu AV ČR Slovník české literatury po roce 1945 [online]. Praha: ÚČL AV ČR, 2002, aktualiz. 30. 6. 2006 [cit. 30. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=175>.

DUDEK, Dalibor. *Čtenářské kluby Jaroslava Foglara. Čtenářská gramotnost a projektové vyučování* [online]. Abeceda, občanské sdružení, 2012 [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-tipy/c-kluby-foglara>.

RYŠKA, Pavel. *VPŘED Rychlé šípy, junáci, pionýři: Dobrodružné seriály a dobrodružství práce v časopisech pro mládež. Padesátky.info* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://padesatky.ffa.vutbr.cz/19491950/14-vpred-rychle-sipy-junaci-pionyri>.

Definice a program socialistického realismu. *Sorela* [online]. Praha, 2006 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://cl.ff.cuni.cz/sorela/mytologizace01.htm>.

Historie společnosti. *Mladá fronta* [online]. Mladá fronta a.s., 2007 [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.mf.cz/o-spolecnosti/historie-spolecnosti/>.

Mikoláš Aleš. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mikoláš_Aleš.

Pionýr (Česko). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Pionýr_\(Česko\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Pionýr_(Česko)).

9. Seznam příloh

Příloha č. 1: Ukázky k analýze podle tematických bloků (obrázek)

Příloha č. 2: Tabulka s výpisky a citáty z časopisu Mateřídouška (tabulka)

10. Přílohy

10.1 Příloha č. 1: Ukázky k analýze podle tematických bloků (obrázek)

Obraz poválečné rekonstrukce

SEKORA, Ondřej. Jak si u broučků tiskli noviny. *Materídouška*. 1945, I, č. 2, s. 20-22.

NIKOLKA

Lucie Jirotková

Za čtrnáct dní bude Nikolkaovi sedm let. To znamená: Nikolka se narodil v květnu 1945.

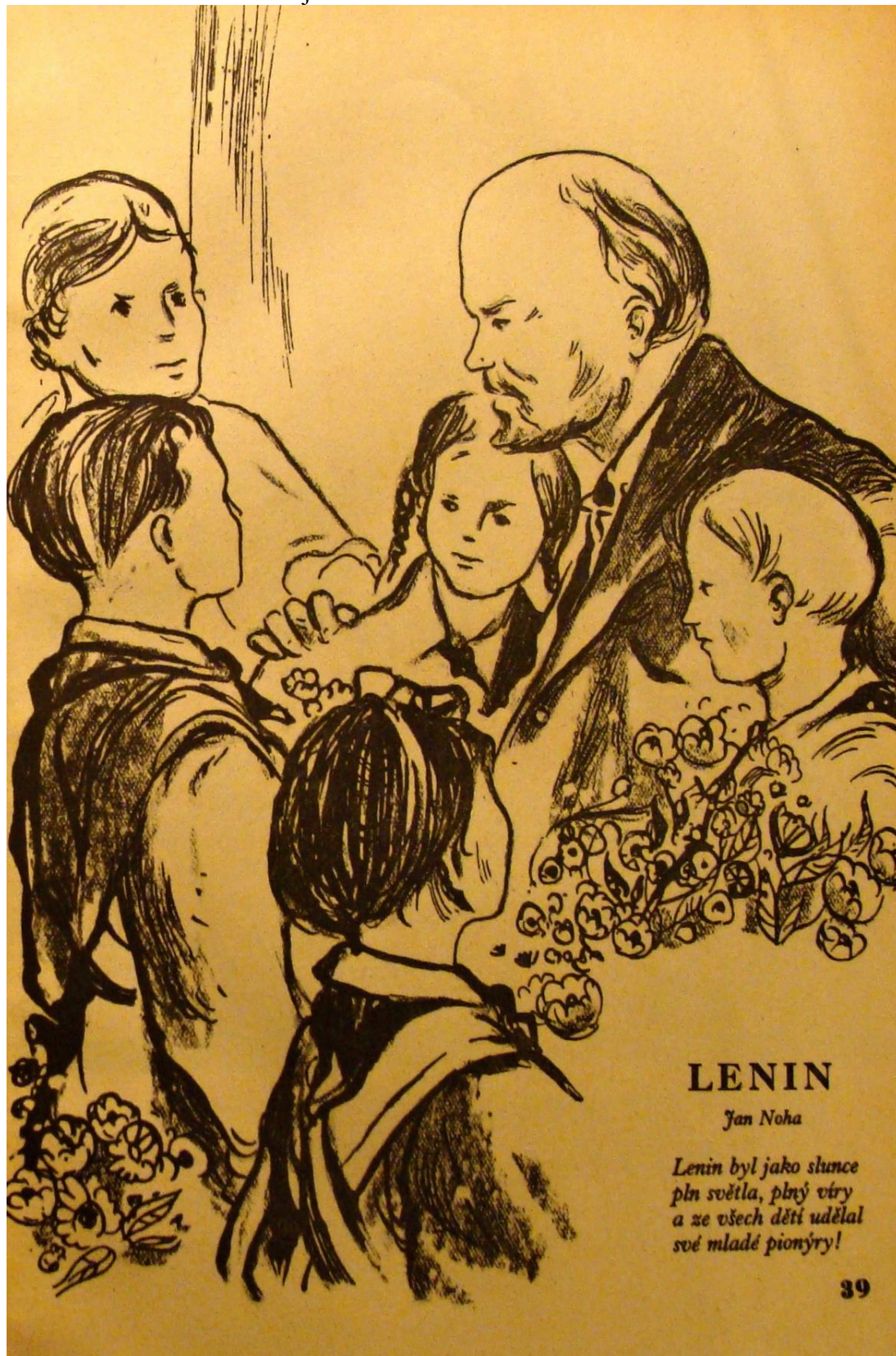
Tenkrát byl konec války. Fašisté ustupovali. Ustupovali a přitom pálili a zabíjeli. Praha volala o pomoc. Dnem i nocí spěchali k nám unavení sovětsí vojáci. Rinčely tanky, rachotily motocykly, svištěla kola aut a koně nesli sovětské vojsko ku Praze.

Lidé ověnčili statečné vojáky květinami. Najednou se jeden z nich sklonil a vysadil malého chlapce vzhůru na tank. Ten chlapec se jmenoval Frantík Dvořák. A ještě mnoho dní s druhými chlapci a děvčaty jezdil na sovětském tanku. Tankista se stal Frantíkovým přítelem. Jmenoval se Nikolaj.

Frantík sedí na trávníku v sadech,

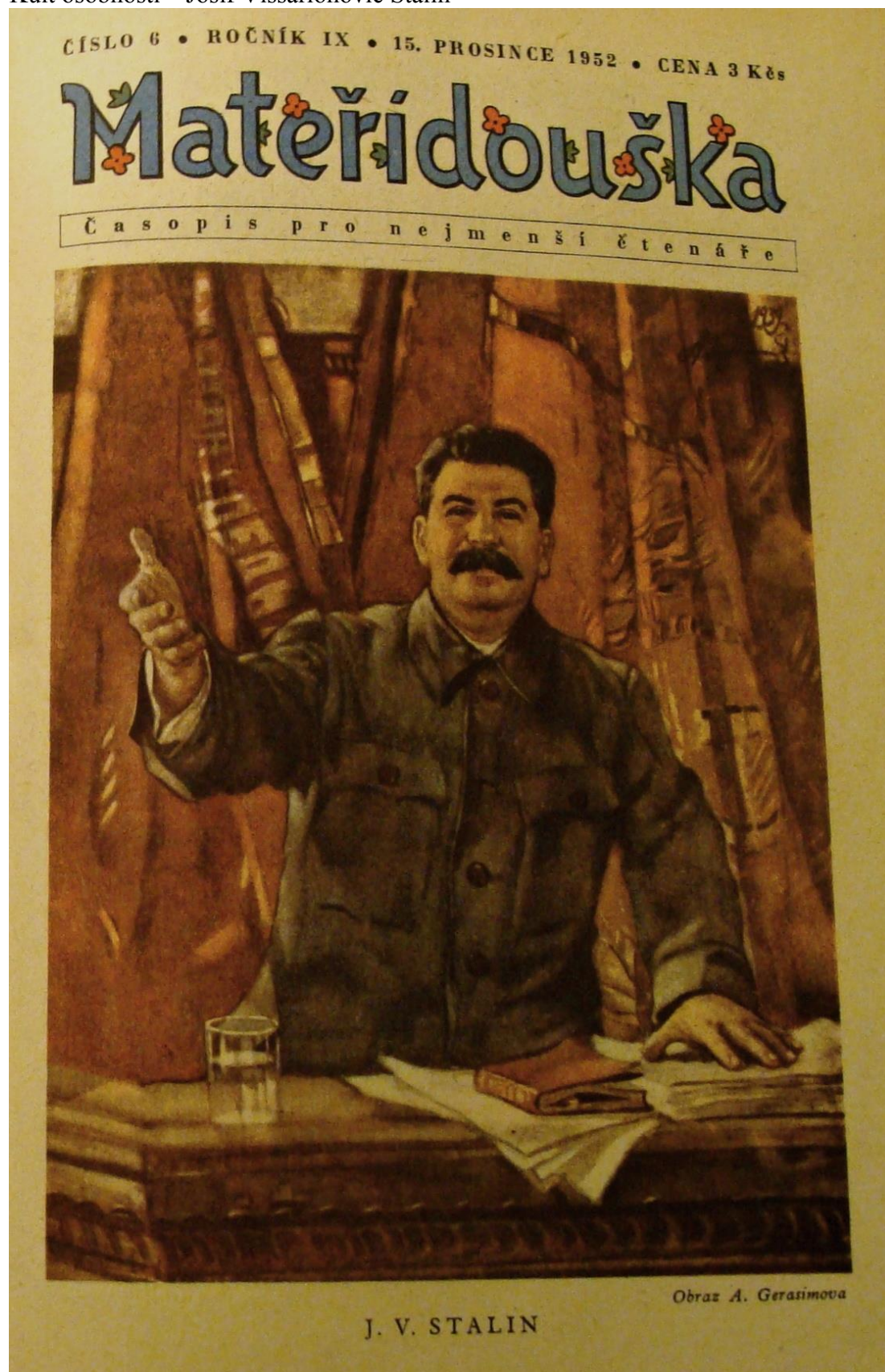
Mateřídouška 227

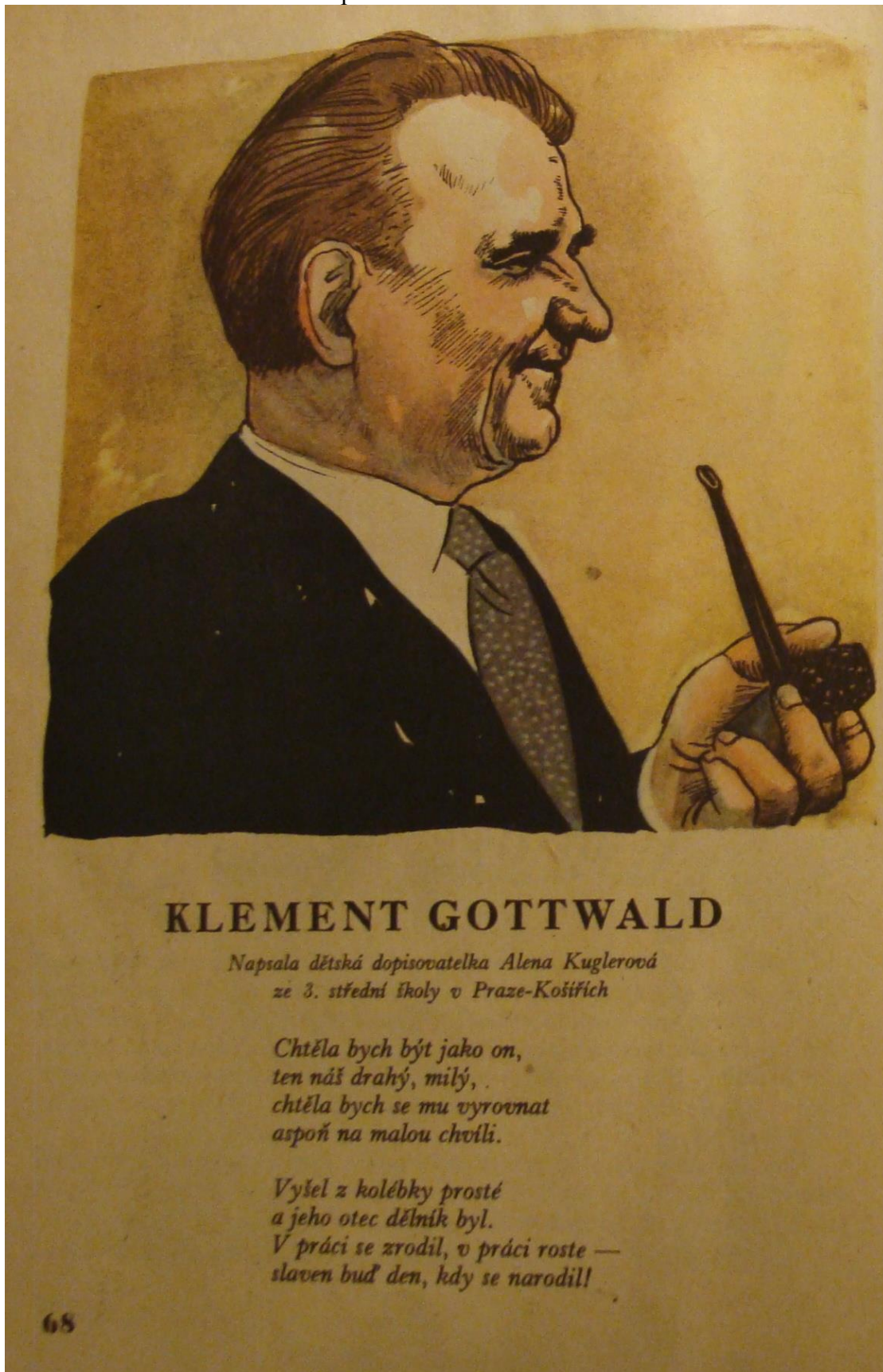
NOHA, Jan. Lenin. Materídouška. 1950, VII, č. 3, s. 39.

Mateřídouška. 1952, IX, č. 6, s. 81.

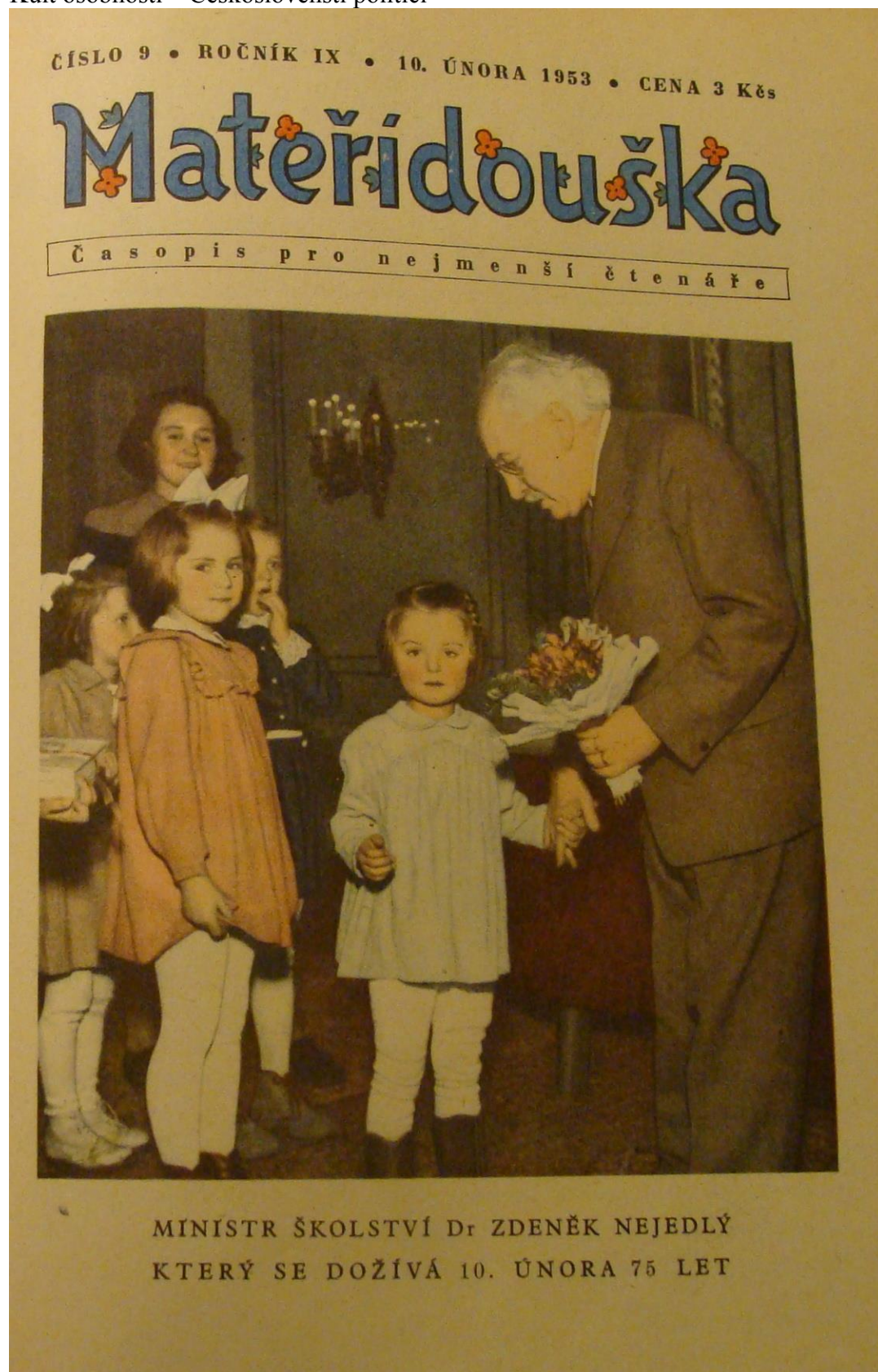
KLEMENT GOTTWALD

*Napsala dětská dopisovatelka Alena Kuglerová
ze 3. střední školy v Praze-Košířích*

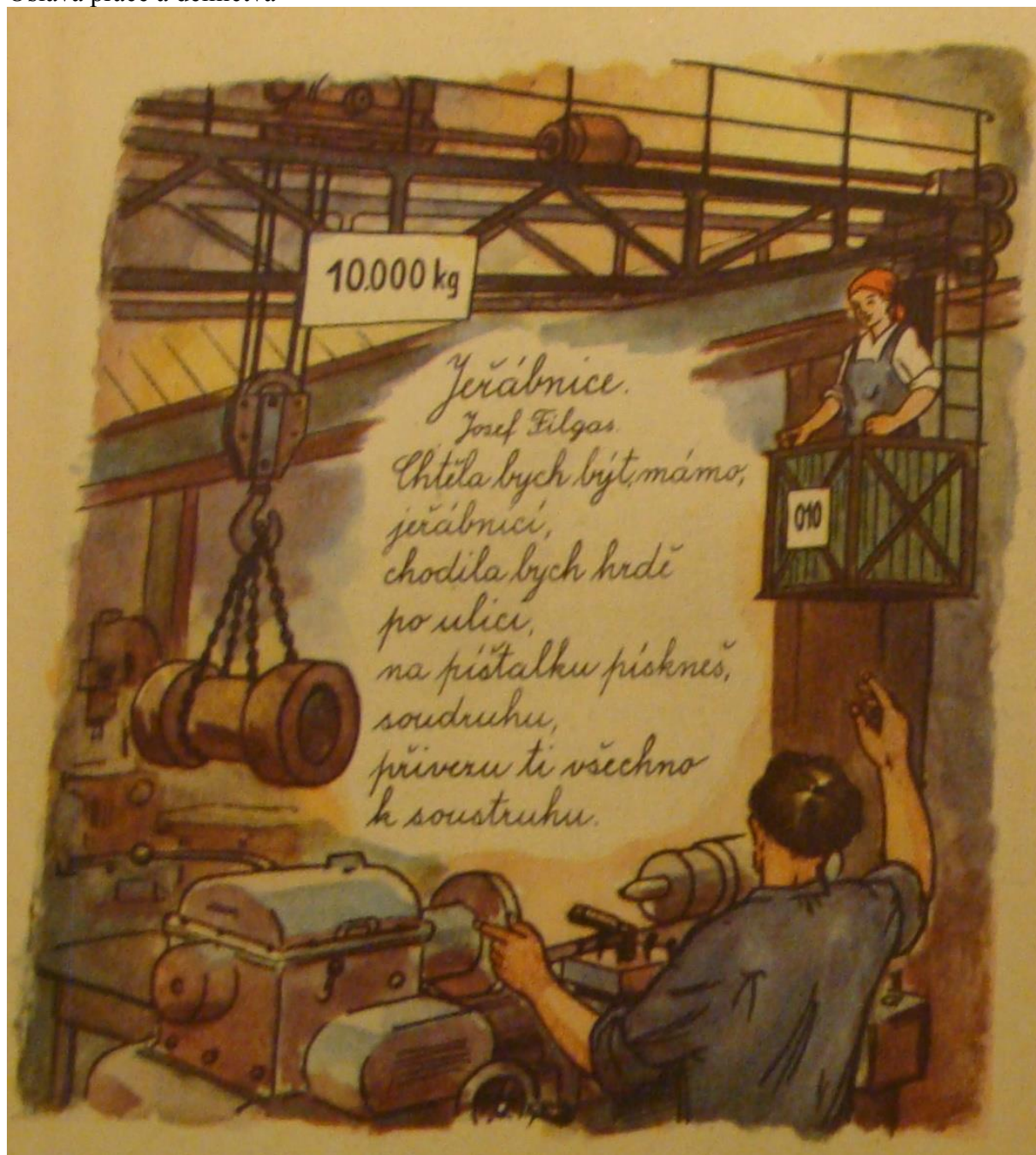
*Chtěla bych být jako on,
ten náš drahý, milý,
chtěla bych se mu vyrovnat
aspoň na malou chvíli.*

*Vyšel z kolébky prosté
a jeho otec dělník byl.
V práci se zrodil, v práci roste —
slaven buď den, kdy se narodil!*

Ministr školství Dr. Zdeněk Nejedlý, který se dožívá 10. února 75 let. Mateřídouška. 1953, IX, č. 9, s. 129.

FILGAS, Josef. Jeřábnice. Mateřídouška. 1951, VIII, č. 1, s. 12.

ČÍSLO 2 • ROČNÍK X • 20. ZÁŘÍ 1953 • CENA 60 hal.

Mateřídouška

Časopis pro nejmenší čtenáře

VOJÁK NA STRÁŽI

Oldřich Syrovátka

Spíš už, synku, moje dítě,
já tu chodím černou tmou,
ve vzpomínce políbím tě
a pohladím matku tvou.

Spi jen klidně, moje dítě,
vojáku je jako hvězd,
a já s nimi ochráním tě,
i naši zem — na mou čest!

ŘÍJNOVÁ REVOLUCE

Jan Noha

*Rodiče moji neměli kde bydlet.
Boháči měli paláce.
My však už nikdy nepoznáme,
co je to býti bez práce!*

*V palácích jsou dnes ozdravovny,
pracovny našich závodů.
A zítra pro chleba si půjdem
tak jako dneska pro vodu!*

*Kdo tohle všechno způsobil,
kdo podal chudým ruce?
Dělníci spolu s rolníky,
Říjnová revoluce!*

Chceme mír! Chceme radostně pracovat a vesele si zpívat! Tak volali chlapci a děvčata v Bukurešti, kam se sjeli v srpnu ze všech zemí na festival mládeže. Chceme mír! Takové je i přání dětí celého světa.

10.2 Příloha č. 2: Tabulka s výpisky a citáty z časopisu Mateřídouška (tabulka)

Ročník	Číslo	Datum	Strana	Název článku	Autor	Citát	Stalin	Lenin	Kult osobnosti	Strana	Proti západu	Proti buržoazii	Práce	Dělnictvo	Armáda	Spol. jevy	Protiněmecká	Poválečná rekonstrukce	Proruské	Menšina	Pionýři
1	2	24. 1. 1946	20-22	Jak si u broučků tiskli noviny	Sekora, Ondřej	“Papír?” zasmály se děti. “Ten teď, kobylko, nedostaneš. Němci nám rozbili továrny na papír. Dělá se ho málo. Rozbili nám mosty, lokomotivy, nemůžeme papír přivážet. Podívej se, jak je naše knížka stará! Není dost papíru, aby se mohly tisknout nové.”											1	1			
1	2	24.1.1946	28	Rytíř ve zbroji (ukázka z knihy)	Sílová, Boh.	“Ó, já znám až příliš dobře ty šibaly. Chtějí všechno jen pro sebe a přitom zapomínají, že i takové malé zvířátko jim prokazuje dobré služby...”						1									
1	3	21.2.1946	39	Vodovod	Vlášek, Karel	“Nevrč, však tě nebudě, po Praze je vody všude, každý vodovod je rád, když jí trochu může dát.”												1			
1	3	21.2.1946	44	Jak liják zachránil les	Mencák, Břetislav	“Cigareta však zmizela – a nebylo to vlastně její vinou, že ji tady odhodil do jehličí nějaký nedbalý kuřák, který si jí neuměl vážít pro její dlouhou cestu až z turecké země za devaterými horami, desaterými řekami a dvojitým mořem.							1			1					
1	3	21.2.1946	48	Kousky mládence Ferdy Mravence	Sekora, Ondřej	“Ferdovi je dneska smutno, sto kaminků donést nutno... Kameny jí nalož hbitě, jen ať, Tondo, nevidí tě! / Nákladní vlak, broučci drazí, kolem nás si cestu razí! / “Práce jede,” všechno volá, “hurá, roztočíme kola!”							1					1			

1	4	3.7.1946	51	Zvířátka a vojáci		Když se Němec trochu vzpamatoval, vzal nohy na ramena, přiběhl k ostatním a vypravoval jim: "Kamarádi," volal, "do nejdelsí smrti mě tam nedostanete! Chalupa je plná Rusů. Když jsem přišel do síně, tloukl mne jeden Rus palicí. Druhý křičel ve světnici na ostatní: "Bij, soudruhu, bij, soudruhu!" A jiný přichvaloval: "Da, da, da!... - Němci se ulekli. Zanechali chaloupku chaloupkou a utíkali v dešti z lesa, utíkali, utíkali, a už se víckrát v Čechách neobjeví.										1						1					
2	1	3.9.1946	3	Černoušek Sambo		A jak se tak stává – ti čtyři pánové všech tygrů se potkali. A poprali se. Prali se tak dlouho a tloukli sebou tak mohutně, že se z nich utloukla hromada másla...																				1	
2	3		34	Lakomec		Nakonec uprostřed peněz umřel a peněženku do vody už nehodil.						1															
2	5		78	Statečný myšák	Uspěnskij, L.	...																				1	
3	2		27-30	Jak lovec Fedor zahnal Japonce	nová ruská lidová pohádka	Japonci odpověděli také střelbou, ale ať stříleli, jak chtěli – trefit nemohli. Když kulky mířily na nohy – bratři vyskočili, když kulky měly zasáhnout hlavy, bratři padali na zem... "Pomozte, bratři! Japonci překročili naši hranici. Nedejte jim šlapat o sovětské zemi!"											1									1	
3	3		39	Princezna	Fr. Petřík	"Podívej, Máničko, co bys tomu řekla, kdybych nosila nádherné šaty a hvězdu na čele, nepracovala a nestarala se o tebe. Celý den by s tebou chodila jen komorná a vídaly bychom se jen na skok?" "... „Na princeznu už nehraju, to je hloupá hra," a rozběhla se s ním na stráň válet sudy.						1	1														
3	3		39	Náš Alík	Jaromír Zpěvák	Ten náš Alík, to je pes! Za cikánem běžel dnes, štěkal za ním po silnici, přes náves až za vesnici. Ten náš Alík, to je pes! S obojkem šel – příběh bez.																				1	

3	3		44	O kocouru Mlsálkovi	Věra Tichá – Bechyňová	“Je ten svět nějaký podivný. Všude dobře, doma nejlépe,” řekl si a usnul za pecí														1																				
3	4		54	O neposedném náprstku	Jaromír Miša – Průša	Jednoho dne si řekl, že už nebude pěkně sloužit a že uprchne.... Místo v hebké vlně, jako dřívě, ležel na tvrdé podlaze, ve tmě, pod skříní... a již nikdy, nikdy nechtěl utéci od své práce.														1		1																		
3	5		74	Míč dobroděj	Marta Pluhařová	“Dědečku, já mám tatínka a Jobeš nemá. Mám chléb i buchty a Jobeš má hlad. Mohu běžat a Jobeš je nemocný. Proto jsem mu dal míč.”																				1														
4	2		30	Elektrika	René Zachovalová	Však my víme, že nás po dvouletce bude víc a že také dostaneme nové strakaté šaty... Brzo ráno jezdí dělníci do práce.																																		
4	5	1.11.1947	65	Lviček	Jan Hostáň	Černoši, běloši, chytte toho lvička																																1		
4	15	1.4.1948	233	Pavouk z Číny	Vladimír Šustr	Navštívil nás pavouk z Číny, měl v ranečku pavučiny. Utkal sám z nich krásnou hvězdu, mezi dvěma do průjezdu																																	1	
4	16	15.4.1948	242	Vlastníma rukama	V.Osejeva	Učitel vyprávěl o pětiletce. Chlapci poslouchali, ani nedýchali. Jaké domy, ulice a sady před nimi vystávaly! Když bylo po hodině, rozčilení a vzrušení chlapci se vyhnuli houfem na ulici. “Já bych chtěl jako obyčejně usnout, a probudit se až za pět let, abych viděl všechno najednou!” zvolal jeden chlapec. “Ba ne,” přerušil ho druhý. “Copak je to probudit se! Já bych se chtěla vlastním očima dívat, jak se bude všechno budovat!” “A my...“ zvolali ostatní. My to chceme všechno vlastním rukama dělat!”																																	1	1
4	16	15.4.1949	246	Strýc z Ameriky	Jan Hostáň	Kdo má strýce v Americe, ten si může medít! Za rok, za tři – jak se patří – může po něm dědit: gramofon, telefon, basu nebo flautu, tři veliké mrakodrapy – nebo klíček k autu.																																	1	1

4	16	15.4.1950	247	Věřuška a včela	Z partyzánského slabikáře jihoslovanských dětí	...“To je rudá hvězda! Vyšila ji maminka pro našeho tatínka, když se k partyzánům dal, aby Němec cizozemec od nás utíkal!”															1									
5	3	1.11.1948	48	Kousky mládence Ferdý Mravence	Sekora, Ondřej	Každý spáček je darebákem, flákačem a ulejšákem. Práce přinese nám štěstí, k tomu vás chci, děti, vésti.																					1			
5	4	1.12.1948	58	Výborný pracovník	K. Ušínský	Kdo to jen v těch strojích hřmí, kdo to točí vřeteny?																						1		
5	5	1.1.1949	66	Pětiletka	Miloslav Janský	Dát se prací do boje, za čas míru pokoje...																						1		
5	5	1.1.1949	66	Továrny na slunci	Fr. Hrubín	Z komínů se kouří, slunce oči mhouří. Mhuř si oči, mhuř, kdyby se z nich nekouřilo, bylo by nám hůř!																						1	1	
5	5	1.1.1949	80	Ferda mravenec pracuje pro pětiletku	Sekora, Ondřej	Pětiletka začne. Hola! Nový úkol na nás volá.																						1	1	
5	6	1.2.1949	81	únor	Jan Lesák	Děti, nebýt února, nebylo by už klidné práce, bez obavy, že nás někdo práce zbaví....																						1		
5	7	1.3.1949	104	Brigáda	Marie Hemzáčková	... co tu s láskou pracovala, štěstí k štěstí ukládala. Z toho štěstí vzroste květ – bude šťastný celý svět!																						1		
5	7	1.3.1949	112	Kousky mládence Ferdý Mravence	Sekora, Ondřej	Vstávat, kluci, pětiletka, prožene vám trochu lejtka...																						1		
5	8	1.4.1949	114	Kytička u cesty	Vladimír Šustr	My jdeme z práce, z lomu a s polí. Zazvoň nám do kroku, nohy nás bolí.																						1	1	
5	9	1.5.1949	129	Pozdrav	Marie Hemzáčková	Řeknu směle: Práci čest! Kluci z českých vesnic, měst pozdravují Rusy!																								
5	9	1.5.1949	131	Verunka	Antonů Madej	... Pracuji teď podle plánu, jinak všecko nezastanu... Inu, buď si odpočinu, nebo půjdu do sadu, na nedělní brigádu																						1		
5	10	1.6.1949	145	Dělníkovy ruce	St. Augusta	Dělníkovy ruce mluví řečí krásnou, dělníkovy ruce mluví řečí krásnou. Každý tvrdý mozol, každá rýha v dlani mluví k nám o práci a o budování....																							1	
5	10	1.6.1949	146	Písňe o ruské zemi	Marie Hemzáčková	Světlem letí píseň dětí o Leninovi. Chytnu ptáka Ohniváka, on mi jí poví: Lenin velký, Lenin silný, spravedlivý byl-. Bohatým vzal – chudým rozdál – Lenin moudrý byl.					1	1																		

5	10	1.6.1949	146	Pohádka o jednom vesničanovi	Z rumunštiny	Tak se vedem všem lidem, kteří nejsou spokojeni ve své vlasti.						1	1								
5	10	1.6.1949	152	Dopis	Zofia Nowracká	Dejme sobě slib, že až dorosteme, válčit nebudeme! Všem nám bude líp!									1					1	1
5	11 – 12	1.7.1949	168	Písnička od včelího ulu	Marie Hemzáčková	Tomu, kdo rád pracuje, čestnou práci miluje!							1	1							
5	11 – 12	1.7.1949	182	Cikán a kůň	Rumunská pohádka	Cikán vzal provaz a bil hlava nehlava. Chlapec konečně utekl a schoval se, až se hněv cikána uklidnil. I takoví jsou lidé.										1					
6	1	1.9.1949	1	Do školy	Marie Hemzáčková	Buď pilná, Terinko, jak jsi byla, vyrosteš své vlasti v – pionýra!							1								1
6	2	1.10.1949	18	Malí dělníci	Josef Filgas	... Že jsme chlapi do roboty, poznáme to brzy, věřte, že nám na tom světě práce neomrzí.							1								
6	3	15.10.1949	39	Siréna volá	V.Majakovskij	Soudruhu, vstávej! Dej se vchod! Siréna volá na závod.							1	1							
6	4	1.11.1949	50	Až budu veliký	Zdeněk Zaoral	Až já budu veliký, asi takhle, mamí, budu nosit z fabriky černé čmouhy v dlani.							1	1							
6	4	1.11.1949	51	O líné siréně	Jaromír Hořejš	Tak byla jednou v továrně siréna a ta byla tuze líná.... Dělníci nevěděli, kdy mají jít do továrny a chodili také pozdě.							1	1							
6	4	1.11.1949	58	Tátovy ruce	A. Kejdana	Náš táta má zlaté srdce, ruce ztvrdlé prací, jak ten jimi hladit umí, když se domu vrací!							1								
6	5	15.11.1949	65	Soutěžíme	Zdeněk Zaoral	Jak horníci na dole soutěžíme ve škole. V docházce i lepší práci, domácí i přespolečáci. Spolužákům se čtverkou pomáháme úderkou. Sto procenty ve výsledku plníme svou pětiletku.							1	1							
6	5	15.11.1949	66	Ruská země	Julie Drimlová	Ruská země – země milá, z níž těž roste moje síla. Sem též moje srdce patří, Rusové jsou moji bratři.															1
6	5	15.11.1949	72	Traktorista	Jan Blažej	... Ve vesnici staří, mladí, jak svého ho mají rádi. Vždyť jim dá, co nikdo jiný: více chleba, méně dřiny.							1								
6	5	15.11.1949	75	Ukrajina	Julie Drimlová	Ukrajina, Ukrajina, to je přeci země jiná - - Bohatá zem, zlaté lány, naši bratři jsou zde pány.															1

6	14	1.4.1950	215	Pilná pradlena	Jan Hostáň	... Na svátky si bluzu chystá, chce být jako z cukru čistá, zašívá si každou díрку: bude dělat pionýrku.														1
6	14	1.4.1950	216	Jak ze vsi bídu vyhnali	V. Dvořáčková	... Rozhňeval se chalupník “Jdi si, Bído, k pánovi! Na lenoškách nebo v křeslech, tam si lépe pohovíš!... Jen se, lidé, podívejte, jak mu nyní na poli pomáhají žnout a orat kombajny a traktory.				1	1									
6	15	15.4.1950	225	Tluče bubeníček	J. Calaba	Tluče bubeníček, děti svolává. Hesla provolává, praporem mává: Budujeme republiku, nebude to v okamžiku, ale za pět let, bude jako květ....						1								
6	17	15.5.1950	257	Úderník	Marie Vrátílová	Až trochu vyrostu, budu soustružníkem, a jako můj táta v práci úderníkem. Pak budu vyrábět nejlepší traktory, nejlepší kolečka, nejlepší motory. A když pak po práci zahouká šest, řeknou mi soudruzi: “Tvé práci čest!”							1							
6	17	15.5.1950	262	Jak zvážít slona	Z ruštiny	Tak Din Lin, synek prostého sadaře, zahanbil dvorní mudrce.				1										
6	17	15.5.1950	263	Přástky	Krista Bartoňová	... Textilka se celá svítí, dělá plátno, dělá niti. Dělá rychle, bez dřiny, na práci má mašiny.						1	1							
6	17	15.5.1950	266	Kolejnice	M. Rosiňská	... “Vidíš ten pot na čelech? Pracujem, co stačí dech, celý den i celou noc. Práce mám stále moc.“...							1							
6	18	1.6.1950	281	Čím budu	A. Kříčková	Až vyrostu, dozajista, bude ze mě traktorista. Budu orat, žít a sít. Už nebude táta dřít. Pomalu i nahonem, svezu vše svým traktorem!							1	1						
6	18	1.6.1950	286	Brigádníci	Karel Studenovský	My jsme malí brigádníci, zpíváme si jak slavíci....							1							
6	20	1.7.1950	306	Táta přijde	Miloš Veselý	Továrna už houká – Táta přijde z práce, usměje se na mne, políbí mě sladce....							1							
7	1	1.9.1950	9	Jako táta	Jan Blažej	Náš táta nosí montérky, je na nich olej a prach. On je panečku, z úderky a dělá na třech mašinách....							1	1						
7	1	1.9.1950	16	Kousky mládence Ferdý Mravence	Sekora, Ondřej	... Už jsou v lahvích, už jsou v pánu, padlí pod vlajkou svých pánů.				1										

7	2	1.10.1950	18	Říkadlo pro prsty	Jan Hostáň	... Čtvrtá třída – číslo čtyři – to jsou staří pionýři. Pátá třída – dobří bratři: plány plní, jak se patří.							1											1
7	2	1.10.1950	21	Práce	Alois Mach	... proto se nám dobré dílo pětiletky podaří!							1											
7	2	1.10.1950	22	Dětská brigáda	Běla Nováková	Pojďte, chlapi, spolužáci, vykonáme velkou práci. Za domem je kupa smetí, nemohou si tam hrát děti....							1											
7	2	1.10.1950	25	Malý pionýr	Božena Rosenbaumová	... Ve čtení bych také moc rád první byl; protože, já, mámo, chci být pionýr.																		1
7	2	1.10.1950	26	Veselý ruch	Alois Mach	... Všude bude dílo pod rukama kvést, v továrnách i dolech: naší práci čest!							1											
7	3	15.10.1950	36	Říjnová revoluce	Jan Noha	Rodiče moji neměli kde bydlet. Boháči měli paláce. My však už nikdy nepoznáme, co je to býti bez práce! V palácích jsou dnes ozdravnovny, pracovny našich závodů. A zítra pro chleba si půjdem tak jako dneska pro vodu! Kdo všechno tohle způsobil, kdo podal chudým ruce? Dělníci spolu s rolníky, Říjnová revoluce!							1									1		
7	3	15.10.1950	37	Před pětadvaceti lety... Říjnová revoluce		Tenkrát ještě továrny, dílny a velká pole patřily boháčům. A táta, když chtěl dětem koupit časopis KOHOUTEK, který pro ně připravoval soudruh Antonín Zápotocký, musel si něco odeprít, aby mu zbyla nějaká ta korunka na jedno číslo. A co v tom KOHOUTKU tehdy děti čtly?... v Rusku je revoluce! Vojáci jdou s fronty domů, k ženám a dětem. Páni všichni utíkají a chudý lid tam bude vládnout. Už mají všeho dost!”							1									1		
7	3	15.10.1950	39	Lenin	Jan Noha	Lenin byl jako slunce, pln světla, plný víry a ze všech dětí udělal své mladé pionýry!		1	1															
7	3	15.10.1950	40	Sedmý listopad v Moskvě	Samuil Maršak	Rudou barvou dneska září sedmička v mém kalendáři. Podívej se oknem: všude v ulicích je všechno rudé....																1		

7	3	15.10.1950	42	Ještě nikdy nebylo...	lidová ukrajinská píseň	... Není tolik hvězdiček na tom nebi celém, co má Stalin myšlenek pod svým jasným čelem.	1		1												
7	3	15.10.1950	43	Alka táhne do pole...	Arkadij Gajdar	... A pak se s mámou dali do přípravy vojenské výzbroje... při práci zpívali vojenské pochody... A s úsměvem nařídil svému synkovi: aby všechny tyto zbraně a střelivo udržoval stále v naprostém pořádku, protože takových těžkých bojů a nebezpečných tažení bude ještě na této zemi nemálo...							1								
7	4	1.11.1950	55	Jak jsme přemohli přírodu a nepřítele		Tuto zprávu nám napsaly naše pionýrské dopisovatelky Jiřina Jarošová a Helena Kafková ze 4. třídy střední školy... Kdy Vy napíšete MATERIČOUŠE o své práci?...							1								
7	4	1.11.1950	56-57	Děti si hrají + Lidé stavějí a budují		... A zavolejte všechny děti, práce bude mnoho!... Ale lidé vystavěli přehradu z cihel, ze železa a z betonu. Ty voda nepřemůže. A tak lidé mohou s vodou hospodařit. A její síla pohání naše stroje...							1								
7	4	1.11.1950	58	O velkých studnách živé vody	Karel Černý	... Našel se moudrý člověk, jmenuje se Stalin. Dlouho se radil s inženýry, dělníky, přemýšlel a pak poradil, rozhodl: Jsou v naší zemi mohutné řeky a jejich vody tekou bez užitku na sever, Postavíme ohromné hráze, zastavíme tok řek, obrátíme jejich proud na jih, zavedem jejich vodu do pouště Karakum...	1		1												
7	4	1.11.1950	59	Poslušný déšť	Igor Muratov	... V Moskvě tam všechno dovedou a pomohou nám taky, naučit pěkně poslouchat ty neposlušné mraky.													1		
7	5	15.11.1950	66	Takoví jsme		... S radostí jsme poslouchali soudruha ze Spojených oceláren, který nám vyprávěl, jak se u nich pracuje....							1	1							1
7	5	15.11.1950	68	Klement Gottwald	Alena Kuglerová	Chtěla bych být jako on, ten náš drahý, milý, chtěla bych se mu vyrovnat aspoň na malou chvíli....			1												

7	5	15.11.1950	69	K narozeninám	František Branislav	Ta od dělníků, od rolníků, již dává lid náš odhodlaný. Ta, která šeptá k slovům díků: "Soudruhu, všemi milovaný"!			1											
7	5	15.11.1950	80	Pojede Věrka k panu prezidentovi?		... Napište všichni, napište každý z vás, napište brzy dopisem Věrčině mamince a vysvětlete jí, proč je nutné, aby Věrka opravdu na to hornictví šla....					1	1		1						
7	6	1.12.1950	84	Psaní	J.V. Svoboda	Psali jsme, mámo, víš ty komu? Soudruhu Gottwaldovi.			1											
7	6	1.12.1950	86	Nejkrásnější chvíle		Moje nejkrásnější chvíle byl tehdy, když jsem měla skládat čestný pionýrský slib.... Měla jsem velkou radost a druhý den jsem si vážala svůj pionýrský šátek s velkou úctou....														1
7	6	1.12.1950	87	O velkém Ivanovi	René Ditmar	Hra o velkém Ivanovi se mi líbila, neboť v ní ukazovali pracovitost Ivana a jeho boj s nepřáteli. Nelíbilo se mi, že ho jeho bratři neměli rádi a úmyslně ho ničili. Ivan, to byl lid SSSR, který chce pomoci všem pracujícím na světě.					1	1	1						1	
7	7-8	15.12.1950	98	Novoroční psaní		Střádala jsem si na "jelku" a nastrádala jsem si 110 rublů, které, prosím Vás, ode mne přijměte a dejte za ně postavit letadlo a přidělte je 237. pluku, u kterého sloužil můj táta, aby se tátovi soudruzí mohli pomstít za jeho smrt, ale taky za babičku, ona Vám toliká pláče, a taky za mne.			1					1						
7	7-8	15.12.1950	100	Školák	Nikolaj Dorizo	Sovětský školák – pilný a smělý, rozvědčík zítřka – stavitel. Rodinou je mu náš domov celý a otcem Stalin – učitel.	1		1				1							
7	7-8	15.12.1950	101	Co je nám nejdražší	Ruská lidová pohádka	Ano, tak je to, pravdu má soudruh Stalin! Nejdražší, co máme, je náš dnešní život.... Tak pěkně si se soudruhem Stalinem pohovořili, jako by se odjakživa znali.	1		1			1	1							
7	7-8	15.12.1950	104	Štědrý Jirka	J. V. Svoboda	... Dám mu tedy tuhle knížku od soudruha Lenina....		1	1											

7	7-8	15.12.1950	108	Koleda	Oldřich Kryštofek	... děkuju soudruhům z armády, co věrně vlast naši střeží...horoucí pozdrav posílám soudruhu Gottwaldovi.			1			1		1							
7	7-8	15.12.1950	109	Vánoce v zemi bídy		... Pak mě zase porazilo auto, plné opilých amerických vojáků, a zlomilo mi nohu.... Léčení jsem si musil sám platit... U nás je strašný hlad, protože jsou u nás kapitalisti. Ti si myslí, že mohou jíst jen oni.					1	1	1								
7	7-8	15.12.1950	111	Štědrý večer před třiceti lety		... Ale ještě před několika lety slavily naše dělnické děti vánoce tak, jak dnes děti na Západě, ve Francii, v Itálii, v Americe. A nejhůř na tom byly děti ze sirotčince...					1	1									
7	9	1.1.1951	125	Oni a my	Sergěj Michalkov	O nové válce hovoří oni, atomovou pumou straší svět. My v míru rosteme, stavíme domy pod světlým nebem do budoucích let.					1										
7	9	1.1.1951	129	Váš přítel	Ralph Parve	Jeho láska, slyšíte: láska k vám - je čistá. Přítel váš, váš učitel, soudruh - komunista.										1					
7	9	1.1.1951	131	Obrázek – děti čtou Mateřidoušku a popis obrázku: K obraně vlasti buď připraven												1					1
7	9	1.1.1951	134	Tatínkova třída	Z. Przyrowski	...“Zlepšovací návrh Vladislava Kozlovského, dělníky továrny na šrouby, ukazuje znovu, jaká je silná naše dělnická třída a jak všem ostatním ukazuje cestu při budování šťastnější budoucnosti.“...								1							
7	10	1.1.1951	142	Lenin	S. Maršak	V mausoleu z tvrdé žuly skal leží tichý, leží nepohnutý. ...		1	1												
7	10	1.1.1951	143	Žil jednou jeden chlapec	Miroslav Macháček	...“Být jako Lenin ... ! ...		1	1												
7	10	1.1.1951	145	Válečná lest	L. Pantělejev	... Sovětské tanky je obklíčily a za minutu zbyly z nepřátelských opevnění jen hromady sutin.									1		1				
7	10	1.1.1951	147-148	Obrázek vojáků																	

7	10	1.1.1951	156	Odpověď Věrčině mamince		... Nechybí mi tu nic, jen bych si přála, abyste také Vy, děvčata, se rozhodly pro hornictví.							1	1						
7	11	1.2.1951	157	Titulní stránka	Vzkaz prvňáka	Táta mi povídal, že začala revoluce a Lenin a Stalin osvobodili lid. Stalin osvobodil i nás a udrží mír.	1	1	1										1	
7	11	1.2.1951	164	Chceme se učit	Czeslaw Janczarski	... Zlý člověk, boháč, majitel dolů, japonským dětem uzavřel školu. Chceme, aby všechny – na celém světě – školy jak u nás patřily dětem!							1							
7	11	1.2.1951	166	Kdo napsal?		... Jsem velice ráda, že náš malý národ je chráněn mocným Sovětským svazem. Vím toho již tolik o Sovětském svazu, že bych Vám toho mohla napsat několik listů. Slinuji Vám, že se budu hodně učit, abych toho o našem velkém spojenci věděla ještě víc.														
7	12	15.2.1951	176	Černé děti	Karel Šiktanc	... Proto v boji práva hájí ve svých rodných, horkých krajích, odkud s větrem k Moskvě letí vroucí pozdrav černých dětí.										1			1	1
7	12	15.2.1951	179	Úderníci	Czeslaw Janczarski	... I ty uč se od horníků černé uhlí dolovat! Po boku všech úderníků plán je třeba překonat!							1							
7	12	15.2.1951	180	V únoru 1948	Jiří V. Svoboda	... "To mluví soudruh Gottwald, víš, tam na Václavském náměstí. Poslouchej, Ivo, uslyšíš i o tátově vítězství.							1							
7	12	15.2.1951	185	Pohádka o velké revoluci	Jiří Kolenatý ze Stodu	... Ti dva sokolíci – to byly Lenin a Stalin. Ten dvouhlavý pták byl car....	1	1	1				1							
7	13	1.3.1951	192	Vojáci píší našim dopisovatelům		... Psali jste vy ve vaší škole také našim vojákům? Napište nám o tom! Napište nám také, jak vám naši vojáci odpověděli!										1				
7	13	1.3.1951	193	Joska s mandolinou	Jan Mareš	... Jednou ráno, takhle v neděli, promluvil do rozhlasu soudruh Molotov, že fašisté přepadli Sovětský svaz, bombardují města a vesnice a zabíjejí sovětské lidi. Sovětský svaz se však nedá....										1			1	

7	13	1.3.1951	197	Kdybych měla křídla	Jana Řičánková z Plané nad Lužnicí	... Korejské děti všechny bych vyhledala, do uzlíčku svázala a k nám s nimi odletěla....					1								
7	13	1.3.1951	204	Poznáš naše vojáky?		Však se také naši vojáci chtějí vyrovnat hrdinným krasnoarmějcům, a to nejen stejnokrojem, ale i statečností, odvahou, kázní a vším, co vytvořilo ze sovětské armády nejsilnější armádu na světě – ochránkyni světového míru.													
7	15	1.4.1951	221	Naše práce	Czeslaw Janczarski	... Horník kope uhlí v dole. Traktorista orá pole.						1							
7	15	1.4.1951	224	Úderníci ze sklárny v naší škole		V úterý odpoledne byli u nás ve škole dva úderníci: pan Caska a pan Hsslinger... Ptali jsme se ho, jak se stal úderníkem, bude-li moci ještě zvýšit svůj výkon, jak to chce dokázat a podobně... Když jsme se našich úderníků ptali, kdy asi splní druhý rok pětiletého plánu (bylo to loni!), řekli nám, že pevně doufají, že to bude do vánoc. Schůzku jsme zakončili "Písni práce".						1							
7	15	1.4.1951	226	U nás v Gottwaldově		... Naši továrnu máme rádi a jsme hrdi, že v ní budeme jednou také pracovat. Můj tatínek je koželuh a pře několika měsíci získal údernickou knížku....						1							
7	15	1.4.1951	227	Nový příbytek	Alena Kuglerová	Stavěli jsme kravín, to vám bylo slávy; v bílých pláštích budem obsluhovat krávy....						1							
7	15	1.4.1951	232	Děti svobodné Číny		... Holubice měla na krčku ručně zrobený papírový kroužek, na kterém bylo neumělou dětskou rukou napsáno rusky i čínsky: Stalin- mír! Mao-Ce-tun – mír!	1		1									1	
7	16	15.4.1951	244	Zlá, nevlídná je Kara-kum	Alena Kuglerová	... Stalin dal z Moskvy příkaz všem, udělat z pouště úrodnou zem. Soudruzi přehrady postavili, v klasý se mění písek bílý....	1		1			1							

7	16	15.4.1951	247	Pionýrský slib	Josef Vokroj	V předvečer narozenin našeho milovaného presidenta Klementa Gottwalda měli jsme u nás besídku, na které složili první pionýři naší školy pionýrský slib. Rudé šátky jim uvázal sám soudruh primátor dr. Václav Vacek a nejlepší údernice Klatovska, soudružka Anežka Pojarová....													1	
7	17	1.5.1951	253	Fotografie ruského tanku																
7	17	1.5.1951	255	U nás ve Vítkovicích		Vítkovice jsou městem pracujících. Časně ráno i pozdě večer hrnou se proudy dělníků do továren. To se zrovna střídají směny. K obloze ční les komínů stále kouřících a dýmajících. Jsme krajem uhlí a železa. Nad městem stále vidíme clonu mraků a kouře, jimiž slunce těžko proniká....						1	1							
7	17	1.5.1951	256	Fárali horníci	Josef Filgas	Fárali horníci do dolu černého, aby nakopali uhlí pro každého, uhlí pro nás všechny, i pro tebe, synky, který se v té zimě skrýváš pod peřinku.						1	1							
7	17	1.5.1951	259	Co napsaly děti o našem osvobození		... V jednom autě jsem viděl tak velkého hocha jako jsem byl já, a už měl automat a na prsou vyznamenání. Jak jsem mu záviděl! Když takoví hoši si již zasloužili vyznamenání, potom jsem přesvědčen o tom, že Rudá armáda je neporazitelná!								1					1	
7	17	1.5.1951	260	Jak přijely lípy do Moskvy	Marie Pujmanová	... Nebude se lípě stýskat? Neuschne jí ratolístka? Kdepak, lípa nezastoná, bude v Moskvě jako doma, tam jsou doma všichni hosté, tam se to těm lípám roste!														1
7	17	1.5.1951	264	Dva dopisy	W. Grodzienska	... až z Moskvy letí od Valy pozdrav, od bratra Saši, který svobodu naší i vaši s tvým otcem, Jendo, tehdy vybojoval....														
7	17	1.5.1951	265	Vzácní hosté	Vlasta Svobodová	“Nu što, děvůška,” slyší. Někdo jí vzal do náruče. Naďa si otírá pěstí oči a vidí: vojáci! Ale jsou docela jiní než ti zlí, zelení a černý nacističtí....								1		1			1	

7	18	15.5.1951	274	Kdo napsal?		... Naše republika se opravdu krásně stará o naši mládež a hlavně o ty, kdož si vyvolili krásné a čestné povolání – hornictví....													1									
7	19	1.6.1951	287	Jak to u nás začalo		Čtla jsem knihu “Můj syn Oleg Koševoj”. Plakala jsem, když jsem ji čtla. Maminka mě utištovala a vysvětlovala mi, že kdyby v Sovětském svazu nebyli takoví hrdinové, jako byl Oleg Koševoj, tak by ani naše vlast nebyla osvobozena od fašistů....																	1			1		1
7	19	1.6.1951	289	Smutné výročí		23. března bylo 6. výročí náletu amerických letadel na Kralupy.... Z hořící továrny vytažovali mrtvé a popálené horníky. Zabito bylo 145 lidí a zraněno ještě víc. Všichni obyvatelé Kralup mají proto na první jarní dny v roce 1945 smutné vzpomínky a přejí si mír.													1			1						
7	19	1.6.1951	293	Dopis zo Slovenska		“Já pojdem za baníka, já,” ozývaly se hlasy dievčeniec. Správne si to vyvolily, múdré a uvedoméle pionierky....																						1
7	19	1.6.1951	294	Naše JZD		... Z počátku odmítali sedláci do družstev vstoupit, ale když poznali výhody společného hospodaření, vstupovali do něho jeden po druhém....														1			1					
8	1	1.9.1951	6	Město	Czeslaw Janczarski	... Horník vyšel uhli rubat, pilot poštu dodá včas, tkadlec tká na nový kabát, tavič ocel vaří zas....																1						
8	1	1.9.1951	12	Jeřábnice	Josef Filgas	Chtěla bych být, mámo, jeřábnicí, chodila bych hrdě po ulici, na píšťalku pískneš, soudruhu, přivezu ti všechno k soustruhu.																1						
8	1	1.9.1951	14	Školní noviny – důležité volby		... Vloni se stalo na jedné pražské škole, že Vlasta Procházková z třetí třídy jenom při volbách mávala rukou, že ji žádných voleb nic není. Celé volby mlčela a jenom si potají říkala: “Pepík nebude dobrý předseda!“. ... Volby byly špatné vinou všech žáků a žákyň, kteří při nich nedovedli promluvit.																				1		

8	1	1.9.1951	15	Školní noviny – Pionýr		... A hned jsme také poznali, proč jediný z nás všech pomohl té cizí paní. Podle rudého šátku na krku jsme to poznali. Podle pionýrského šátku.														1
8	2	15.9.1951	17	Obrázek horníků na titulní stránce								1								
8	2	15.9.1951	20	Dětská výstava		...“My nejsme takoví, jako byli nacisté, kteří chtěli jen válku. My chceme dobře pracovat, zrovna tak jako vy, abychom se měli líp a abychom byli dobými přáteli. A já bych rád, aby tuhle výstavu viděly také německé děti. Půjčte mi ji, my ji zavezeme do Berlína, do Ústředního pionýrského domu a já vám zase pošlu z Německé republiky pěkný film o tom, jak žijí a pracují naši pionýři.”						1				1				
8	2	15.9.1951	26	Lamač kamene	Indonéska pohádka	... A jednou vyšli z lomu. Vyšli oni, vyšli lamači ze všech lomů, vyšli chudí lidé z celé země. Jako když vítr shodí suché listí ze stromů – vyhnali krále z paláce, vyhnali všechny boháče, sami sobě začali vládnout a spokojeně žít.						1	1							
8	2	15.9.1951	32	Poslední strana – obrázek horníků								1								
8	3	1.10.1951	34	Vzorní vojáci	Míša	...” A při tom jste zapomněli, že chcete-li být Vzornými vojáky, musíte napřed být vzornými žáky. Než dostane voják naší republiky čestný odznak, musí delší dobu plnit všechny své povinnosti....”.....										1				
8	3	1.10.1951	42	Váňa Andrijanov	povídka z čítanky sovětských dětí	... S výkřiky “Urá!” začali sovětské vojáky pálit po fašistech. Němci vybíhali z kůlen a vbíhali přímo do rány. Byli brzy z vesnice vyhnáni. Tak pomohl třináctiletý žák sovětské armádě zahnat nepřátele z rodné vesnice. Sovětská vláda vyznamenala Váňu Andrijanova řádem Rudé hvězdy.									1		1			

8	4	15.10.1951	62	Školní noviny – Co se mi nejvíc líbí z vyprávění o panu prezidentovi?		... Chci se celý život učit jako on. Nejvíc mám ráda pana presidenta proto, že má rád soudruha Stalina a celý veliký Sovětský svaz. Bojuje za mír a my bojujeme s ním.	1		1					1						
8	4	15.10.1951	63	Školní noviny – patronát		K výročí narozenin Vladimíra Iljiče Lenina jsme jim postavili dům, kde Lenin žil. Dům jsme vystřihali ze sovětského kalendáře. Teď vezmeme nejlepší žáky z patronátu do pionýrského domu v Košfích....		1	1											1
8	5	1.11.1951	65	Praporek	Antolij Alexin	V průvodu dneska všichni jdem, všude je velká sláva. I synek s malým praporkem v průvodu jde a mává....								1						
8	5	1.11.1951	66	Pout' z Ruska		... Tuto básničku, jejíhož autora ani dnes už neznáme, četly si chudé děti za první republiky. Dnes už je básniček pro děti mnoho, dnes také i my žijeme šťastně, protože po příkladu Sovětského svazu i u nás vládnou dělníci a rolníci na svém....							1							1
8	5	1.11.1951	67	Ve Smolném	A. T. Kononov	... Lenin hovořil o novém životě, o sovětské moci, o nutnosti skončit válku, o tom, že půda bude odňata velkostatkářům a rozdělena rolníkům....		1	1						1					1

8	6	15.11.1951	81	Titulka – projev Gottwalda na Staroměstském náměstí 26.4. 1948	Každý z vás chce přec něčím být, v něčem vyniknout. Jeden chce být strojvůdcem, drahý lékařem, třetí spisovatelem a čtvrtý třeba hodinářem, který by nám udělal nový orloj. Nuže, ničím se nestanete bez učení. Pravda, také vaši otcové nebo strýcové chtěli něčím takovým být, a mnohým se to nepovedlo. Ale to proto, že jejich rodiče neměli dosti peněz na školu, nebo proto, že když se vyučili, přišla nezaměstnanost a oni byli rádi, když vůbec nějakou práci našli. Vy se však něčeho podobného bát nemusíte. Vám dává republika a naše nová škola všechny možnosti, uskutečnění svých nadějí a snů. Ale ovšem — bez práce nejsou koláče. Bohužel, nějaký takový zákon, aby se člověk něčemu naučil bez učení, naše vláda udělat neumí a mohu vám zaručit, že ho nikdo nikdy nevymyslí. Proto, učte se! Republika potřebuje lidi, kteří něco umějí. Být dobrým vlastencem, dobrým republikánem, to znamená být dobrým pracovníkem a tedy i dobrým žákem.									1						1																						
8	6	15.11.1951	82	Děti panu presidentovi	... nejsrdečněji Vás všichni pozdravujeme, přejeme Vám hodně zdraví a děkujeme Vám za vše, co pro nás konáte. Je to nadlidské dílo. Nikdy Vám a slavné Komunistické straně Československa toho nezapomeneme.															1	1																	1				
8	7	1.12.1951	110	Školní noviny - Jak vy se připravujete?	...“Soudruh Stalin má narozeniny 21. prosince!” “U táty v továrně vyhlásili ke Stalinovým narozeninám závazky,” pokračuje Zdeněk a zase se dívá kolem dokola na všechny chlapce. “Vyhlásíme taky!”, vykřikl Petr....																					1														1		

8	8	15.12.1951	113	Titulka – Stalin			1												
8	8	15.12.1951	114	Janino přání	Marie Dušková	Jen jedno vroucí přání mám, těžko je říci slovy. Víš, táto, já bych ráda šla do Moskvy, k Stalinovi. O naši lásce upřímně já bych mu říci chtěla. Za všechny děti ve třídě bych mu to pověděla! Vyřídila bych pozdravy od všech pionýrů: pod Vaším moudrým vedením my chceme žít v míru. A pilně budem učit se a pracovat spolu. Ať mládí žije v radosti po vzoru Komsomolu!	1	1											
8	8	15.12.1951	124	Bratříčkové z celého světa	Wanda Grodzinská	... Žluté, černé, bílé, hnědé – spojíme se v řetěz jeden. Obejmeme celou zem, válku navždy vyženem!												1	
8	8	15.12.1951	126	Školní noviny- Co jsme poslali soudruhu Stalinovi		... Anička nakreslila chaloupku svých rodičů – a vedle ní prázdný chlívek. Paní učitelka ji pomohla a Anička tam napsala tiskacími písmeny: KRÁVY JSME DALI DO DRUŽSTEVNÍHO KRAVÍNA, TAM JIM JE LÍP! MY JSME DRUŽSTEVNÍCI!...	1	1				1							
8	9	1.1.1952	129	Titulka – děti dělají nástěnku k pětiletce															
8	9	1.1.1952	136	Celý rok	Samuil Maršak	... V šachtách, závodech i polích, všude drží s plánem krok. Plň i ty plán, plán své školy: jednu třídu – jeden rok!						1							
8	9	1.1.1952	142	Školní noviny – Náš dar pětiletce		...“To je náš dar pětiletce,” řekla Máňa. “Slibujeme, že se budeme dobře učit. Budeme se taky starat o ptáky, aby neměli hlad. Budeme dbát o pořádek ve třídě. Budeme sbírat starý papír, hadry a kosti.”						1							
8	10	15.1.1952	145	Země míru	Anna Swirszczinská	... Všichni chceme se učit pilně, dobře číst a dobře psát. Jako úderníci v dílně chceme za mír bojovat.						1	1						
8	10	15.1.1952	148	Portrét Lenina															
8	10	15.1.1952	149	Pravdomluvný Volod'a		... Vysvobodil chudé lidi z bídy a utrpení. Vybojoval Sovětský svaz – zemi radosti a štěstí. O tom, jaký byl Vladimír Iljič Lenin v dětství, vypráví nám jeho sestra Anna Iljična Uljanovová....		1	1			1							

8	11	1.2.1952	161	Titulka – Nejedlý																
8	11	1.2.1952	162	Náš ministr	Jan Ryska	... Kdyby měl tyto knihy někdo jen opsat – ten by se napsal! A což teprve je vymyslet! Snést do nich tolik moudrostí a pravdy o nejrůznějších věcech, o lidech, o jejich práci. Ještě za sto let se lidé budou z těchto knih učit, aby všemu dobře rozuměli. A ještě později se k nim budou vracet. Budou obdivovat toho, kdo jej napsal. Moudrého a pilného Zdeňka Nejedlého.			1											
8	12	15.2.1952	178	Obraz pana presidenta	Lucie Jirotková	...“Boháči jsou lakomí, vid', Karle? Mají moc peněz a s nikým se nechtějí rozdělit. Vid'? Dobře jste udělali!”, pochválil Karla Julek... A pod obrazem byla slova: Vítězný únor 1948. Jula věděl, co obraz a slova znamenají: Už nikdy u nás nebudou hladové a smutné děti.			1	1	1	1	1							
8	12	15.2.1952	179	Dnes je všechno jiné	Vlasta Svobodová	... Evička to nemůže pochopit. Jednomu člověku patřila továrna. Sám bydlel v takovém velikém domě. “To není pravda,” řekne nahlas. “Továrna je všech a ne jednoho člověka.”														
8	13	1.3.1952	165	Je jako maminka	Jiří V. Svoboda	... I o zemi, v níž nejkrásněji rozkvétá bílá kalina, kde podle přání Stalina lidé i řeky obracejí....	1		1							1				
8	14	25.3.1952	222	Školní noviny – Chceme mír pro všechny děti na světě!		...” A paní učitelko, v Koreji děti nemají mír. Viděla jsem obrázek, jak tam američtí vojáci do dětí střílejí ... “ ...				1										
8	15	20.4.1952	225	Na Prvního máje	Oldřich Syrovátka	... Praporeček rudý mám, rudý jako šátek, vysoko jím zamávám – práce má dnes svátek!						1				1				
8	15	20.4.1952	227	Nikolka	Lucie Jirotková	... Vzpomněli na silnou Sovětskou armádu, která zvítězila nad nepřítelem. Vzpomněli na květiny, které naházeli lidé na cestu dobrým vojákům....								1		1		1		

8	16	20.5.1952	246	Annita		... Všichni obklopili sovětské námořníky, začali je objímat líbat, tiskli jim ruce... Všichni děkovali Sovětskému svazu a soudruhu Stalinovi....	1		1	1										1		
8	16	20.5.1952	251	O děvčátku s holubičkou	Vlasta Svobodová	...“Pust’te všechny dělníky a rybáře! My také nechceme, aby děla a pušky střílely do lidí.“...				1		1										
8	17	15.6.1952	270	Nikolačko	Angel Todorov	...“Tohle udělali kulaci – vesničtí boháči, Nikolačko. Jsou to nepřátelé lidu, jenom hledí, jak by něco natropili rolníkům. Vidíš, co si vymysleli...”						1	1	1								
9	1	1.9.1952	2	Z dopisu, který napsal tatínek Julia Fučíka		... Vážte si života ve svobodné zemi, vážte si vlády, která je spravedlivá k pracujícím člověku!			1			1					1					
9	2	20.9.1952	17	Píseň + obrázek vojaka na titulce	Jindřich Hilčr	... Poslali mě chlapi v pohraničním kroji, že jsou připraveni – rodnou zemi hájí.											1					
9	2	20.9.1952	18	Toníkova přísaha	Oldřich Syrovátka	... Tanky se mu velmi líbí, viděl je na vojenské přehlídce, rachotily po dlažbě, až uši zaléhaly. A to bylo moc krásné. Toník také ví od tatínka, že na tancích nám sovětský vojáci přivezli svobodu. Proto chce být Toník tankistou....											1					1
9	4	5.11.1952	49	Rudé praporky	Oldřich Syrovátka	... Rudými praporky zamávám na pozdrav, soudruhu Staline, buďte nám dlouho zdraví!	1		1											1		
9	4	5.11.1952	50	Jak žili dělníci dříve a nyní	Bohumil Říha					1				1	1							
9	5	20.11.1952	65	Titulka – portrét Klementa Gottwalda					1													
9	5	20.11.1952	66	Myslíme na vás	Jindřich Hilčr	... Myslíme na vás každý den, jak na lásku se vroucně myslí. Máme vás prostě v srdci svém, v každém svém slově, v každé písni.																
9	5	20.11.1952	66	Náš pan prezident – náš vzor	J. V. Pleva	CITÁT																
9	5	20.11.1952	72	Mikoláš Aleš	D.M. Pavlíček	... A protože Aleš miloval prosté lidi a bojoval s nimi svými obrázky za jejich práva, nechávali ho bohatí žít v chudobě....				1												

9	6	15.12.1952	81	Titulka – Stalin			1		1											
9	6	15.12.1952	76	Dva sokoli	Ukrajinská lidová píseň	... První sokol Lenin, Stalin – druhý sokol, hejno sokolátek poletuje vůkol.	1	1	1											
9	7	1.1.1953	100	Dopis do Moskvy	Oldřich Kryštofek	Do daleké Moskvy letí bílé psaní. K Stalinovi letí – Stalin mír nám brání:...	1		1										1	
9	8	20.1.1953	117	Štědrý večer v Sokolnících	A. Koronov	...“Dejte pokoj! Povídám: když jednou řekl, že přijede, tak přijede.” Čekali dále. Venku sviští vítr, suchý sníh hlasitě tluče do okenních skel. Tak v tom hluku ani neslyšeli, že přijelo auto. Z auta vystoupil Vladimír Iljič.		1	1											
9	9	10.2.1953	129	Titulka – ministr Nejedlý																
9	9	10.2.1953	131	Vítězný únor	Otto Ježek	... Když se vrátil, zpíval s mámou zas, zatočil s ní dokolečka. Říkal: Únor je náš nový čas, za bidou je navždy tečka.					1					1				
9	10	1.3.1953	159	K svátku		... Přidala do kroku. Šlo se jí lehce. Splnila dnešní plán a utkala ještě o několik metrů látky více....					1									
9	11	20.3.1953	161	Titulka – Stalin s děvčátkem – titulka do černa			1													
9	11	20.3.1953	162	Soudruh Stalin bude věčně žít	Jan Otčenášek	... Náš soudruh Stalin! Čím vším byl pro náš svět, pro vaše táty a mámy, pro všechny poctivé a čisté lidi? Byl jako hrdina z krásné a pravdivé pohádky, ve které dobro zvítězilo nad zlem....	1		1		1	1								
9	11	20.3.1953	164	Dívá se	J.V. Svoboda	... Stalin je v lípě u zahrádky, je v prvních slovech dítěte, je v něžném pohlázení matky, je ve všem krásném na světě....	1		1											
9	11	20.3.1953	165	Jablíčko od Stalina	Jiří Binek	... bála se bílé ženy. Bílí jsou vojáci z Ameriky. Bílý pilot zabil její maminku. Li-Di Che se chvěla jako list osiky....	1	1	1											

9	12	25.3.1953	170	O dětství Klementa Gottwalda	František Nečásek	... Tato myšlenka vede později kroky mladého Klementa Gottwalda do řad bojovníků za lepší život pracujících lidí, tato myšlenka ho vede celým životem a ji učinil Klement Gottwald nakonec skutkem v naší vlasti, když v čele komunistické strany odstranil nadvládu bohatých a dal všem pracujícím lidem možnosti svobodného a šťastného života.						1								
9	12	25.3.1953	172	Tvář Gottwalda	J.V. Svoboda	... Ne, plakat ne, vždyť on se dívá, on, který říkal. Nedat se, i když se v očích žalem stmívá! On, který říkal: Do práce!						1								
9	13	17.4.1953	177	Titulka – Zápotocký																
9	13	17.4.1953	178	???	Pavel Kohout	... Nejste, dávno nejste malinci, nechodíte sami černou nocí. Není s vámi Stalin – buďte stalinci! Není s vámi Gottwald – buďte gottwaldovci!	1					1								
9	13	17.4.1953	179	V to nejsmutnější ráno...	Karel Šiktanc	... Vždyť já už neplaču, ty taky neplač, mami, usměj se na mě aspoň malinko... My přece nikdy nebudeme sami... Stalin je s námi... neplač, maminko.	1					1								
9	14	25.4.1953	193	Na Prvního máje	Jan Alda	První májí, První májí, jak tě všichni máme rádi! Prapory se rozevlají, lidé k průvodu se řadí.								1				1		
9	14	25.4.1953	207	Májové přání	Oldřich Syrovátka	... "a Pragováci se Stalingradci jsou také taková rodina. Proto si přejí k Prvnímu máji. První má je jejich svátek. Svátek všech dělníků."....								1						
9	15-16	5.6.1953	217	Vojenská	Jindřich Hilčr	Na své stráži stojím v Aši, chráním dětem zemi naši, pušku svírá dlaň. Z temných mraků občas blýskne. Ruka tvrdě pušku stiskne: Bdítí neustañ!												1		
10	1	1.9.1953	6	Jaký byl Julius Fučík	Milan Jariš	... On měl tak rád dělnickou třídu naši i na celém světě, že s ní šel v jejím boji za lepší život - až na smrt.						1						1	1	
10	2	20.9.1953	17		Oldřich Syrovátka	... Spí jen klidně, moje dítě, vojáku je jako hvězd, a já s nimi ochráním tě, i naši zemi – na mou čest!												1		
10	4	10.11.1953	52	Svátek Říjnové revoluce	Zinaida Alexandrová	... Šťastně svůj říjen slaví zas vítězná naše zem. Z obrazu Stalin zdraví nás svým dobrým úsměvem.	1												1	

10	5	10.12.1953	66	Sto panenek	K.F.Sedláček	Mnozí z vás spatřili zblízka presidenta republiky soudruha Zápotockého. Zdravili jste soudruha Zápotockého na májových oslavách, jel kolem vás do některé továrny promluvit s dělníky o jejich práci a šťastnější z vás viděli milovaného presidenta docela zblizoučka v ulicích Prahy....													1					
10	6	20.1.1954	2	Chlapec a Lenin	A. Kononov	...“Chtěl bych vidět Lenina.” “Proč?” “Jak to, proč? Chci vidět jaký je, jak vypadá.“...			1	1														
10	7	10.2.1954	2	Slávcin táta	Jiří Binek	...“Musíme hlídat i východy z protiletectvých krytů. Mohli by se dostat do továrny i tudy.“...							1	1	1									
10	8	20.3.1954	2	Šroubek	Olga Kuchynková	...“Víš, že za tebe budou dva šroubky do bagru D 500? No, přeci, do bagru pro Koreu.”									1									
10	9	20.4.1954	2	Bohouškův První máj	Jan Otčenášek	“Ach – to je vám krásný den”- přemýšlí Bohouš-”tenhle První máj!”									1									
10	9	20.4.1954	4	Devátý květen	Jan Alda	Přes hory a doly jako vítr proletěla Rudá armáda. Vojáky, tanky a děla vítala s námi každá zahrada....								1							1			
10	9	20.4.1954	12	Naším nejmladším čtenářům		... A půjdeme spolu na průvod naší armády. Já budu počítat auta a tanky, ty zas letadla. Naším vojákům zamáváme. A pozdravíme pana presidenta....				1					1	1	1							
10	10	20.5.1954	2	Chlebový dům	S. Baruzdin	... Vpředu bylo vidět vysoké černé domy velkého města Chicaga a kolem ležela země, kde na každém rohu stojí hrozný strážník s obuškem v ruce. Ta země se nazývá Amerika...							1											
10	11 – 12	15.6.1954	2	Hoř, náš táboráku	S. Mogilevská	“Táboráku pionýrů hoř všem dětem v zemích míru, tys nejlepší na světě!”				1														
11	2	15.10.1954	17	Nad námi bdí armáda	Vilém Závada	Kdesi mezi obláčky hřmí proudové stíhačky. Naši mladí letci smělí v nich jak orlí vylétli. Nad městy a vesnicemi sřeží shora rodnou zemi.									1									
11	2	15.10.1954	18	Klincovské děti	A. Kononov	“Chcete vyhnat bílé z vesnice?” “Chceme”																		
11	2	15.10.1954	20	I my budem vojáci	Vilém Závada	Když v postýlce usínáš, stojí na hranicích stráž. Pohraničník se psem věrným chodí v noci lese černým, abys mohl pěkně spát, na hřišti si s dětmi hrát.									1									

11	4	15.12.1954	50	Krejčovic Toník	Jaroslav Nezval	... V kladenské "Svobodě" začala jeho cesta, která skončila na hradě českých králů. Toník se stal naším prezidentem.				1									
11	6	15.2.1955	82	xxx	Jaroslav Viták	... Bylo radosti a shonu jak když včelkám květy dá! Táto, to zněl z amplionů hlas Klementa Gottwalda!				1									
11	6	15.2.1955	83	Jak Soso pomohl zvítězit	Helena Bobiňská	Víte, děti, kdo to byl Soso? Tak říkali v dětství velkému bojovníku za práva pracujícího lidu, Josefu Vissarionovičovi Stalinovi... Uvidíte, že už chlapec "Soso" byl zastáncem slabších a vzorem statečného člověka...	1										1		
11	8	15.4.1955	113	Titulka – sovětský voják		Sláva sovětským vojákům, kteří před 10 lety osvobodili naši vlast! K 9. květnu ať rozkvetou okna všech našich škol květy nejkrásnějšími!						1					1		
11	8	15.4.1955	114	Výkres	J.V. Svoboda	... A nahoru vlajky rudé. Vlaj ty, vlajko, vlaj! Velký svátek brzy bude – bude První máj!						1							
11	8	15.4.1955	115	Velký strom	A. Kononov	... "Nejhorší je, že strom neporazil někdo jiný, ale právě velitel. Svěřili mu národní majetek do ochrany a on místo toho jej ničí! Jeho vina je tím větší!"			1										
11	8	15.4.1955	116	Hvězdička	Vladimír Kušnirenko	... Vojáci s Jendou i s ostatními kluky žertovali, krmili je sladkostmi a někdy – to bylo obzvlášť štěstí – je povozili na koni nebo dokonce v autě...						1					1		
11	8	15.4.1955	118	Hrdina	K.F.Sedláček	... To bylo radosti! Utíkali jsme před domek. Ze všech domů vybíhaly maminky a děti a mávaly sovětským vojákům. Křičela jsem taky ze všech sil: "Sláva Rudé armádě!"						1					1		
11	8	15.4.1955	120	Cesta	Nikolaj Tichonov	... vybuchují miny, bijí do stromů, stromy poskakují a nadhazují tank. Tank vyletí na půl metru do vzduchu, spadne na stromy – a další miny vybuchují a stromy znovu nadskakují....							1				1		1
11	9	15.5.1955	130	Tatínkovy ruce	Ivan Vasilev	... "Nemám ráda válku, protože tam zabíjejí lidi a uřezávají tatínkům ruce."						1							
11	11	15.7.1955	162	Halěře pro černocho	S.	... "Ano, mámo, ano. Festival, to je... to je... jak tam přijedou černoši a Číňani a Korejci a Řekové a ... a všichni, co chtějí mír."													1
11	12	15.8.1955	178	První krůček	K.F.Sedláček	"To je vidět, že jste pionýři!"													1

11	14	15.10.1955	214	Svářeč	Jiří Havel	Jak se ti v té výšce daří? Nebojíš se, soudruhu svářeči? Vida ho! Klidně si dál sváří – když pracuje, nemá čas na řeči....								1						
11	14	15.10.1955	214	Kdo je u telefonu?	Lev Kassil	...“Okamžitě řekněte Arině, že se k nim se strany blíží fašisté. Jestli jim to hned neoznámíte, naši soudruzi zahynou.”								1	1					
11	15	15.11.1955	226	Čapajevovy hodinky	S. Mogilevská	...“A kdopak jiný! Samozřejmě, že je poslal soudruh Lenin. Však on tam v Moskvě dobře vidí, kterého velitele je třeba odměnit...”		1						1						
11	16	15.12.1955	242	Dopis čtenářům		... Z prvních čtenářů Mateřídoušky jsou dnes již mladí dělníci, horníci, traktoristé nebo studenti....								1						